

SÉD 55.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

XI. évfolyam, 2025. 1. szám

Tartalom

- 10 Brunner Attila
Megkésett gondolatok tárgykultúránkról egy kiállítás ürügyén
- 14 Feledy Balázs
Credo
Credo. Olasz Ferenc Balázs Béla-díjas filmrendező, fotográfus életmű-kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. december 13. – 2025. március 2.
- 15 Tevesz Mária
Az istenkeresés képei
Credo. Olasz Ferenc Balázs Béla-díjas filmrendező, fotográfus életmű-kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. december 13. – 2025. március 2.
- 17 Huber Lilla Mária
Cantus gregorianus
Credo. Olasz Ferenc Balázs Béla-díjas filmrendező, fotográfus életmű-kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. december 13. – 2025. március 2.
- 18 Korzenszky Richárd
Az érem három oldala (Lehet, hogy több is...)
Géczi János: Részletek a *Feltakarásból*. A Tihanyi Bencés Apátsági Múzeum Galériája. 2025. január 11. – 2025. február 23.
- 19 Martinovics Tibor
Saját mozzanatok
Géczi János: Részletek a *Feltakarásból*. A Tihanyi Bencés Apátsági Múzeum Galériája. 2025. január 11. – 2025. február 23.
- 22 Hankó András
Amíg világ a világ – és azon is túl
Géczi János: Részletek a *Feltakarásból*. A Tihanyi Bencés Apátsági Múzeum Galériája. 2025. január 11. – 2025. február 23.
- 23 Perlaki Claudia
A csillagos égboltra függesztett tekintet
Kulcsár Ágnes: *Az én Veszprémem*. Szilágyi László Utcagaléria, 2025. január 21.
- 25 Rostetter Szilveszter
Az improvizáció császára
Wolfgang Seifen karácsonyi orgonaestje a Filharmónia bérletso-rozatában. Szent Mihály-főszékesegyház, 2024. december 27.
- 25 C. Szalai Ágnes
Ugyanúgy és mindig másként
Bruznyai Árpád-émlékhangverseny. A Pannon Egyetem aulája, 2025. január 11.
- 26 Nagy Szabolcs
**„...mindenkor a kötelességteljesítés mintaképe...”
Az egykori jutasi altiszteket bemutató kötetről**
Illésfalvi Péter: *Jutas 100 – Száz arckép a jutasi altisztképzőből*. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltára, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a Zrínyi Kiadó kiadása, 2024. Könyvbemutató: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltára, 2024. december 5.
- 27 Ircsik Vilmos
Nyolcvannégy etapban
Kilián László: *Az idő mítosza*. Művészetek Háza Veszprém – Napkút Kiadó. Veszprém–Budapest, 2024.
- 28 Dallos Zsuzsa
Mindenkor első az ember, az elvek csak utána következnek
Szinetár Miklós az Agóra Veszprém Kulturális Központban. 2025. január 16.
- 28 Mórocz Anikó
Aki előreszaladt
Katalógus Lossonczy Tamás és Lossonczy Ibolya Észrevétlen jelenvaló című kiállításához. Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2024. október 5. – 2025. január 31. Kiadó: Művészetek Háza Veszprém, 2024.
- 29 Tölgyesi József
Egy református lelkész tudósításai a Hölgyfutárban az 1850-es években
Hudi József szerk.: *Pap Gábor református lelkész Balaton-felvidéki levelei (1852–1858)*. Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa, 2024.
- 30 Órsi Ágnes
Sanctum – Veszprém
Zenés irodalmi beszélgetés. Hazánk uniós csatlakozásának 20. éve alkalmából szervezett programsorozat. Eötvös Károly Könyvtár, Kisfaludy-terem, 2024. november 29.
- 30 Éltető Erzsébet
Állati jó slam poetry
Slam poetry klubest. Foton Audiovizuális Centrum, 2024. december 7.
- 31 Kilián László
Ki vendégeskedhet a Parnasszuson?
Közgyűléséből ágazott le *Veszprémi Parnasszus* című irodalmi estjébe a Magyar Művészeti Akadémia Veszprémi Regionális Munkacsoportja évzáró eseményén tavaly december 13-án, Luca napján. Az összejövetelt az Eötvös Károly Könyvtár Zug nevezetű egységében rendezték.
- 31 Nyakas-Fehér Fatime
Téli jazz kandalló nélkül
Oláh Kálmán és Andy Middleton a Papírkutyában, 2024. november 25.
- 31 Nyakas Krisztián
Ősztönös bűbáj hangszerekre
György Richárd és György Norbert koncertje a Pannon Egyetemen. 2024. november 26.
- 32 Nyakas-Fehér Fatime
Társasutazás pihenőszékben, okarinával
Kövi Szabolcs pihenőszékes koncertje. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. november 26.
- 32 Hancz Karolina
A közösség jövőjéért tesz most a közönség
A Zonta–Rotary–Lions 31. adventi jótékonyági koncertje a Pannon Egyetemen. 2024. december 7.
- 33 Órsi Ágnes
Cesztetés egy felvonásban
I'm online. A Karaván Színház vendégjátéka. Veszprémi Petőfi Színház, Latinovits–Bujtor Játékszín. 2025. január 14.
- 33 Rostetterné Nagy Rita
Opus
Zenés estek az Árpád-házi Szent Margit-templomban. Adventi énekszó, 2024. december 22.
- 34 Farkasné Molnár Csilla
Amikor sajtból van a Hold
Hogyan tudnék élni nélküled? Magyar zenés, romantikus vígjáték. Foton, 2025. január 16.
- 35 Horváth Viktória
Indiai film a Mozinet Filmnapokon a Fotonban
Payal Kapadia: *Minden, ami fénynek tűnik (All We Imagine as Light)*. Francia–indiai–holland–luxemburgi–olasz filmdráma, 110 perc, 2024.
- 36 Balogh Elemér jegyzete
Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Bácskai léttérkép

Duna menti Parnasszus és/vagy Armageddon

Fenyvesi Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva* (versek, átköltések, másolatok). Forum Könyvkiadó – Kortárs Kiadó. Újvidék – Budapest, 2024, 423 oldal.

A hagyományos irodalomtörténeteknek rendszerint több újrakiadása jelenik meg. Ilyen volt Bori Imre *A jugoszlávai/vajdasági magyar irodalom története* című, folyamatosan megújuló szintézise is. Az irodalomtörténész haláláig hat módosított kiadása látott napvilágot.

Vár Ucca

Irodalom, művészet

Vajdaságban a harmadik évszázadban, 2009-ben a *Vár Ucca* Alkotói Szövetség kiadta a második kötetét, a *Vajdasági Magyar Irodalomtörténet* címűt. A kötetben a magyar irodalom történetét a 19. század végétől a 20. század elejéig vizsgálja. A kötetben a magyar irodalom történetét a 19. század végétől a 20. század elejéig vizsgálja. A kötetben a magyar irodalom történetét a 19. század végétől a 20. század elejéig vizsgálja.

Séd, 2015. 1. sz., 6. old.

A *Halott vajdaságiakat olvasva* Fenyvesi Ottó korábban két könyvben (2009-ben, illetve 2017-ben, a zentai zEtna gondozásában) megjelent, a vajdasági-nak nevezett irodalmi reprezentáció olvasásáról és értelmezéséről szóló verseit tartalmazza. Egyrészt mint a jelölt szintézisre ráíródott virtuális verses irodalomtörténetet, másrészt (főleg a második könyv esetében) mint ugyanennek a történeti koncepciónak a palimpszesztjét, újírását és -formálását értelmeztük anno. A két könyv 2024-es, összevont kiadását a Forum és a Kortárs Kiadó jegyzi. Kifejezetten reprezentatív küllemű kiadvány, mégsem emiatt gondoljuk úgy, hogy nem pusztán egy második kiadásról van szó, még akkor sem, ha a versanyag nem vagy csak alig módosult. A megjelenés módja és koncepciója ugyanis átkontextualizálta az olvasás és az értelmezés terét.

Azzal, hogy – leginkább a második kötetben – a halott vajdasági irodalmárok szövegei mellett a hagyományos értelemben vett szépirodalom kívüli területekre (a képzőművész Sáfrány Imre és Moholy-Nagy László, az irodalomkritikus

Kázmér Ernő, a publicista Keszég Károly, illetve a nyelvtörténész Penavin Olga életműve etc.) is kiterjedt a lírai beszélő figyelmére, illetve hogy nem csak magyar szerzők (mint amilyen Slavko Matković, a Bosch+Bosch képzőművészeti csoport alapítója) műveire koncentrálnak, az irodalomtörténeti olvasás koncepcióját kultúratörténetivé, egyfajta délvidéki breviáriummá tágította. A sokak, köztük e sorok írója által sem preferált „délvidékiség” fogalma itt azonban nem politikai, hanem kulturális értelemben működik, s azokat az írókat jelöli, akik valamilyen értelemben jelen voltak, beleszóltak a térségi irodalom és művészeti közélet alakításába.

A „vajdaságiak” címbeli meghatározás tehát egyszerre jelöl tágabb és szűkebb értelmet a földrajzi és adminisztratív határoknál: egyrészt kiterjed a mai Vajdaságon kívül eső és az egykori Jugoszlávia politikai határai által átfogott térségre, másrészt – főleg az alapítóként emlegetett Szenteleky Kornél helyi színék-, azaz couleur locale-elméletnek nevezett irodalomfelfogásából kiindulva – egyfajta „bácskai” létformát jelent elsősorban. Utóbbi nyer kifejezést a kötet címadó és bevezető versében, amelynek lírai alanya mintha fel- és névsorolvasást tartana a vajdasági (magyar) irodalom

szimbólum- és névtárából, míg elsősorban Szenteleky *Bácskai éjjel* című költeményére íródik rá.

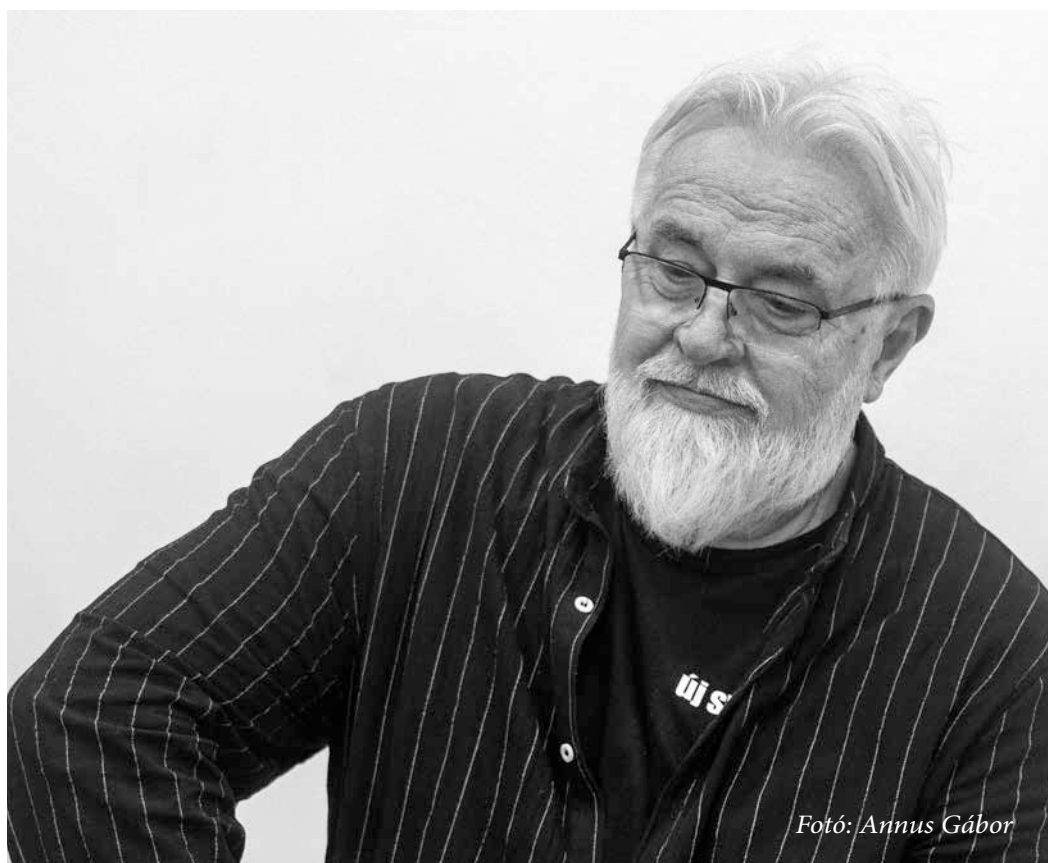
A kötet mottója, a nagybecskereki *Renaissance* folyóirat 1920-as vezércikkéből származó részlet viszont a megjelenített és kifejezett, a „hasznos, trágyás, egyenes, bácskai barázdák” jelölte világot, illetve magatartást a Tiszán túli (bánáti) „lelket megülő mocsarak” léttérére is kiterjeszti. Érdekes mozzanat, hogy a *Halott vajdaságiakat olvasva* című költemény szövegvilágát olyan jelölt és jelöletlen idézetek, szöveghelyek is formálják, amelyeknek palimpszesztje vagy újírása egyébként nem szerepel a címtárban. Ezek közül az egyik legfontosabb jelentést a filmrendező Bosnyák Ernő életművére mutató „Duna menti Hollywood” metaforája hordozza; mindenképp a térségben „növesztett” világalkotó álmok és kisiklásuk történetét sűríti magában.

Talán kissé túlzó eljárás a vajdasági írói/alkotói sorsokat a végítélet, vagyis az Armageddon fogalomkörébe helyezni, de amellett, hogy a főcím is erős utalást tartalmaz erre, maguk a megjelenített életek és életművek is számos esetben szövődnek a halál és a végzet jelentése köré: az első alapítók közül többen (például Radó Imre és Dettre János, az első irodalmi antológia szerkesztői) az Auschwitzba tartó halálvonaton, halál- vagy fogolytáborokban fejezték be alkotói munkásságukat, nyomuk veszett a vérzivatarban, vagy a háború utáni megtorlások áldozataivá váltak és tömegsírban nyugsznak, mint Kristály István tanító úr és a többiek: „Gőzölögtek, füstöltek a földek. / Halomban feküdtek a hullák. / A trágyadombokba lettek elásva, döngkútba dobálták be őket...”

A versek címszavak alá rendeződése irodalmi lexikon jelleget kölcsönöz a kötetnek, míg a betűrend mellőzése és az elhalálzási sorrend szerint alakuló fejezetek az irodalomtörténeti szempontú olvasás eljárását mutatja a *Halott vajdaságiakat olvasva* létrejöttében.

Fenyvesi Ottó *Halott vajdaságiakat olvasva* című verseskötetének újrakiadása/megjelenése a vajdasági magyar irodalom és könyvkiadás egyik legfontosabb eseménye volt 2024-ben – leginkább azért, mert úgy írja át egy térség irodalmi térképét, hogy nem tagadja meg és nem von el belőle, hanem új jelentéseket és értelmezéseket visz olvasatába.

Bence Erika

Fotó: Annus Gábor

A rendezvény megszervezése nem előzmények nélküli. Az önkormányzat 2019. december 12-én tartott közgyűlésén született határozat egy átfogó, korszerű, hiteles kutatási eredményeket bemutató, ugyanakkor elsősorban a nagyközönség számára készülő várostörténeti monográfia kiadásáról. A szerkesztőbizottság, Solymosi László történészprofesszor, akadémikus elnökletével 2022-ben határozta meg az előkészítő munka kereteit. A közgyűlésen arról is döntés született, hogy a több évre tervezett folyamat megalapozásaként a szerzők előtanulmányok, előadások alapján készítik el az egyes korszakok s témák szerinti szintéziseiket, majd végül a teljes kötetet. Ennek okán a Veszprémi Várostörténeti Monográfia Munkabizottság és a Laczkó Dezső Múzeum közös rendezvényeként 2023. október 27-én került sor egy tudományos-ismeretterjesztő konferencia megtartására.

Várostörténet

II. Veszprémi Várostörténeti Konferencia. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Laczkó Dezső Múzeum, 2024. november 22.

A mostani alkalom ennek a kezdeményezésnek a folytatása volt. A monográfia elkészítésében íróként, szerkesztőként szerepet vállaló régészek és történészek mellett – a megelőző konferenciához hasonlóan – olyan szakemberek kutatási eredményei is bemutatásra kerültek az érdeklődők előtt, akik a készülő várostörténeti kötet írásában ugyan nem vesznek részt, ám a rendezvényen Veszprém történetének ez idáig ismeretlen vagy kevésbé kutatott szegmenseire világítottak rá.

A szimpóziumon olyan előadások megtartására került sor, amelyeknek előadói a földtörténeti koroktól kezdve egészen a 20. század közepéig mutatták be a város történelmének egy-egy szakaszát a teljesség igénye nélkül. A konferencia nyitó előadásában Somfai Balázs, a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltárának nyugalmazott főlevéltárosa Veszprém város 20. századi nyomtatott térképeivel s azok forrásértékével foglalkozott.

Az első szekcióban a geológiának, valamint a régészeti kutatások bemutatásának jutott meghatározó szerep. Katona Lajos geológus Veszprém város és környékének felszíni képződményeiről tartott izgalmas beszámolót. Palágyi Sylvia prezentációjában arra kereste a választ, vajon jártak-e rómaiak Veszprémben, illetve a város környékén. A régész előadásában kitért arra, hogy a már ismert leletek mindegyike a várban szórványoknak, eredeti lelőhelyét elvesztettnek tekinthető. A kőemlékekről megjegyezte, hogy azokat másodlagosan, építőelemként használták fel a középkorban, illetve az újabb korok folyamán. Érmék, vaseszközök szórványosan a belvárosból is ismertek, s a Kálvária-dombon egy 2. századi településhez tartozó hulladékgyűjtő került feltárára. S. Perémi Ágota régész, főmuzeológus előadásában Veszprém város és környékén feltárt temetők, temetőrészletek, sírleletek segítségével mutatta be a Dunántúl területén meglepedő magyarság első időszakába sorolható emlékmagyarságot. Pátkai Ádám Sándor régész, muzeológus az idei évben egy, a veszprémvölgyi monostortól nyugatra található telken végzett magánberuházást megelőző feltárási részleteiről számolt be. A vizsgálat során többek között feltárára

került egy olyan, 10-11. századra keltezhető lakóépület, melynek épen maradt a többször tapasztott padlója, két kementéje, valamint az oldalpadkája. Ennek a középkori objektumnak a feltárása, a település kora középkori történetét tekintve, abszolút novumnak minősül.

A konferencia második szekciójában a szakemberek a város középkori és kora újkori történetével foglalkoztak. Solymosi László előadásában a székesegyházban tartott királynéavatások szakrális mozzanatait ismertette. Bagi Zoltán Péter, Győr Megyei Jogú Város Levéltárának igazgatója olyan 16. század végi és 17. század eleji híradásokról tudósított, amelyek közvetetten vagy közvetlenül Veszprém várost érintették. Tóth G. Péter történész, etnográfus az 1671-es és az 1674-es évek felségárusági pereinek veszprémi összefüggéseiről értekezett. Az előadó az arisztokraták és a közrendűek ellen is zajló felségárusági vádakban kulcsszerepet játszó Jóra Istvánra vonatkozó források és a Veszprémből is indukált eljárás eddig kevésbé ismert történeti szálaival foglalkozott.

A harmadik szekcióban az új- és modern kori kutatási eredmények bemutatásának jutott „főszerep”. Hudi József történész, a Pápai Református Gyűjtemények levéltárvezetője a reformkori társadalmi nyilvánosság intézményei közé sorolható kulturális egyleteket, különös tekintettel a kaszinókat és olvasótársaságokat állította előadásának középpontjába. A referátum tulajdonképpen egy kutatási beszámoló volt annak bizonyítására, hogy a Veszprémi Nemzeti Casino két évkönyvének (1842, 1847) tagnévsorából kiindulva elkészíthető a tagok biográfiája. Az azonos szempontok alapján összeállított életrajzok pedig alkalmasak az egyesület bázisának társadalomtörténeti elemzésére. Rainer Pál, a Laczkó Dezső Múzeum nyugalmazott történésze előadásában arra tért ki, hogy a különböző egyházak, vallási felekezetek címereinek kutatása a heraldika olyan speciális részterületét képezi, amellyel a hazai szakemberek kevésbé foglalkoztak. Ebből kifolyólag a veszprémi egyházmegye főpásztorainak címereiről sem készültek ez idáig összefoglaló feldolgozások. Az előadó különféle objektumokon (épület, síremlék, üveglablak,

falfestmény, bútor, miseruha, kerámia, levélpapír, bélyegző stb.) ábrázolt címereket mutatott be. Egyúttal előadásában kitért arra is, hogy a megjelölt korszakban, tehát 1888-tól napjainkig, miként változtak az egyházi címerhasználat szabályai.

Tóth Kelemen történész egy mára már szinte elfeledett nyomdász, Takács Szilveszter alakját mutatta be, aki majdnem két évtizeden keresztül (1898–1915) működtette a közéleti ihletettséggű *Népakarat* című hetilapot, amelyet saját maga írt, szerkesztett és nyomtatott – kezdetben a Fő utca 57-es szám, majd a Buhim utca 2-es szám alatt berendezett nyomdájában.

Nagy Szabolcs történész, jogász az 1919-es Tanácsköztársaság veszprémi felelőseinek felelősségre vonását részletezte előadásában. Vizi László Tamás történész, jogász, a Kodolányi János Egyetem megbízott rektora egy, a 20. század közepén történt, rágalmaszási perrel végződő választási összecsapásról számolt be. Az 1935. március végén, április elején megtartott választások országos szinten számos politikai pár- és pártharcot generáltak. Így volt ez Veszprémben is, ahol az 1932 júniusában alakult Nemzeti Néppárt alapította legitimista programmal. Vizi László Tamás előadásában bemutatásra került a két jelölt programja, választási küzdelmük, illetve a mögöttük álló társadalmi és politikai erők, csoportok, amelyek meghatározták a választás eredményét. A beszámoló középpontjában az előadó Griger Miklós plébános Benárd Ágostra tett rágalmaszói kijelentését helyezte, melyért később bíróságon kért és kapott elégtételt a választásokat megnyerő sértett.

A rendezvény záróakkordjaként a levéltár jelenlegi igazgatója, Boross István történész, főlevéltáros ismertette az általa irányított intézményben folyó legújabb fejlesztést, a *Veszprémi Térkép-vándort*. Az adatbázis fontos információkat tartalmaz a település történetének kutatásához, mindenekelőtt az 1850–1950 közötti száz évet tekintve. A tavaly rendezett várostörténeti konferencia írásai már olvashatóak a megjelent tanulmánykötetben. Jelen rendezvény kéziratváltozata 2025 késő tavaszára, nyarára várható.

Fogl Krisztián Sándor

Cseppet sem meglepő az, hogy a Dés László–Gesztai Péter–Greco Krisztián szerzőtrío nevével fémjelzett *A Pál utcai fiúk* című musical évek óta telt házas nézőtér előtt kerül bemutatásra. Így volt ez a Pannon Várszínház győri előadásán is, amit az Audi Arénában láthatott a közönség 2024 novemberében.

Köz-Tér-Élmény

Dés László–Gesztai Péter–Greco Krisztián–Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*. Rendező: Vándorfi László. Győr, Audi Aréna. 2024. november 29.

Életmentő élethaz
Köszönikésként...
A szöveg...
A kép...
Séd, 2024. 6. sz., 5. old.

Az sem volt meglepő, hogy az előadásra érkezők generációs eloszlása mennyire széles skálán mozgott: az általános iskolásoktól az öszülő házaspárokig szinte minden korosztály megjelent a nézőtérén. Az Aréna nagy koncertekre szabott tere méretei következtében mégis kissé tágasnak bizonyult, hiszen akik nagyon távol ültek a színpadtól, azok nehezebben tudtak együtt élni a színpadon zajló eseményekkel. A kitűnő hangosításnak és a két óriáskivetítőnek köszönhetően azonban ők is részesei lehettek annak a flow-nak, ami az előadás során fokozatosan betöltötte a teret. Miért is mondhatjuk, hogy a darab elhúzó és osztatlan sikere egyáltalán nem meglepő? Elsősorban azért, mert a Molnár Ferenc-rengény központi tematikája és annak erőteljes szellemi alapzata olyan valóságvizíót kínál, ami nagyon mélyen van kódolva az emberi lélekben, s ennek következtében a Pál utcai fiúk történetében modellált eseménymintázat az ember egyik elementáris lelki szükségletét elégíti ki. Ez a közös szükséglet és vágy az *oikoszra*, az *oikumenére* irányul, arra a közös térre, ami köztér jellegénél fogva a személyes találkozások, a valóságos, személyes interakciók közösségszervező terepe. Az a tér, amelyben a közös, mindennapi rituálék a benne megképződő konfliktusokkal együtt is képesek megteremteni a közös értelem és a közös cél elengedhetetlenül szükséges képzeteit és keretrendszerét. Ez a tér egyszerre valóságos, reális cselekvéstér, és éppen ennek következtében tud szellemi térré nemesedni. Ez a tér a grund. Az a hely, amely összegyűjti a szétszéledő közösségeket, olyan valóság, amelyben *jelen kell lenned*. A multiplayer-team, a Facebook-csoportok és egyéb online közösségek korában döbbenetesen felértékelődött a grund képzete, hiszen a virtuális közösségekkel szemben a grund a jelenlét számára biztosít teret. A digitális közös idő személytelensége ugyanis éppen a közös tér realitásának személyességét szüntette meg. Az előadás színpadképe, Vándorfi László víziója sematizált, mozgatható elemeivel kitűnően teremti meg a téri viszonyok spirituális többletét. Az egész előadás kombinativitását meghatározza az a struktúrateremtő ötlet, hogy a darab elengedhetetlen kellékeiként szolgáló iskolapadok némi átforgatással a grundon található farakásokká építhetők, melyek aztán oda-vissza alapon hamar újra padokká bonthatók. Ez a költséghatékony és flexibilis színpadi „kozmosz” erőteljesen sugallja azt is, hogy a közös tér, az otthon a legegyszerűbb tárgyi feltételek között is létrehozható, és gazdaggá, teljességgé tehető.

A grundérzet, a grundképzet megszületésében nagyon fontos szerepet játszanak az előadásban azok a mozgásban, táncban kifejeződő rituálék, mikrokozmoszok, melyek bemutatására a musical műfaja gazdag terepet biztosít. A közös, ismétlődő mozgásformák, mozdulat- és motívumsorok az életvalóság működésének vonzó mintázatait mutatják fel. Szinte felszólítanak egy olyan világhoz való csatlakozásra, mely ezeken keresztül képes megteremteni a maga értelemrendjének tágas biztonságát. Az előadás dinamikája intenzív színpadi aurát létrehozva mindvégig feszes marad. Az előadásban megszülető *oikosz* közösségteremtő rituáléjának kialakításában meghatározó szerepe van a zenei világ ritmusközpontú szerveződésének, melyben a zene egyik ősi funkciója jut lélegzethez. Az a közösségteremtő funkció, mely eredetileg és eredendően a közösség cselekvésformáinak a ritmizálására, rendezésére, azaz a kontingens életvalóság értelmességére szolgálta született meg. A dalszövegek nagy bravúrral úgy hozzák létre a jelentéshorizontokat, hogy a legszélesebb hallgatóközönség is érezhesse, éppen hozzá szólnak a dalok. Ennek következtében

születhet meg egy olyan egyéni/közös érzület az előadás során, ami létrehozza azt az illúziót, hogy mindig az éppen aktuális nézőközönség grundja van veszélyben, azt fenyegetik a valóság rideg történései. Gesztai Péter rímhangsúlyos dalszövegei egyfajta posztmodern nyelvi mátrixként a folyamatos stilisztikai frissességet biztosítják az előadásnak. Ennek köszönhető az a természetes, amely lehetővé teszi, hogy a dalszövegek az úgynevezett nagy témákat (barátság, közösség, hazaszeretet) keresetlen egyszerűséggel képesek artikulálni. A stilisztikai-nyelvi regiszter flexibilis közvetlenségéből fakad az is, hogy az általános iskolás diák és a felnőtt nézők több generációja egyaránt könnyen dekódolja a neki (is) célzott jelentéstartalmakat. Valószínűleg ez az előadások során újra- és újraképződő osztatlan „mi” élmény *A Pál utcai fiúk* című musical sikerének legfőbb titka. A Pannon Várszínház produkciójának javára írható az is, hogy valamennyi karakternek kidomborodik az alpműben is tetten érhető jellembeli sajátossága, amit nagyon jól egészít ki a szereplőkre szabott jelmeztervezés szinte archetípikus szimbolikája. Justin Júlia jelmezei intertemporális, komplex látványvilágot teremtenek meg, melyben a 20. század elejének világába néha mintegy „beletrollkodik” a 21. század fashion-érzúlete.

Szente Árpád Csaba alakítása nagyon hiteles Nemeceket állít a színpadra. Játékának karakterológiai és alkati megidézése ereje az első pillanattól kezdve egy vonzó és szeretetre méltó figurát kínál fel a közönségnek. Nagyon szerencsés az a színpadi együttműködés közte és a Bokát játszó Szele Dávid közt, ami nagyon fontos feltétele annak, hogy az előadás végén a katarzis lehetővé váljon. Szele Dávid meggyőző természetességgel játssza el a karakter középponti adottságait: az arra érdemesekkel elnéző, a türelmes jószágot és a figyelmet mindig igazságosan megosztó tapintatot. Az előadásban szintén kitűnő alakítást nyújt az Áts Feri játsszó Kátai Norbert. Színpadi jelenlétének ereje és összetettsége abban mutatkozik meg leginkább, hogy szinte észrevétlenül oldja meg azt a szerepkettősségből fakadó kihívást, hogy a kezdetben „ellenséges” vörösinges vezér a darab végére a néző számára szimpatikus figuraként álljon elő. Krámer György koreográfus mozgásművészeti szempontjai (balettos látásmódja) nagyon szerencsésen artikulálják a cselekmény fiatalos lendületét, azt a dinamikát, ami a mindenkori ifjúság intenzív fizikai és szellemi „mozgásos létével” együtt jár.

Komálovics Zoltán

Kaddis, kétszer

Kertész Imre: *Kaddis*. A Fesztivál Akadémia Budapest és a Kertész Imre Intézet együttműködésében megvalósuló felolvasószínházi előadás a Latinovits–Bujtor Játékszínben. 2024. december 15.

1.

„Az én életem a te létezésed lehetőségeként szemlélve” – olvashatjuk vissza-visszatérően ezt az első hallásra hűvösen távolságtartónak tűnő, elmélkedő néhány szót Kertész Imre *Kaddis a meg nem született gyermekért* című könyvében. De aki olvasta a könyvet, az nagyon jól tudja, hogy ez a monológ minden, csak nem hűvös és nem távolságtartó, hanem kemény és szenvedélyes. A kíméletlen élveboncolás könyörtelen őszinteséggel feltárja az auschwitzi túlélő soha be nem gyógyuló sérüléseit, melyek következménye egy határozottnak tűnő, de kétségbeesett és üvöltő „NEM”. „Nem” a boldog élet lehetőségére, „nem” az emberi kapcsolatokra, „nem” a felejtésre és „nem” a folytatásra, az élet átörökítésére.

Bevallom, féltem ettől az előadástól. Féltem, mert ismertem az alapjául szolgáló könyvet, a 167 oldalon keresztül tartó filozofikus gondolatfolyamot, és emlékeztem, hogy amikor először találkoztam vele, hányszor kellett olvasás közben megállnom, időt hagyva magamnak a megértésre (vagy inkább a megértés megkísérlésére), hányszor lapoztam vissza. Úgy gondoltam, hogy nagyon nehéz lesz belőle olyan színházi előadást létrehozni, amely képes a közönség értő figyelmét folyamatosan fenntartani. Ugron Zsolna dramaturg azonban nagyon pontosan választotta ki és fűzte össze azokat a részleteket, melyekben a megfelelő ritmusban váltakoznak a filozófia és a narratívabb részletek, és amelyek megragadták a könyv lényegét, a kínzó alapkérdést. A felolvasószínház mint műfaj lehetővé tette, hogy a figyelmünk a két színészre, Kelemen Hannára és Szabó Sebestyén Lászlóra, illetve az általuk felolvasott szövegre koncentrálódjon. Segítette a befogadást az is, hogy a monológformát párbeszéd váltotta fel, és a feleség önálló szöveget kapott. A klasszikus és klezmerzenei betétek néha a feszültséget fokozták, néha pedig kis fellélegzéshez segítették a közönséget, időt hagyva az elhangzottak feldolgozására. A kiváló zenészek (Kokas Katalin, Kelemen Barnabás, Eredics Dávid, Eredics Salamon, Lukács Miklós) végig egyenrangú partnerei voltak a felolvasó színészeknek.

Nem tudom, hogy a közönségből mindenki tudta-e, hogy milyen előadásra érkezik. A felolvasás elején még érezni lehetett a nézőtérben egy kis tévovaságot, zavart, melyet egyre inkább felváltott a feszült figyelem, végül a döbrent csend a taps előtt.

Biztos vagyok benne, hogy valamilyen nyomot mindenkiben hagyott ez a felolvasás. És abban is biztos vagyok, hogy ez a nyom egészen más, mint a holokausztgiccek lenyomata. Nem könynyeket kaptunk, hanem őszinte megrendülést, kételyek sokaságát. Nem könnyen emészthető és gyorsan felejthető érzelmeket és gondolatokat, hanem sokáig velünk maradó kérdéseket. Mi vajon tudjuk-e, hogy kik vagyunk? Vagy egyszer nekünk is rá kell döbennünk, hogy valamilyen okból, valamilyen szempontból, máskor akaratóból vagy saját elhatározásunkból mi is „kopasz nők vagyunk a tükör előtt, piros pongyolában”? Hogyan történhetett meg az, aminek nem lett volna szabad megtörténnie? Auschwitzra tényleg nincs magyarázat, vagy ez csak egy jól hangzó toposz az erkölcsileg elfogadhatatlanra? Tényleg irracionális a jó? Hogyan tudták/tudják a mindenkori „Tanító urak” az életosztón elé helyezni az erkölcsi tartásukat?

„...sötét szemű kislány lennél-e? orrocskád környékén elszórt szeplők halvány pötttyeivel? vagy konok fiú? vidám és kemény szemed, akár szürkés-kék kavics?” – teszi fel a kérdést magának az elbeszélő, miután hosszú évek után az üvöltő „NEM” halk, rögeszmés fájdalommal csitult. Az előadás (és a könyv) végén találkozik a volt feleségével, aki egy sötét szemű kislányt és egy konok fiút vezet kézen fogva, és ezt mondja nekik: „Köszönjétek a bácsinak”.

„Köszönjétek a bácsinak” – lehet-e ennél tragikusabb lezárása a monológoknak?

Schreiber Márta

2.

Kertész Imre Nobel-díjas író *Kaddis a meg nem született gyermekért* című művének dramatizált változata megrázó tisztelgés a magyar holokauszt 80. évfordulójára és a borzalmakat személyes vallomásban elénk táró író fohászai előtt.

Kivételes produkció, a szövegrészletek, a dramaturgia, a színházi játék és a zene szétválaszthatatlan egységbe forrva szívszorítóan katartikus hatással, könnyes vastapsra ragadtatja a nézőteret teljesen megtöltött közönséget. Kinek ne rázná meg a belsőjét a haláltáborokban elpusztult emléke, a túlélőket egy életre fogva tartó szörnyű emlékek Kertész Imre puritánul őszinte önvallomásaiban? Ráadásul nem vádol, közöl – ez az írásainak ereje. Auschwitzra nincs magyarázat. De igen! A rosszra mindig van magyarázat, a jóra nincs. A gonosz mindig determinált, a jó ösztönös, megmagyarázhatatlanul emberi. Bennem ezek a gondolatok száguldoztak még jóval az est után is. Gyerek- és kamaszkorom zongoratanárnője megjárta Auschwitz poklát, karján ott volt a tetovált azonosító szám. Amikor eléggé érett voltam, elmesélte, hogy nem volt olyan éjszaka, amikor ne riadt volna fel arra, hogy most jönnek érte, hogy égő áldozatként végezze be életét. Felfoghatatlan gaztett, felfoghatatlan embertelenség, felfoghatatlan gonoszság, ami történt. A valódi kérdés, Kertész is ezt teszi

fel imájában: valójában túléltek, akik kikerültek a megsemmisítő táborok poklából? Ezt boncolja ez a különleges adaptáció is, kivételes érzékenységgel.

Ugron Zsolna szöveggönyvének könyörtelenül őszinte sorait Kelemen Hanna és Szabó Sebestyén igazi átéléssel tolmácsolja, összefonódva a színpadon közreműködő öt zenész, Kokas Katalin (hegedű, brácsa), Kelemen Barnabás (hegedű), Eredics Dávid (harmonika), Eredics Salamon (klarinét), Lukács Miklós (cimbalom) babonázóan érzékeny játékával. Sajátos, megbonthatatlan, valóban eredeti dramaturgiai megvalósítás. A műsor ösztönző előadasként aposztrofálja magát. Tényleg „össz” is, meg „művészi” is. Hihető, túlzásoktól mentesen hatásos. A dramaturgia szándékolt egyszerűsége mellett a két színész mégis többet nyújt a szöveg pusztá felolvasásánál. Visszafogottak – ahogy a Kertész-mű is –, mégis állandóan ott vibrál egyfajta lefojtott indulat, ami az est folyamán talán egyszer jön igazán a felszínre, és itt van a darab manifesztuma is: a látszólagos erőtlenségnek az el-

válni készülő feleség számára adott magyarázatában. Az én olvasatomban: az effajta túlélő, ha úgy tetszik, Emlékező nem is lehet többre képes, a múlt gonoszága örök felső korlátot jelent.

Autentikus zsidó dallamok világába Bach-, Ravel-, Schönberg-, Sztravinszkij-, Bartók-művek témái ágyazódnak, leválaszthatatlan és gyönyörű keretet adnak a nyomasztó és mégis felemelő gondolatokhoz. Nem, a játék minősége természetesen nem kérdőjelezhető meg, de több is, mint játék, ez valódi muzsikálás, a tartalom zenei megvalósítása. Minden hangnak, dallamnak, effektnek jelentősége van, a zenészek nem aláfestenek, benne vannak a történesekben. Ehhez pedig művészi érzékenység, alázat kell. Meg is van.

Szeretem a Játékszín közegét. A közönség és a szereplő között nincs ott a proscénium, sőt nem felnézünk a színpadra, hanem rálátunk. Az ember a szereplők között érzi magát, közel van hozzájuk minden értelemben. Így volt ez most is. Kertész gondolatait a felolvasók és zenészek gyomrot és lélegzetet szorító közelségbe hozták fizikai és transzcendens értelemben is. Végtelen, könnyes sajnálat, megértés váltakozva pulzál a döbbenettel, a lelkiismerettel és a – szinte – haragos indulattal: nem szabad, hogy ez még egyszer megtörténjen. Ez az ima igazi küldetése.

Kovács Attila

Emléktánc

Mondat-meander Lengyel Andrásnak

Lengyel András: Ég – Fény – Kép. Fotografikus éképek. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. 2024. október 11. – 2025. január 19.

Meander: kígyódísz, szögletes motívum ismétlődéséből álló szegélydísz az ókori görög művészetben. Művészeti szakszó a latin Maeander nyomán; ez a kanyargós kis-ázsiai Maiandrosz folyó nevével azonos. (Magyar Etimológiai Szótár) A meander egy legalább visszafordulásig hajló folyókanyarulat, amely, ha levágják, holtággá válik. Egy folyó vagy patak leginkább akkor hajlamos meanderekben bővelkedő, kígyózó medert kialakítani, ha széles völgyben vagy alföldön halad, nem túl nagy eséssel. (Wikipédia)

Séd, 2024. 6. sz., 36. old.

Séd, 2023. 3. sz., 36. old.

Séd, 2024. 5. sz., 18. old.

Ha az ember nem igazán innovatív, kreatív, mit tehet: reflektál – visszapattan. Pattog önmaga és tárgya között, „igénybe vesz” két falat, az övét és az „enyimét”, s ha képes rá, megmarad a két felület között, nem röppen sem oldalra, se fel vagy le.

„A földrajzírók – emlékezett Plutarkhosz műve első mondatával –, amikor a föld ismeretlen és távoli tájairól esik szó, térképeik szélére ilyenféle megjegyzéseket írnak: Ezen túl nincs más, csak a víztelen sivatag, vadállatok tanyája. Vagy: rejtett, agyagos föld, vagy szkítha jégmező, vagy jégpáncéllal borított tenger. *Párhuzamos életrajzok* című művem írásra közben én is így jutottam el addig az időpontig, ameddig a valószínű és a tényeken alapuló történetírás eljuthat. A régebbi időkről nyugodtan kijelenthetném én is, hogy ami ezen túl van, a csodáknak és a tragédiáirók regéinek világához tartozik, ahol semmi nem biztos és semmi nem bizonyítható.”¹

Mintát veszek az antik geográfusoktól most én is: Lengyel András munkáin – és e sorok írásán – túl csak az innen van. Ami pedig a régebbi időköt illeti, némi nagyvonalúsággal átveszem a görög szerző dilemmáját, s azt mondom, a művészel töltött közös múltunk idősíkmetszetén, te-

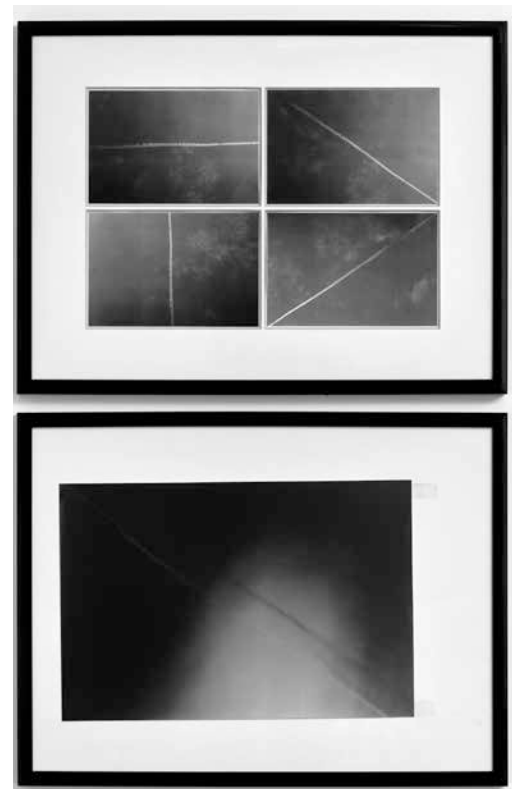
hát azon kívül „minden a csodáknak és a tragédiáirók regéinek világához tartozik, ahol semmi nem biztos és semmi nem bizonyítható”. Emléktánc.

1996-ban *Felhőműzeum* címen portréfilmet forgattunk (Tomcsányi Vilmos operatőrrel) az MTV-nek Lengyel Andrásról. A majd' egyórás filmből idézek:

Hajdu I.: Bizonyos szempontból néha olyanok tűnsz számomra, mint a bologató tacsó kutyá a hatvanas-hetvenes évek Trabantjainak és Wartburgjainak hátsó ablakában, amelyik vagy vízszintesen, vagy függőlegesen ingatta a fejét, attól függően, hogy az autó miképp billent. De mindig csak két irányba. És komótosan, lassan, de rendkívül dekoratívan. És azért gondolom, hogy ez egy jó analógia a működésedre vagy a művészetedre, főleg, amikor függőlegesen ingatja a fejét a kutya, mert mintha a te gondolkodásmódod, a tematikád a lent és a fönt nagyon lassú – te használtad ezt a szót: báméskodó – báméskodós összekapcsolása lenne. Mintha az ég és a föld szép lassan, de mindig ugyanazon a kitérés skálán kötődne össze. Ahogy a fossziliákat emeled be a rajzaid, nyomataid közé, vagy ahogy felhőműzeumot alapítasz.

Lengyel A.: Igen, mondjuk eszembe jut legelőször *Buridán* számára, aki ugye vízszintesen marad éhes. És eszembe jut egy másik történet, ami egy főiskolai művésztelepen esett meg. A *zebegényi Szőnyi-kertben* töltöttünk egy hónapot gyönyörű szeptemberi napfényes ősszel, és ahogy jövünk le a hegyoldalról, a barátok, kollégák a lépcső aljára odairták nekem, hogy gyere ide és ide a Fenyőgyöngyébe, ott várunk rád. Krétával írták fel. És... nem, nem azt mondom, hogy megvilágosodás, mert hát az csak később jött, de abban a pillanatban az jutott az eszembe, hogy miért üze-

nünk mi egymásnak a talajon. Tehát miért bámuljuk a flasztort, az aszfaltot. Hát föl kéne nézni az égre. És ez szándékos dresszírozás volt önmagam számára. Találkoztam a keleti filozófiákkal, ott a meditációnak egy fajtája, hogy ugye ülnek a jógik a Gangesz partján és nézik a vizet. *Szirtes András* filmrendező mesélt egy nagyon érdekes történetet. A *Lenz* című filmjét a *Magas-Tátrában* forgatta, és egészen más tétel-ményben volt része: bizonyos tengerszint feletti magasságnál a felhőket szemmagasságban látta érkezni maga felé, és abban a rétegben, azon a szinten létezett vagy élt, ahol a felhők része lett, és esetleg fel is tudott oldódni a felhőkben. De a dolog tovább

gyűrűzhet, gyűrűzhet a végtelenségig, ugye, ha azt mondom, hogy kapcsolatművészet vagy mail art, annak volt egy olyan pontja, amikor a felhőrajzaimat és a felhőfestményemet kiterjesztettem a kapcsolatok szintjére is, és azt a fikciót próbáltam megvalósítani, ahogy a felhők beburkolják az égboltot vagy a földgolyót, azt a szférát ábrázolni, ahol a felhők mozognak. Van egy olyan szféra, ahol az emberi kapcsolatok mozognak, mondjuk a légiposta is egy hálózatot teremt, a felhők beburkolják, mint egy narancshéj, a földgolyót, és kitaláltam a felhőműzeumot. Amit aztán később próbáltam megvalósítani, de hát a mai napig nem sikerült, nem is lehet, de egy fikcióban lehet létezni. Ennek aztán voltak anyagi megnyilvánulásai is, mint képeslapok. Felhős képeslapok, felhős bélyegzők, felhős postabélyegek, és a mail art azért tudott engem ennyire elvarázsolni, merthogy kiterjedt a dolog, amit a magam számára felfedeztem, és ki tudtam terjeszteni, nemcsak azt, ami a mikrovilágomban volt jelen, hanem ki tudtam nyílni és szét tudtam sugározni a művészbarátok számára is.

Amit kérdezel, hogy hol fel-, hol lenézek, valóban, ez is benne van... Például a litográfia – mindenféle konceptualizmus és idealizmus és ideák világa nélkül –, ugye, a litográf követ Németországban bányászták. A mészkőpalában találták meg az Archeopterixet és az egyéb őskövületeket. Amikor a főiskolai tanulmányaimat végeztem, varázslatos dolog volt csiszolni ezeket a köveket... Nagyon különös anyag. A múzeumban meg ugyanezeket a köveket látom, ott vannak bennük a kövületek. Számomra az ég és a sonnhoffeni mészkőpala között igazából nagy különbség nincs. Tehát én azt mondom, hogy egy grafikai tárlóba bezárok mindent, ahogy a mésző bezárta, magába zárta ezeket a kövületeket és fossziliákat.

Lengyel András a legkevésbé sem kapkod (mondhatnánk: folyton nem kapkod) – írtam és mondtam majdnem épp két évvel ezelőtt a Ludwig Múzeumban rendezett életmű-kiállítása kapcsán, s bár – tudom – nem túl szemérmes eljárás az önisméltés, nem menekedhetek meg előle, éppen, mert Lengyel azon – ritka fazon – kevesek közé tartozik, akik valamiképpen „úgy maradtak” az elmúlt negyven-negyvenöt évben: sem tematikája, sem gondolkodásmódja nem változott alapvetően. Valami hősiesen avított, egyszersmind önironikus individualitással a posztkonceptualizmus keretei között megnyilatkozó filozofikus szigor vagy szigorú bölcselme lett és maradt számára a sziget és asilum, amit megőrzött magának és amelyen megmenthette önmagát az amúgy legkevésbé sem vágyott változástól. S ebben (is) majd' egyformák vagyunk.

Bíbelődő „természetelvűségének” van valami sajátosan konzervatív, morális, de mondjuk inkább morális-mortális elkötelezettsége (és praxisa): úgy tesz, mintha dermedt-lassan körözne ön maga körül, bólogatva le és föl, s csupán annyit venne észre a világból, amennyi ebbe a testével leírható elliptikus térbe befér. „Ha lehajtott fejjel járok, és magam elé meredek, ott mered előttem a meredek: a lapos járda. Olyankor kihúzom magam és

felnézek az égre” – írta 1982-ben alapított felhőműzeuma 2004-es, ugyancsak a Ludwig Múzeumban rendezett nagy kiállításának katalógusában. Hogy mennyit lát, nem tudom, hogy mennyit rögzít, ábrázol, az pontosan kiviláglik munkáiból: az időtlennek tetsző (fossziliák) és a mindig változó (az égbolt és a felhők) natura, s annak konzervált, az időből kiszakított essenciája (a könyv) jelenik meg mély és konzekvensen látványelvű, gyakran a hiperrealizmushoz közel eső formálásban.

Lengyelnek a természetes természet megragadó munkáival kapcsolatban a szimbólumszótár égről és felhőkről szóló szócikkeinek felmondása vagy Leonardo Traktatusa a felhőfestésről írott fejezetének ismertetése helyett most csupán két szint szeretnék megidézni: a csillagtalán budapesti nyári este egének bordós-barnáját és az augusztusi dél szürkés-kékjét. Vannak – tudom – egek, másfajta; jelentéselibbek vagy ellenkezőleg, jelentésvesztettebbek, nekem azonban ez a két égszín a budapesti... Lengyel Andrásnak nem, s ezért talán tudunk beszélni az egekről. Ó, Egek!

Goethe itáliai utazásának első napján fönt sávosan gyapjas, alantabb súlyosabb felhők között kelt át a Szudéták egyik hágóján, s ezt igencsak kedvező jelnek tartotta az elkövetkezendőkre tekintettel...

A geometrizáló felhőképeken a konkrét és a kvázi síkok mintha egymásba csúsznának, bár nem történik más, mint hogy a felismerhető és a csak sejtethető realitás a viszonylagossággal kokettál. Az ég (a semmi vagy mindenség) tárgyként és színelületként is funkcionál, a felhő, az illelkony, de mégiscsak fizikai valóság, a pára-mint-anyag rögzül meg idea gyanánt. Ezzel teremődik meg a posztkonceptuális szituáció.

De csak majdnem, mert az ég minduntalan (valamilyen) időben megkötött táj fölé borulva vagy feszülve a valódi realitásra, a fizikai létre utal (vagy mutat rá), mert – úgy tetszik – Lengyel számára fontos a konkrét viszony a látvány elemei és saját nézőpontja között, mondhatjuk tehát, hogy fényképei (festményei) régiesen realistikusak is.

Kortársai közül hasonlóan lát s kötöz össze égit és földit Barbara és Michael Leisgen meg Gellér B. István, mindannyian szívesen használnak szimbolikussá avatott tárgyaik ábrázolásához ugyancsak szimbolikussá magasztosult geometriai alapformákat, elsősorban a háromszöget, Lengyel pedig elsősorban annak téri megfelelőjét, a gúlát, pontosabban a forma történelmileg metaforizálódott, „regényes” megtestesülését, a piramist.

Az égre és a járdára vetett, bólintó-függőleges pillantás (vizsgálódás?) természetesen metsződik át a vízszintes-sel, s alakít ki lírai, ideál-koordinátarendszert: úgy rémlik, Lengyel András számára a kimeríthetetlen inventáriumként látott, amúgy akarattal leszűkített világ egyfajta konceptuális és feszesen szerkesztett könyvtár, melyből elvehet, s amelybe bátran helyezhet bele ideákat. Ezek viszont gyakran fordulnak – tükör gyanánt – selymes ironiával önmaguk ellen. Munkái formailag és

technikailag avantgardista hagyományokat és pop-artos tapasztalatokat „hasznosítanak”, a konceptualizmus és a tradicionális, bánatban megáztatott csendéletfestészet eszközeivel. Fád, törött, poros-selymes színekkel festett vagy bronzba, máskor akrilüvegbe öntött könyvportréi lírai elkötelezettséget sugallanak; műanyag könyvei, pontosabban vákuumszívott, polcnyi könyvgerincei viszont már-már „társadalomkritikai”, szatirizáló éllel utalnak a kultúra metaforáinak sorsára a „polgári milióban”: a kihűlt héjakban az idea üressége, sőt hiánya sötétlik.

Pierre Albert-Birot:

KÖLTŐ NE TEGYEN TÁRGYAT KÖLTEMÉNYÉBE
HISZ MINDEN ELTŰNIK HA ELŐBUKKAN A
FEKETE HÁROMSZÖG A LÍRAI HÁROM
SZÖG A KÖZPONTI HÁROMSZÖG
ÉS A VAK HÁROMSZÖG ÉSZV
ESZTŐEN DÚDOL A VÁGY
KÉZ NÉLKÜLI GÖNDÖR
ISTEN MINDEN PILLA
NATBAN EGY VIL
ÁG ROBBAN
SZÉJJEL A
TEREKB
E²

A fenti írás jórészt palimpszeszt, így talán nem idegen tőle, s nem ellenkezik vele a következő és végző/végső, bravúros szöveg-szövet, mely nemcsak a háromszög Lengyelnek is oly kedves érvényére, de a felhős gondolkodás szabadságára is éles fényt vet:

POLÜPHÉMOSZ: Gondolkodom, tehát vagyok. Nagy hírű vagyok. Mindaz, amit mondom, igaz. Egyetlen szemem kék, és ez háromszögletű fejem jobb oldalán ékeskedik. Háromszögletű fejem szögeinek összege két derékszög. Szívem piros, és atomokból és molekulákból álló testem bal oldalán helyezkedik el. Szekulálok: a speculum tükörben, ami én vagyok, egy visszajárára fordított agyú Polüphemoszt látok. Egy szörnyet. A valós világban semmi ilyesmi nem bírhat semmi léttel. Amit mond, az mind hamis.

ANTI-POLÜPHÉMOSZ: Gondolkodom, tehát vagyok. Amit mondom, az mind igaz. Egyetlen szemem piros. Fejem háromszögletű, szögeinek összege nem egyenlő két derékszöggel. Egyetlen szemem háromszögletű fejem bal oldalán ékeskedik.

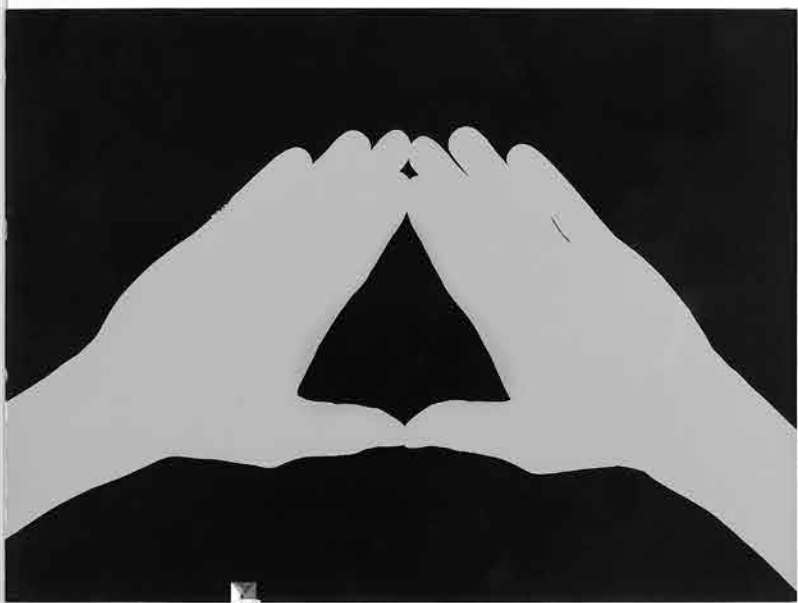
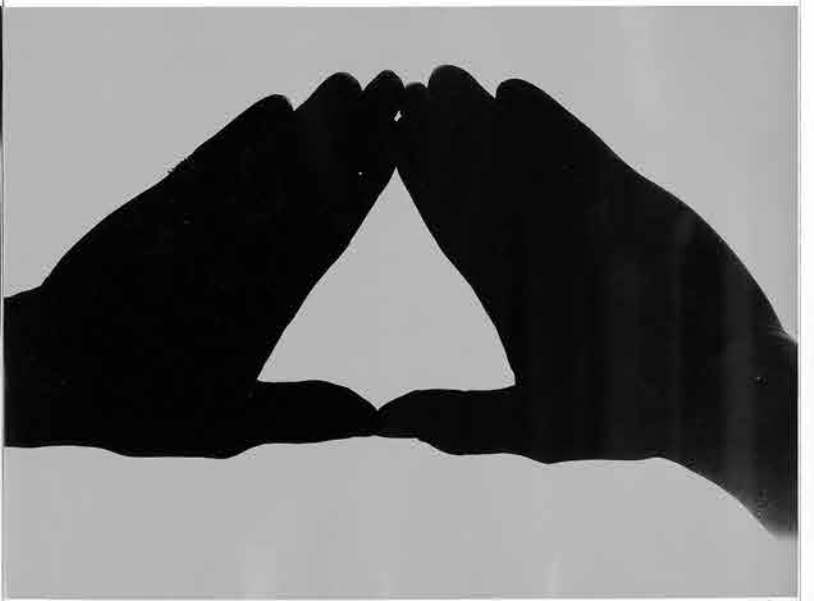
ANTI-POLÜPHÉMOSZ: Szívem kék, aszimmetrikus antiatomok molekulájából álló testem jobb oldalán található. Szekulálok: a speculum én vagyok, és a tükörben ott látom Polüphemoszt, visszajárukra fordított belső részeivel. Egy szörnyeteg. Egy nem létező. Amit mond, az mind hamis.³

Hajdu István

¹ Plutarkhosz: *Párhuzamos életrajzok*. Magyar Helikon, 1965. Fordította Máthé Elek. 7. o.

² Trente et un Poèmes de Poche 1917. In: Tóth Imre: *Palimpszeszt – Propos avant un triangle* (Palimpszeszt – Szavak egy háromszög előtt). Typotex Kiadó, Budapest, 2001. Fordította: Moldovay Tamás. 263. o.

³ Tóth Imre: *Palimpszeszt – Propos avant un triangle* (Palimpszeszt – Szavak egy háromszög előtt). Typotex Kiadó, Budapest, 2001. Fordította: Moldovay Tamás. 380. o.

Megkésett gondolatok tárgykulturánkról egy kiállítás ürügyén

Az írásjelek kodifikációja során nem alakult ki – a most is használt nagyködtőjel mintájára – a kis és a nagy kérdőjel. Pedig sokszor használni lehetne, például a ?! és !?, nem túl kulturált kettős írásjelek visszaszorítására. Vagy spanyol mintára akár fejjel lefelé is használhatnánk, hiszen ott éppen az érzelmekkel összefüggő intonációt hivatott jelezni. Helyesírásunkból ma mindenesetre hiányoznak az érzelmeket kellően jelző, differenciált írásjelek. (Talán nem véletlen a szmájlik, majd a kormányzati óriásplakátokat is meghódító – egyébként, ezt talán kevesen tudják, szabványosított – emodzsik feltörése). A differenciált írásjelek mindenesetre hasznosak lehetnek volna a Dubniczay-palotában 2023-ban kiállított tárgyak értelmezéséhez is.

(Mikro)világi szentjeink

Sudár Péter: Apafüggetlen. Művészeti Háza Veszprém, Csikász Galéria. 2024. november 8. – 2025. január 31.

Séd, 2024. 6. sz., 11. old.

A Művészetek Háza 2023-ban mutatta be Erik Kessels és Thomas Mailaender *Europe Archive* című projektjét (kurátor: Claudia Küssel). A két művész európai bolhapiacokon

gyűjtött, eredeti jelentésüket és funkciójukat elveszített tárgyakat állított ki, állításuk szerint, kicsit talán paradox módon, ezek hordozzák Európa kollektív emlékezetét. A tárgyak „alternatív esztétikája”, abszurditása arra hivatott felhívni a figyelmet, hogy – idézve a kiállítás kurátori ismertetőjét – „kik vagyunk mi, európaiak”. Véleményem szerint ennek megmutatása nem sikerült igazán (ellentétben a fényképanyagra épülő, 2021-es torontói kiállításukkal), de nem erről akarok írni, hanem arról, milyen kérdéseket vet fel egy ilyen tárgyanyag kiállítása.

Stuttgartban, Milánóban és Londonban már az első világháború előtt működtek az „ízléstelenség múzeumai”, amelyek pellengérré állították a jó ízlés elleni vétségeket abból a célból, hogy azoktól a vásárlóközönséget megóvják. Jó ízlés ellen vétetett egy-egy nem megfelelően kivitelezett, megmunkált remekmű, de a funkcióhoz nem illeszkedő anyagból készült tárgy (például szalmából készült használati tárgy) is könnyen kerülhetett ide, hogy rossz példaként elrettentse a közönséget. Mivel ezek olcsóbbak is voltak, könnyebb volt őket megszerezni, mint a jó példákat képviselő, exkluzív iparművészeti remekeket, amelyek valamely nivós iparművészeti múzeumba kerültek végül, hogy onnan oktassák jó ízlésre a mestereket. A nyilvánosságnak ma már ilyen visszatartó ereje nincsen, s talán szükség sincs rá, olyan sokat változott a normatívna ma már nem nevezhető európai tárgy-kultúra. (Ez a változás izgalmas kulturális antropológiai kutatásokat indított el, lásd például a városi néprajzot.) A probléma abból ered, hogy a 19. századi gyökerű, kánonalkotó, modern kulturális intézményrendszerünk e változást nehezen, ha egyáltalán befogadta falai közé. Ezért okoz némi zavart, amikor a giccsel, az értéktelennel, a bővlival, a buherával, a cikivel egy steril kiállítóteremben találkozunk a látogató, különösen, ha ezt a bemutatót a 2023-as „Balaton Eye kiállítási program egyik csúcspontja”-ként találják neki az igazmondó marketingesek.

Ufofej alakú kerámiaváza Belgiumból. A kölni székesegyház formázó ékszerdoboz. Angyalt ábrázoló kanálkompozíció. Francia kártyából épített felhőkarcoló. Preparált özlábba épített lámpa. Teréz anya arcképe autóillatosítón. Harci sisakot viselő fehér porcelángalamb. Gyantába foglalt golyóscsapágy és több száz fura tárgy, kisebbek, nagyobbak, viccesebbek, kevésbé viccesek. A többségüket le se lehet írni néhány szóval. (Például: 35 méteres sugarú körben maga körül mindent elpusztító, felrobbant bomba hüvelybe virágváza-ként újrahasznosítva a négyéves horvátországi háborúból.) Érdekes Kessels és Mailaender kollekciója? Érdekes. Tanulságos? Tanulságos. De nem annyira maguk a tárgyak, hanem a gyűjtés koncepciója az. A lényeg itt azon az ismétlődő műveleten van, ahogyan a két művész kiemeli az egyébként említésre nem különösebben méltó leleteket említésre egyébként nem különösebben méltó környezetükből. A talált tárgy, polgárpukasztási céllal, régi műfaj. (Ha akad valaki, aki ma polgárnak nevezi magát, jelentkezhetsz kilyukasztásra.) De ezek a tárgyak nem emelhetők ki környezetükből következmények nélkül. Nem reprezentálnak abban az értelemben, ahogyan Michelangelo műveiben „a” reneszánszot látjuk. A buherában nem látszódik „az” európai ember, ahogyan azt a projekt nagyszabású címe ígéri, és a disszonancia feloldását a kifejezetten múzeumi eszközrendszer használó installálás módja sem segíti. Talán célravezetőbb lett volna az egészet zsbivásárként bemutatni, hogy a látogató maga tapasztalja meg a zsvaj, a standok közötti járkálás érzetét, a szemlélődésből adódó felfedezéseket. Ezeknek a tárgyaknak nem jár az a kvázi szakrális felemelés, ami egyik részről éppenséggel megfosztja a műveket eredeti szakrális jelentőségüktől, másik részről épp ezzel a kiszakítotttsággal vállalja fel annak örök időkre szóló védelmét („megszüntetve megőrizni”, lásd Hegel). A kiállítás csupa olyan tárgyat mutatott be, amelyek a mindennapi élet részei meg nem is, amelyeket szeretünk is meg nem is. Olyanokat, amelyeket megsemmisíteni sokszor érzelmi értékük miatt sajnálunk, de megőrzésre nem méltók, amelyeket ezért a legkényelmesebb megoldásként kótyavetyére bocsátunk. Aki járt már a Bakancsos utcai bolhapiaccon vagy a híres Ecserin (hivatalos nevén Nagykörösi úti Használtcikk-piac) Budapesten, látta, mekkora ázsiója van ennek, a

bolhapiacok hanyatlása ellenére ma is. Ezek a tárgyak mindenféle szempontból köztes helyen vannak, köztes létezők, de kétséges, hogy például múzeumi eszközökkel bemutathatók-e. A múzeum, mint kulturális antropológiai értelemben vett kontaktzóna, a különböző kultúrák találkozásának színtere, itt azonban egyetlen kultúra, „az európai” kultúra körén belül vagyunk, amelyet e tárgyak viszonylatában még magas és alacsony, úri vagy paraszti, tömeg vagy elit dichotómiában, de még e párfogalmak közötti átjárás, átalakulás folyamatát nyomon kísérve sem lehet megfogni. (Nem múzeumi eszközök lévén, a magyar tévénezők már találkozhattak efféle tárgyakkal, például a *Pocsék Áruk Fóruma* vagy a *Dizájn Center* rovat révén. Szalai András az utóbbihoz kapcsolódó, *Kis magyar snassz és neociki* című, görbe tükörnek szánt kötete jó tájékoztató a közízlés állapotáról. Ezek ugyanakkor közel állnak a 19. századi ízléstelenség múzeumai szerepéhez.)

Ezek a kinevetett tárgyak ugyanakkor gyűjthetők, az bizonyos, sőt, a bolhapiacok virtuális archívuma fel is épült belőlük: Kessels és Mailaender gyűjteménye böngészhető a <https://europearchive.eu> oldalon. A talált tárgyak lelőhelyét országokként adták meg, de más szempontok alapján is rendszerezhetők lehetnének. Ehhez a kiállítás adott némi támpontot, de ezek néhány, véletlenszerűen összeugró tárgycsoporton (például az eredetüket tekintve szakrális jellegű tárgyakon) kívül nem hatottak igazán összetartozóként.

Persze lehetne visszautalni a *Europe Archive* projekt alapvető célkitűzésére, miszerint a két művész a bolhapiacok eltűnését-átalakulását tanulmányozza a tárgy-kultúránkat (is) megváltoztató internet korában, s ezért is felesleges bármilyen rendszerezés. Kiinduló felvetésük, hogy a globalizáció, a fogyasztói társadalom és az internet az alapvetően lokális, jól megragadható körökben (családon belül, raktárba, bolhapiacra kerülve) vándorló tárgyak útját alapvetően alakította át. Vagyis azok könnyebben veszítik el eredeti jelentőségüket, jelentésüket, amely megformálásukra, kialakításukra vagy készítésükre eredetileg hatott, és így céltalanul lebegnek. Mint például egy levágott hajtincs egy borítékban, amit valaki valamikor valamilyen szándékkal elküldött valakinek. Innen nézvést a „kollektív emlékezet” rekonstrukciója az alkotók részéről különösen nagy

és lehetetlen vállalkozásnak tűnik, hiszen a vala- előtagú szavak feloldására bölcsészeti-tudományok tucatjait élető filológiai módszerek sokasága létezik, csak éppen adott esetben lehetetlen vállalkozásnak bizonyul. (Egyes esetekben azonban sikeresen megtalálták a tárgy eredeti készítőjét, és a tárggyal együtt felgyűjtötték annak háttértörténetét is, amint az Lucilla Loiotile [Artribune.com] Erik Kesselsszel készített, 2022-es interjújából kiderül.)

Visszatérve az installálás módjára, éppen a szakrális eredetű tárgyak hívják fel arra a figyelmet, hogy mennyire érzékenyen kellene kezelnünk a saját kultúránkat. (Hogy miért nem tesszük, talán a *white cube*-hoz szokott kurátori koncepció választ adhatna.) A két művész egyik leginkább megdöbbentő tárgya egy olyan serpenyő, amelynek a nyele helyére egy öntöttvas Krisztus-figurát operált valahol valaki, amely figura valaha egy feszületre volt szegezve. A feszületnyelű serpenyő a falra akasztva feszületnek látszik, fektetve serpenyőnek. A funkciója vagy a formája az elsődleges? (Nesze neked modernizmus: a forma követi a funkciót.) El kellett volna dönteni, hogy a tárgyak eredetét hangsúlyozzuk, vagy azok gagyi otrombaságát. Ha az egykori dísz tárgy még egykori díszítő funkcióját is elveszítette, és ekként van installálva, akkor a valamikori szakrális tárgyak installálása esetében is konzisztensen kellett volna eljárni. Így lehetett volna leginkább láthatóvá tenni, hogy mai tárgykultúránk félreértett minimalizmusra törekszik, miközben buherál, mintegy „kidobva megőriz” (nesze neked is, Hegel). Találó láttelep az izléspofonokról, saját kultúránk rétegzettségéről. Az installálás módjából kiindulva mindez azonban csak afféle *rich kids' blues* hatását kelti.

Felmerül a tárgyak bemutatásával kapcsolatban a 2018 óta retteggetett adatvédelmi rendelet, a GDPR is. A kiállított francia pszichiátriai kartonoknak már a léte is személyes adat, az ugyancsak kiállított képeslapszerű ragasztványokon név- és címadatok találhatóak. Az érintettek beleegyezése nélkül ilyen adatokat közzé tenni elég merész lépés. S ha már a GDPR szóba került, analógiaként érdemes megemlíteni egy másik projektet, ami saját bevallása alapján kifejezetten tekintettel van az adatvédelemre.

Ugyancsak 2023-ban mutatkozott be Magyarországon a *Now.museum* projekt-című kezdeményezés a Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities (DARIAH) Budapesten rendezett éves konferenciáján. A prezentációt Juliette Vionedury tartotta. A magát nem invazívnak tekintő projekt alapját képező koncepciónak feltűnően sok közös vonása van Kessels és Mailaender *Europe Archive* projektjével, még úgy is, hogy alapvetően virtuális archívumok elméleti megalapozását kívánja szolgálni. A *Now.museum* az elképzelések szerint olyan önkéntes felajánlásokat fogad, amelyek a felajánlók szerint kifejezik a „mát”, de a felajánlott objektumok gyűjtése nem módszeres, előre meghatározott szempontok szerint történik (valahogy ezt értik nem invazív hozzáállás alatt), mindent el-

fogadnak. Ebből következik, hogy a projekt koncepciója szerint a módszeres gyűjtés, értékelés, kiválasztás folyamata, ahogyan az a múzeumokban már két évszázada történik, invazív lenne, tehát az online térbe tervezett adatbázis(szerűség)nek szinte kötelessége ettől eltekinteni. Vagyis gyűjtünk mindent, archiválunk mindent, mert az utókor szempontjából nem tudható, mi lesz fontos, mire lesz szükség. „Heritage is no longer selected nor random” – azaz a projekt e tételmondata szerint az örökséget többé nem kell válogatni, és a véletlen sem játszik szerepet a fennmaradásában. Egyben ez azt is jelenti, hogy minden örökség. Bizonytalan a jövő, nem látjuk előre, ki merésznél tehát eldönteni, mit ismerhet meg az utókor, ki mer kidobni bármit is. Olyan ez, mintha az utókornak 1:1 arányú térképet akarnánk rajzolni saját korunkról, vagy az internetet élő egyenes adásban mentenénk le. Nos, ez a neurotikus szorongás csak a problémák előli kitérés, sőt, ha a térképszelvény analógiájánál maradunk, felesleges munka. Az alapkonceptió döntésképtelensége, a felelősségvállalás teljes hiánya nyíltan szembemegy a múzeumi intézményrendszernek a felvilágosodás óta kristályosodó értékrendjével, amely értékrendet a múzeumok az online térben is igyekeznek közvetíteni. Nem láthatjuk előre, mi lesz fontos a jövőben, de ez még nem ok arra, hogy mindent archiváljunk. Nem is archiválható minden. A tárolási kapacitás (mind a fizikai térben, mind a brutális energiafogyasztással működtetett elektronikus tárhelyek esetében) a fenntarthatóság kérdésköréhez vezet. Igenis, nyíltan állást kell foglalni, saját korunkból mit tartunk értékesnek, érdekesnek, megőrzésre méltónak, mit kívánunk az utódoknak átadni. Nem kerülhet minden sem egy képzeletbeli tárhelyre, sem valóságos raktárba. A válogatás nem invazív eljárás, hanem etikai és szakmai érvrendszer alapján végrehajtott hitelesítési folyamat. Ennek negligálása különösen egy, a nevében a múzeum szót viselő projekt esetében jelentős tájékoztatatlanságra vall, hiszen a néprajzi muzeológia elméletében már közhelynek számít az „élő archívum”, amely szintén szakít a múzeumhoz kapcsolódó tárgyak és tudás egyirányú

mozgásának modelljével, és a helyi közösségekkel való tudáscserén alapuló tudáskörforgást feltételez. (Érdeemes megtekinteni a Néprajzi Múzeum 2024-ben nyílt gyűjteményi állandó kiállítását, hogyan is működik ez.) A *Now.museum* felfogása távol áll ettől, közelebb áll az átlagember felfogásához: a régi tárgy vagy múzeumba, vagy kukába való. E ponton talán nem célszerűtlen felidézni egy definíciót, nem a múzeumét (mert azt a nemzetközi múzeumi szakma is képtelen megalkotni), hanem a mindenre való tekintet nélkül mindent gyűjtő hely definícióját, a szeméttelépét.

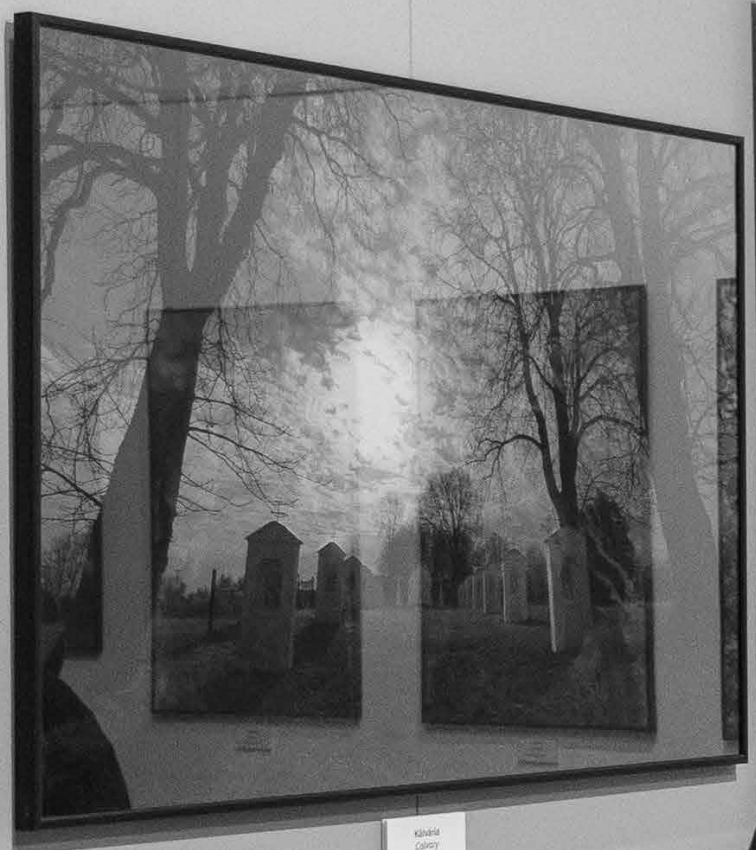
Beszédes, hogy a *Europe Archive* honlapján olyan bemutatkozó fotó látható, amelyen Kessels és Mailaender egy szeméttelép előtt állnak. Ez az önreflexió Mailaender fotó alapú munkáin (pontosabban: fényképgyűjtése alapján készített alkotásain) nyer bővebb kifejtést: az esetlen, kínos, zavarba ejtő fényképek a képhasználat legmélyebb bugyrait világítják meg. Miért pózol valaki szeméttelépvel? Mert guberálni jó, kellemes és hasznos időtöltés. (Innen ismét hiányoznak az iróniát egyértelműen jelző finom írásjelek.) Ez az a reflexió, ami döbbenetesen hiányzik a *Now.museum*-ból, és ez az a különbség, ami Kessels és Mailaender kiállítását alkalmassá teszi arra, hogy a múzeumügy szempontjából is releváns kérdéseket tehessen fel a nyomán a látogató.

A huntingtoni értelemben vett nyugati civilizáció legnagyobb horderejű változása a kultúra demokratizálódása. A művészet mindenki számára elérhetővé vált, ma már nem korlátozódik a királyi udvartartás hatalmi reprezentációs igényeinek kiszolgálására, ha tehát valaha, akkor most lehet *nép-művészetről* beszélni. Hogy ez a fabrikálás izléscím is egyben, talán másik, királyi lapra tartozik. Kessels és Mailaender tárgyai a fenntartható múzeum legrelevánsabb kérdéseit engedik feltenni. Van-e jogunk sajnálkozva lenézni a mienkétől csak egy kicsit is különböző tárgyakat? Nem több-e ez a kolonializmus (szintén a nyugati civilizáció sajátos jelensége) honi viszonyainkhoz kicsinyített, netán félre is értett és túlságosan is gyakorolt változatánál? Ha nem, az így szemlélt tárgy miért nem kerül múzeumba? Ha igen, miért van múzeumban? Csupa kérdőjel. Csupa kérdőjel?

Brunner Attila

Kálvária
Calvary
Kutvay, Tamás Péter, 2012

Kálvária
Calvary
Kutvay, Tamás Péter, 2012

Credo

Credo. Olasz Ferenc Balázs Béla-díjas filmrendező, fotográfus életmű-kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. december 13. – 2025. március 2.

Legyen egy olyan szubjektív felütése ennek a méltatásnak, hogy felidézek egy több mint 26 évvel ezelőtt történt eseményt. 1998. január 8-áról van szó, amikor megnyithattuk Olasz Ferenc fotókiállítását a budapesti Vigadó Galériában. Akkoriban ott dolgoztam. Olasz Ferenc egy héttel korábban töltötte be 55. életévét.

Séd, 2024. 4. sz., 22. old.

Séd, 2024. 5. sz., 29. old.

Ismert fotóművész volt, lehet, hogy ismertebb tévéfilmrendező, sok sikerrel a háta mögött, de mégis ez volt első, igazi, jelentős kiállítása a fővárosban (annak előtte, több mint húsz évvel korábban volt pályaindító tárlata fekete-fehér fotóiból 1973-ban a Ferencvárosi Pincegalériában, majd 1991-ben a Várszínház Galériában, slussz...). 1998-ban, 26 éve tehát a kiállítás nagy szakmai áttörés volt, óriási siker. Akkor nagy méretűnek gondolt színes képei szuggesztivitása kivételes látványnak számított. A tárlatot Makovecz Imre nyitotta meg, a rá jellemző átéltséggel, túlfűtötten, miközben folyamatosan küzdött a Magyar Művészeti Akadémia további létezéséért. Olasz Ferencnek volt már egy-két kitüntetés, de Balázs Béla-díjat 15 év múlva kapott, mondom: 15 év múlva, 2013-ban, és érdemes művész 1998-hoz képest 21 évvel később lett, 2019-ben... Olasz Ferenc sohasem volt tagja a Magyar Fotóművészek Szövetségének, de a Magyar Filmművészek Szövetségének sem. Bozótharcos volt? Igen. Igazi, valódi... Szerencsére 2013-ban a Magyar Művészeti Akadémia meghívta tagjai sorába, ugyan Makovecz Imre tagként már nem köszönthette, mert ő maga 2011-ben elhunyt. Mindezek adalékok egy nagyívű pályaképhez, melyek mutatják a tehetség el- és felismerésének ellentmondásait a rendszerváltást követő Magyarországon, ugyanakkor jelzik a tehetség, az igazi, a valódi tántoríthatatlanságát.

Sok kitűnő tagja van a Magyar Művészeti Akadémia Film- és Fotóművészeti Tagozatának, de szinte mindegyik tag – a tagozat kettős identitásából eredően – vagy ide, vagy oda sorolható. Vagyis vagy filmművész valaki, vagy fotóművész (vagy folytat ehhez kapcsolódó tevékenységet). Olasz Ferenc szinte az egyedüli, akinek egész eddigi életművében egyaránt és meghatározó súlyossággal és jelentőséggel van jelen mindkét művészeti ág gyakorlása, igaz, ő a filmrendező meghatározás mellett tudatosan mindig fotográfusnak nevezi magát (az igazság kedvéért ne felejtjük el, hogy akadémikustársai között Jelenczki István vagy Kardos Sán-

dor is hasonló identitású művész). Olasz Ferenc az a kivételes alkotó, akinek egész életművében az állókép és a mozgókép egyaránt és egyforma hangsúllyal van jelen, és – ami végképp egyedüli – mindez élénk és intenzív történelmi, művészet-történelmi, művelődéstörténelmi, etnográfiai, folklór-kutatókedvvel és ambícióval is párosul, sőt: szintetizálódik. S mindennek a szívós, kreatív és önkibontó tevékenységnek iszonyúan erős szellemi alapja, fundamentuma van, melyre utalva úgy fogalmazhatunk, hogy egész életműve hitben fogant és arra épül. Ezért is pontos és egzakt, ugyanakkor emócióval is telített a kiállítás címe: *Credo*.

Olasz Ferenc természetszerűleg s a dolgok logikájából eredően előbb ismerkedett meg a fotografálás ágazatával, majd követte ezt – a Magyar Televízió keresztül – a filmzés. Mindkét művészeti területen azonban azonos célok vezérelték és vezérlik, megörökíteni azt, ami még van, dokumentálni azt, ami van. Ám nem jó szó a dokumentálás, mert mégsem dokumentum-fotográfus és semmiképpen nem dokumentumfilm a szó közkezen forgó értelmezése és konnotációja szerint. Állóképei ugyan valóságos helyszíneken készült valóságos tárgyakat, műveket, műtárgyakat, személyeket, látványokat ábrázolnak, mégis, ha ezeket látjuk, meglátjuk, azonnal valami többre gondolunk, mert valamivel többet érzünk, mint amit egy dokumentatív kép kivált bennünk. Majd a film esetében is hozzátesz az ábrázoláshoz egy egészen sajátos dramaturgiát, koreográfiát, amely filmjeit is kiemeli a dokumentumfilm, ismeretterjesztő film műfajából.

Olasz Ferenc sok évtizedes fotográfusi munkásságának centrumában a népi vallásosság körébe tartozó tárgyi emlékek megörökítése áll, faluszéli korpuszokkal, pléh Krisztusokkal, kőfaragásokkal, sírkövekkel, fejfákkal. Ebbéli tevékenysége kutatási területén példa nélküli.

A fiatal fotográfus a hetvenes évek elejétől igen tudatos módszerességgel dolgozta fel a Kárpát-medence magyarlakta területeinek Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken fellelhető népi vallásos tárgyi emlékeit, természetesen a trianoni határokon belüli régiók vizsgálatával együtt (fotografálni a hatvanas évek közepén kezdett, mint friss diplomás fiatal tanár, első, s máig jelentős képeit szülőfalujában, Alsópáhokon készítette). Nemcsak önmagában

a munkássága misszió, s nemcsak a megvalósítás művészi igényessége egyedülálló, hanem annak utolsó vagy utolsó előtti pillanata, amikor ezek az emlékek még fellelhetők, megtalálhatók voltak, s így – általa – az örökkévalóságnak megörökítettettek.

Ugyancsak a hetvenes évektől elindul az a szintén kivételes filmrendezői életút (a Magyar Televízió belüli), amelynek spektruma szinte egyetemessé tágul, ám először a magyar középkorra fókuszál, majd ebből emelkedik ki filmes érdeklődése Bartókig és Kondor Béláig, Csontváryig és Makovecz Imréig, miközben – nincs jobb szó – munkái alapvető szerepet játszanak egy historikus értékekre figyelő magyar nemzettudat kialakításában, ápolásában. S kialakul az a filmnyelv, amely csak az övé, s amelyre már utaltam: még ha dokumentál is, azt is mindig egy igen személyes, egyedi filmdramaturgia alkalmazásával teszi, melyben nagy szerepet kap a rendezői fantázia és látomás, az ehhez esetében mindig szervesen hozzáválogatott komolyzenei háttér. Mindez szintetizálódik különös fényalkalmazásával (kitűnő operatőrökkel dolgozott), és a filmek cselekményessége párosul a helyszínek önmagában is kegyelmi állapotot kifejező genius locijával.

S bár őt a Magyar Művészeti Akadémia Film- és Fotóművészeti Tagozata tagjaként köszöntjük, egyáltalán nem hagyható el *könyveinek* szintén rendkívüli és ugyancsak egyedülálló sora. Már az sem semmi, hogy első könyvéhez, az 1975-ben – még fekete-fehér képekkel – megjelent *Fejfák* című kötetéhez Kós Károly írt utószót és Nagy László írt gyönyörű bevezető verset, de már ekkor feltűnik, ami egész későbbi könyvészeti tevékenységének is jellemzője, hogy a képek mellé társított szövegeknek is ő maga a válogatója, szerkesztője, több esetben felkutatója (e munkájában később lesz szoros együttműködő kutató, szerkesztő társa felesége, Kovács Klára). Az 1975-ben 32 éves fiatal ember (nota bene! a kötetet Katona Tamás szerkesztette) ugyan akkorra már rendezett egy-két kiállítást és rendezett egy-két kisfilmet, ám hogy mindehhez egy ilyen igényes kötet is párosult a Magyar Heli-konnál, az valószínűleg szintén példa nélküli. S három év múlva e kötetet követte a *Mindörökké*, amelyet már Nagy László emlékének kellett ajánlania, s amelyben már megjelenik az a képanyag, melynek forrása aztán a további évtizedekben is fo-

lyamatosan foglalkoztatja, s a kötethez Németh Lajos szerzett kitűnő utószót.

Ezt követi kicsit később a *Székelykapuk* (ez is úttörő kötet!), majd a *Dicsértések*, a *Mindörökkön örökké I–II.*, az *Ecce Homo I–II.*, a *Te Deum* és ezek újabb kiadásai. E kötetek említése és számbavétele itt és most azért fontos, mert így teljes az Olasz Ferenc-jelenség, s a könyvek a ma itt Veszprémben nyíló tárlaton, legalább tárlókban, láthatók, s az abban szereplő fotográfiák egyike-másika a tárlaton is feltűnik. E kötetek köztes műfaja is revelatív. Fotókötetek meg nem is, szakrális jellegű könyvek, ugyanakkor erőteljes történelmi, művészettörténelmi, földrajzi (!) ismereteket is adnak. Nem is beszélve folyamatosan gazdagodó irodalmi anyagukról, melyek szent szövegeket éppúgy tartalmaznak, mint jeles 20. századi költőkét, vagy másutt népi gyűjtések akár kézírásban közölt írásait.

Az időbe való szorítottság miatt jobb, ha a méltató nem idéz más személytől, hiszen saját gondolatai kifejtésére sincs elég ideje, de Olasz Ferenc esetében és magyar művészeti akadémiai tagsága miatt kényszerítve vagyok arra (aminek persze boldogan engedelmeskedem), hogy végül az Akadémia alapító elnökétől, Makovecz Imrétől idézzek pár mondatot. Többször

írt-beszélt Olasz Ferencről, ám sosem valamiféle leíró, tárgyiasan elemző módon, hanem például úgy, ahogy egy korábbi katalógusban: „Minden lefényképezett tárgya, bánatos kis Máriák, elrajzolt pléhkrisztusok, kapuk, tornyok csak erre az egyre valók, a visszafordíthatatlan visszafordítására. Egy falusi kisfiú álma, tiszta, emléktelen reménye lobog szüzi fehérségben minden képen és filmen, minden áttűnésben, a látványok mindig konfliktusmentes keveredésében.” Rendkívüli a makoveczi fogalmazás. Igen, Olasz Ferenc a visszafordíthatatlan visszafordításának – nevezem így – robotosa. S Makovecz Imre láttató szavainak igazságáról a kiállítás látványában önök is meggyőződhetnek.

Olasz Ferenc küzdelmes életútja egyedülálló teljesítményt produkált. Fotográfiában talán Kunkovác László, néprajztudományban Erdélyi Zsuzsanna vagy Kallós Zoltán teljesítményéhez hasonlítható az az etnográfiai, szakrális és művészettörténelmi elkötelezettség, amely által életműve megszülethetett, s amelynek hatalmas keresztmetszetét ma itt, Veszprémben láthatjuk a Laczkó Dezső Múzeum jóvoltából, és természetesen Olasz Ferenc és felesége, Kovács Klára szívós, kitartó és kreatív munkabírából. Ahogy én látom, egy híján ötven év munkásságát íveli át a kiállítás! A legko-

rábbi képek 1966-ból és tán a legutóbbiak 2015-ből valók. Lenyűgöző ív.

Olasz Ferenc 1943. január 1-jén született, pontosan 120 évvel Petőfi Sándort követve. Rohamosan közeledik 82. születésnapja. 2003. január 1-jén volt hatvanéves. Erre az alkalomra a szép emlékü Nagy Gáspár írt bravúros verset *Köszöntő rigmusok Olasz Ferenc barátunk 60. születésnapjára az úr 2003. évében* címmel. Legyen e méltatás befejezése ebből egy pár soros idézet a vers végéről, mert amit a költő leírt, az ma is igaz (életkortól függetlenül is...):

*Megszólalni ezért félek
mert Ferencünk ritka lélek
Mondhatnám úgyis, hogy kényes
szellem ő: roppant igényes
fényvel író, tehát fényes
hírelük: épp hatvanéves!
Kimondjam-e de elvétem
legyen ez az én nagy vétkem:
Angyalai ha ránéznek...
felezhethné az egészet!
(variáns: tagadhatja az egészet!!!)
Jó, hogy én is mostan élek
és köszöntöm végére érek
s mikor majd csöndben lelépek
legyen velünk a Szentlélek.*

Feledy Balázs

Az istenkeresés képei

Az év utolsó időszak kiállításaként 2024. december 13-án nyílt meg szép számú érdeklődő közönség jelenlétében Olasz Ferenc Balázs Béla-díjas fotográfus, filmrendező, érdemes művész *Credo* című kiállítása a Laczkó Dezső Múzeumban.

A megnyitón Péterváry-Szanyi Brigitta igazgató asszony köszöntötte a vendégeket, a művész munkásságát Feledy Balázs művészettörténész méltatta, a kiállítást Rátóti Zoltán, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke, Kossuth-díjas színművész nyitotta meg. J. S. Bach *C-moll csellószvitjének* prelúdiumát Kárász András Péter, a Mendelssohn Kamarazenekar szólócellistája adta elő. A rendezvényt Navracsics Tibor közigazgatási és területfejlesztési miniszter gondolatai zárták, amely után a vendégek megtekinthették a kiállítást.

A második emelet három nagy tervét betöltő tárlat a művész előtt tisztelgő életmű-kiállítás, amely sorra veszi a fotográfusi pálya jellegzetes témáit, motívumait, tematikus egységek formájában állítja elénk a pléh és kő Krisztusok, keresztek, fejfák, székely kapuk, kálváriák, templomok, vagy a szenteket, bibliai témákat ábrázoló falképek szuggesztív szépségű tárgyköreit – ötven év gazdag termését, amely időben 1966-tól az első, még a szülőfalujában, Alsópáhokon készített képektől a 2014-es, kertjében készített *Jégbefagyott virágok* című műveig

terjedő időszakot fogja át. Térben is rendkívül széles az intervallum, a fotók a Kárpát-medence gyakran ismeretlen, eldugott tájainak, településeinek vallásos emlékeiről hoznak híradást a nyugati határszéltől a Felvidéken át az erdélyi tájakig. Több száz fotó közül hosszas válogatás után 170 alkotás került elhelyezésre a művész közreműködésével. A látogatókat a fogadófalán az ő gondolatai, önéletrajza, hitvallása és a róla készült werkfotók montáza fogadja. A képek mellett a középső teremben kivetítőn látható akadémiai székfoglalójának részlete. A termék abla-

kaira is művei kerültek kinagyított fotók formájában.

Olasz Ferenc gazdag, termékeny munkásságát homogén egységbe fogja műveinek szakrális jellege. Noha alkotásainak száma tetemes, a pályakép csak néhány adatra szorítkozik. Először magyar-történelem-ének szakos tanári diplomát szerzett Egerben és Szegeden (1965, 1968), és tanárként helyezkedett el néhány évig Zircen, Pápán és Hévízen. Majd a Magyar Televízióban asszisztensi, szerkesztői feladatokat kapott, a Filmművészeti Főiskola elvégzése után pedig rendezőként dolgozott itt 1972-től 2002-ig. Százegy művészeti témájú filmet készített nemzeti jelképeinkről, építészeti emlékekről, neves művészekről és alkotásaikról. Díjnyertes filmjei közé tartozik a *Fejfák*, *A veleméri Szentháromság-templom*, a *Csontváryról* szóló etűdök. 1976 óta több mint száz önálló fotókiállítása volt Magyarországon és külföldön (Keszthely, Párizs, Róma, Assisi, Krakó, Esztergomi Keresztény Múzeum, Vigadó Galéria, tihanyi apátság). Számos könyvet jelentetett meg feldolgozott témáihoz kapcsolódóan: *Fejfák*, *Székelykapuk*, *Dicsértessék (Pléh-Krisztusok a Kárpát-medencében)*, *Passió – Kálváriák a Kárpát-medencében*. Kiállításunk a fotográfiákra koncentrálna ugyan, de a dramatikus alkotások néhány fotója (*Vízolyi Biblia*, *Magyar szentek*, *Magyar Te Deum*, *Garamszentbenedeki úrkoporsó*, *Gyöngyöspata temploma*) is megtalálható benne, a sokrétű könyvszerkesztő tevékenységet pedig a tárlókban elhelyezett kiadványok szemléltetik.

A művész saját elmondása szerint kincseket örökölt meg az elmúlt évtizedekben, és valóban fontosnak tűnik, hogy ő maga tekint így az általa rögzített alkotásokra. Pedig ezek nemegyszer a porladó homokkő esendőségét őrzik, a naiv művészettel társítható, egyszerű formákat mutatják, az idő vagy a természet romboló hatását hordozzák. A tágas hómezőben magányosan álló, deformált fémkorpusz, a sűrű vegetációval körbefont kőszobor, a mohával borított, védtelen Krisztus-arc megkapó szépsége különleges érzést kelt, és ráirányítja a figyelmet arra a határozott művészi ál-

lásfoglalásra, amely az alkotások mögött meghúzódik. Azok többsége névtelen kőfaragókhoz, anonim vidéki mesterekhez köthető, akiknek a műveit a művészettörténet a kislemelek kategóriájában tartja számon. A művész szándékosan fordul felénk, tudatosítva, hogy az anonim népi alkotók egykori istendicséretét tükröző, spontán megközelítésű, esetenként darabos érdességű munkáinak ugyanúgy létjogosultsága van a magyar kultúrában, az egyetemes művészetben, mint a jelentős, reprezentatív műveknek. Nem beszélve a képi rögzítés értékmentő jelentőségéről, hiszen az enyészetnek kitett, pusztulóban lévő alkotások hosszú ideig többnyire mindenfajta dokumentáció nélkül várták sorsukat vagy semmisültek meg kíméletlenül, ahogyan a szakralitás eltűnt a mindennapokból. Fontos emlékeztetni arra, hogy Olasz Ferenc akkor választott vallásos témákat, mutatta meg a kereszténység művészeti tanúit, amikor ez nem volt magától értetődő, akkor fényképezte a székely kapukat, amikor azokat bedeszkázták Erdélyben, és *A népi vallásosság tárgyi emlékei* című tévésorozata után évekig nem is kapott megbízást.

Minden műve hagyományos analóg technikával készült, mindenfajta utólagos manipuláció nélkül, a megfelelő fényviszonyok helyszínen történő kivárással, ami nemegyszer hosszú időt vett igénybe. Visszaemlékezése szerint a várakozás jótékony körülményeket teremtett ekkor az imádkozásra. Ennek tudatában érdekes megfigyelni, milyen magas technikai színvonal jellemzi kezdettől fogva munkáit. Pedig az első, tanári fizetéséből vásárolt fényképezőgépbe még a szomszéd gyerekek kellett befűznie a filmet. Már ekkor remekművek születtek, a kiállításon látható közülük az alsópáhoki közvetlen természetességű fekete-fehér portrék némelyike (Szántó [Döme] Jóska, Mariska néni, Lázár [Vince] Jóska) és az ódon hangulatú parasztházak. Ekkor még mindent fényképezett, felfedezve az eszköz adta lehetőségeket. Meghatározónak, életre szólónak bizonyult ez az itteni gyerekkori időszak, ahol az emberek dicsértességekkel köszöntek, a falu határában keresztet álltak, és senki nem ment el előttük térdhajtás nél-

kül (Olasz Ferenc-portréfilm, Mohi Sándor, 2017). Ebből a közegeből táplálkozik ennek az elkötelezett életműnek a varázsa, személyes hite, amely a későbbiekben ugyanúgy őrzi a gyerekkort kísérő istenközelséget.

A művész képeit meditációknak szánja, amelyek hitről, csöndről, a lélek csöndjéről vallanak. A népi vallásosság tárgyi emlékeit, az ún. kislemeleket megőrkítő munkái mellett megtalálhatók a kiállításban a templomokról készült, tájba foglalt külső, illetve enteriőrbrázolások (Ócsa, Bélapátfalva, Csaroda, Ecséd, Bántornya), a falképeket bemutató kollekciónál pedig kiemelkedik a művész számára különösen kedves veleméri Szentháromság-templom, Aquila János freskóival. Olasz Ferenc munkáival hozzájárult ezeknek a műemlékeknek, eldugott helyszíneknek, észrevétlenül megbújó szakrális lenyomatoknak az újrafelfedezéséhez, lenyűgöző módon tudatosította pótolhatatlan értéküket. Mindenütt megkapó szépségű a választott téma, a képen megragadott pillanat, amelyhez a rögzítés módjának letisztult, rendkívüli kifejezőereje társul. A képek tükrözik azt a lelkeséget, amely annak idején életre hívta őket: a lélek fényét, ahogyan a művész nevezte, és azt a kapcsolatot, amelyet maga is – lebilincselve szemlélve témáját – teremtett velük. A képek attól szépek, ahogyan ő látatni tudta azokat.

A kiállítás a Magyar Művészeti Akadémia és Veszprémi Regionális Munkacsoportja kiemelt programjaként, akadémiai támogatással jött létre, Olasz Ferenc és Olasz Klára tevékeny közreműködésével és anyagi hozzájárulásával.

Tevesz Mária

Mint extraktum enged betekintést teljes életművébe Olasz Ferenc fotográfus, filmrendező *Credo* című kiállítása a Laczkó Dezső Múzeumban. A Kárpát-medence Árpád-kori, egyházművészeti emlékei vonzásában kezdte fotográfusi pályáját az egykori történelemtanár, megörökítve a korból származó templomokat, kápolnákat, építészeti elemeket, falképeket.

Cantus gregorianus

A fotográfus, Olasz Ferenc a történelem távlati és a művészettörténet mélyrétegei által inspiráltan tanulmányoz, gyűjt, rendszerez, csoportosít, archivál; ezekből születnek igényes megjelenésű fotóalbumai, mint: *Székykapuk* (Hunnia Filmstudió, 1989), *Ecce Homo I–II.* (2005–2006), *Te Deum* (2011), *Passió* (2015). A Film-művészeti Főiskolán folytatott tanulmányait követően készült művészeti filmjei közül a *Csontváry: Mária kútja Názáretben* (Melbourne, 1978, Asolo, 1979), a *Csontváry: Libanoni cédrusok* (Bilbao, 1980), a *veleméri Szentháromság-templom* (Melbourne, 1978, Bolzano, 2000) nemzetközi elismerésben részesültek. *Magyar ereklyék, szent jelképek* címmel forgatott ünnepléses sorozata: *Szent Korona, Szent László-herma, Himnusz, Szózat. Ars Hungarica: A Kárpát-medence művészeti emlékei, Nagyszentmiklósi kincs, MS Mester, Szent György-lovaszszobor, Magyar szentek* a medieviztika vonzásában született Olasz Ferenc unikális filmművészeti gyűjteménye.

Elsősorban a Nyugat-Dunántúl Árpád-kori templomai, Anjou-kori és Zsigmond-kori freskói és seccói – mint a fotográfus szűkebb pátriájához tartozó veleméri Szentháromság-templom – gondos in-situ tanulmányozásával szokatlan látószögekből indított felvételeket készít. Különleges lencsékét és objektíveket használ a '70-es években, a korra jellemző, analóg fényképezési eljárás technikailag magas szintű alkalmazásával. Fotó tárgyköre később kibővül a népi vallásosság jegyében született provinciális művészeti jelenségekkel. Lírai hangulatú természet- és templomképek, templomromok, kápolnák, kálváriák, kőangyalok, kő Krisztusok, kőkeresztek sorozata jelenik meg fotóin a vallásos áhítat jegyében. Analóg és digitális technikával stúdiófotókat készít. 2015-ben visszatér kedves motívumaihoz, és fotóanyagát *Aquila* című, kitűnő tipográfiai minőségű, „pasztell”-tapintású szép albumában foglalja össze.

Olasz Ferenc veszprémi fotókiállításának a Laczkó Dezső Múzeum ad otthont. A múzeum EKF 2024-projekt keretében történt felújításával kényelmesen elérhető, második emeleten pozicionált kiállítótér előnyösen megváltozott térképzése és hangulata sok múzeumlátogató egyidejű fogadását teszi lehetővé. Az új, világosan, racionálisan tagolt kiállítótér az *Egry 140* című grandiózus életmű-kiállítással debütált. Olasz Ferenc kiállításán a kurátorok az előzetesen installált paravánfalak megtartásával, tükrösen szimmetrikus térkapcsolatokban *földrajztörténeti* összefüggésben csoportosították a fotóművészeti alkotásokat.

A *Credo* című kiállítás *ars sacra* képi hangulata a gregorián énekek egyszerű, tiszta, szólóhangra és kórusra komponált, magasztosan vigasztaló zenei világával párhuzamos művészeti fenoménokat hoz létre. A falképfotók oly művészi megjelenésűek, hogy hatásukban eredeti falfelületükről leválasztott, gondosan konzervált, táblaképként kiállított freskókat idéznek meg. Óhatatlanul asszociálunk a Szépművészeti Múzeum Reneszánsz Csarnokában installált – Pulszky Károly által szerzeményezett – *Angyali üdvözlet és Allegóriák* című, az itáliai trecento mestere, Cola di Petrucciolo 1380 körül készült alkotásaira.

Rómer Flóris (1815–1889), „a magyar régészet és műemlékvédelem atyja”, tudós klerikus szisztematikus műemléki topográfiai jegyzetei, mint *Somogy, Veszprém és Zala megye* (1861) a művészettörténet tudományában napjainkig ívelően kijelölték a műemléki topográfia szemléletén alapuló helytörténeti kutatás módszerét. Nyomdokain haladva Olasz Ferenc vizuális tanulmányokon nyugvó, értékmentő, teauráló fotóművészetével őrzi meg képtárgyait. Zarándokként, egy pálos rendi szerzetes jámborságával keresi fel és választja ki *ars sacra*-motívumait.

A veleméri templom építése a 13. század második felére datálható. Poligonális szentélye gótikus stíluselemekkel épült. A fotókiállításán bemutatott képciklus: *Mária – a Háromkirályok imádása* jelenetből –, *Női szent*, a szentély diadalívének stilizált virágornamentikával díszített részlete és a latin *inscriptio* Johannes Aquila falképfestő mester 1378 körül készült alkotásának fotóművészeti reprodukciói. A festő nevét szignatúrájával és alakját, térdeplő portréját a veleméri templom szentélyének északi falán örökítette meg. Az imára kulcsolt kezében tartott iratkercsen invocáció: isteni útmutatáshoz és kegyelemhez folyamodik. A művészettörténeti kutatásban konszenzus alakult ki Johannes Aquila magyarországi működését illetően. Eszerint a vándorfestőként különböző helyeken működő mester különböző falképfestő műhelyeket vezetett és bízott meg templomfalfestési munkálatokkal, ami stilisztikailag így eltérő vizuális megoldásokat eredményezett.

A kiállításán bemutatott fotóreprodukciók közvetítik a veleméri falképek, különösen a *Királyok imádása*, *Szent László*, *Szent Miklós*-fríz szabadabb, szép festőiségét, lírikus tematikáját és előadásmódját. Az enteriorképen Olasz Ferenc érzékelteti a templombelső építészeti arányait: a diadalíven *Maiestas Domini*, *Kálvária* és *Mettercia*, a szentélyben *Angyali üdvözlet* és az *Evangelisták szimbólumai*. A karéjos

szentélyablak béléte felett megfestett *Volto Santo* az *akheiropoieton* – nem emberkéz festette – misztikus Krisztus-képre utal.

Falképfestészeti emlékanyagunk stílustörténete nehezen rekonstruálható, rendkívül töredékesen maradt fenn. Pusztította évszázadok történelme, időjárás viszontagságok, az alkalmazott anyagok átalakulása, képrombolás, átfestés és vízsesedés, és nem utolsósorban a nedves és száraz technika: *al fresco* és *al secco* kevert szintű alkalmazása.

Olasz Ferenc fotóművészeti alkotásai, mint műtárgyfotók elvezetnek a restaurálás kérdésköréhez.

A veleméri töredékes falképciklus részleges helyreállító konzerválását (Káray-Szabó György, 1941) követően a falképek teljes körű restaurálása 1967-68-ban valósult meg az Országos Műemléki Felügyelőség koordinálásával.

Cesare Brandi (1906–1988) a 20. századi restaurálás modern elveinek, metodológiájának megalkotója. Teoretikus művében (*Teoria del Restauro*, 1963) moralizálással átitatott megállapításokat tesz a műalkotásban rejlő idődimenziókról. Következtetése: ha a mű fizikálisan fragmentálódott, úgy töredékei még őrzik az egykori kompozíciót; bennük a lehetséges egész tükröződik. A restaurátor a töredékes vonalak, kompozíciós elemek, színek megerősítésével, kiegészítésével – az idő által pusztulásra ítélt freskót megőrizve – új művészeti, esztétikai értéket hoz létre. Ez az anomália egyben a művészettörténeti kutatásnak is sarkalatos problémája.

A fotóművészet a pillanatot ragadja meg és rögzíti a fotográfia technikai eszközeivel. Ez az a médium, amelyben Olasz Ferenc tehetsége, egyben magándevóciója megnyilvánul, kiteljesedik, színes, értékes fotó- és filmművészeti anyagát örökségként hagyva az utókorra.

Huber Lilla Mária

Irodalom:

Cesare Brandi: *Restauration – Theory and Practice (Teoria del Restauro, 1963)*. Ed.: Giuseppe Basile. Palermo, Provenzani & C. Editore – Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro, 2013.

Magyar Műemlékvédelem – Az Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai. Lente István: *A veleméri falfestmények helyreállítása*. In: *Magyar Műemlékvédelem 1969–1970*. (OMF Kiadványai 6.). Budapest, 1972.

Olasz Ferenc fotográfus: *Aquila*. Pierrot, 2017.

Tóth Melinda: *Árpád-kori falfestészet. Művészettörténeti füzetek 9 – Cahiers d'histoire de l'art*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1974.

Részletek a *Feltakarásból*

Géczi János: *Részletek a Feltakarásból*. A Tihanyi Bencés Apátsági Múzeum Galériája.

2025. január 11. – 2025. február 23.

Az érem három oldala (Lehet, hogy több is...)

Vershordoz – az anyag

Határ: Géczi János dekolázsai. Múcsarnok, 2025.

A Budapesti Műcsarnok főemlékhelyén előtt háromezre nézők előtt állnak a képek. Az egyik helyen például a képek az óvóanyag: „anyag”. Ennek a két elnevezést azonosítják Géczi János műveivel, amelyekhez ez a kultúra vonatkozóan tartalmi anyagok bejárására hívja a látogatót.

Séd, 2024. 5. sz., 34. old.

Vannak ősi helyek, igazodási pontok. Sziklára épített házak. Messziről látszanak egyre mutatató tornyai. A ködös időben öröm, ha felsejlenek: tudjuk, merre van az irány.

Merre? Valamerre... Erre-arra, amarra, semerre... Egy helyben topogunk, várunk, vágyakozunk. Mert minden egész széttörött. A „toronyiránt” fogalma eltűnt. A csillagokhoz sem lehet már igazodni, fényszennyeződéssel van tele az égbolt. Diszkófények lézercsővái meszelik be az eget. Néha feltűnik az esthajnalcsillag, de rám rondít valahonnan egy autónak a reflektorfénye, és vége az égi csodának.

Az ember kultúrateremtő lény. Megpróbálja egyben tartani a teremtett világot. Ugyanakkor azt is gondolja, hogy „mit nekem a csillagos ég”, azt teszek, amit akarok. Miért ne aggathatnám tele karácsony közeledtével mindenféle csillogó műtűrral az utcákat, fákat, házakat, ablakokat? Miközben sokan azt gondolják, hogy most valami nagyszerűt tettek, nem történik más, mint illúziórombolás. Nem várjuk meg a karácsony ünnepi fényeit. Így aztán nem is lesz ünnep soha.

De lesz még egyszer ünnep a világon! – kiáltja Vörösmarty.

*A vak csillag, ez a nyomoru föld
Hadd forogjon keserű levében,
S annyi bűn, szenny s ábrándok dühétől
Tisztuljon meg a vihar hevében,
És hadd jöjjön el Noé bárkája,
Mely egy új világot zár magába.*

De addig? Addig nincs megnyugvás – váltok át Petőfire. Addig folyvást küszködni kell.

Mert minden egész széttörött – ezt már Ady mondja.

Az ember kultúrateremtő és -örző lény, mondják a tudósok. Igen, teremtett kultúrát, de a történelem arról beszél, hogy kultúrák pusztulnak, elsüllyednek, egymásra rakódnak, valamit megőriz az új a régiből, s az új is nagyon gyorsan régi lesz, talán szét is mállik.

Az éremnek két oldala van, szokták mondani. Szerintem itt, ezen a kiállításon legalább három. Az egyik a kiállított alkotás, a másik az alkotó, a harmadik a szemlélő.

Az itt látható munkák egymásra rétegződött valóságlemek, plakáttöredékek, faldarabok, újságrészletek. Sebeket szaggatnak föl – de ez már az éremnek egy másik oldala, a szemlélőé. Fölszakadnak

bennem fájdalmasan az érzések: ez volna a világ? Ez a darabokra hullott mindenség? A mindenségét! – kiált föl a látogató. Mi ez? Igen, ez a valóság. A szétesett, darabjaira hullott világ. Amelyben itt-ott fölsejlik az ember lábnyoma, esetleg a Madonna arcának egy vonása, vagy egy megkezdett, de befejezetlen szó, betűk egymásutánja, amelyek mondattá, szöveggé kellene, hogy összeálljanak. De nem állnak össze...

Szétszabdalt ország, szétszakadt családok, fölsebzett arcok, elveszett harcok, söpörtlen söpredékek, világtalan világok... Felszakadt sebek, leszakadt egék, naptalan napok, hiánytalan hiányok: valami nincs sehol, rémlik föl bennem egy vessző. Ez van. Keserves valóság. Széttépett szépség. Álomtalan álmok. Keserű keservek. De hagyjuk, mert még ránk telepszik a reménytelenség. Vissza a valóságba. De hát mindez nem valóság? Kidalolatlan nyarak, naptalan napfölkelték. Minden egész széttörött, sajog bennem újra meg újra.

Az érem egyik oldala, nem feledkezhetünk meg róla, maga az alkotó. Aki ezeket az egymásra rakódó rétegeket észreveszi, leszakítja, egymásra ragasztja, ki-vágja: mert magáénak érzi a világot, és keresi benne a helyét.

Egy kép – mondjuk „dekolázsunk” – engem Európára emlékeztet. Valahol ott, alul, a bal oldalon mintha az Ibériai-félsziget lenne. Fölül pedig Skandinávia. De nem, ez nem Európa, ez nem térkép, ez egy összevisszaság, amely bennem fölkel-ti a vágyat: de jó volna egyszer egy tiszta, igazi Európa-képet látni.

Színesen végighallgatnám a látogatók némelyikének belső hangjait: mi ez? Hadd válaszoljak egyszerűen, röviden: ez van.

Nem szeretnék művészetelméleti fejtegetésekbe bocsátkozni. Vannak ábrázoló művészetek, amelyek megjelenítenek tájat, alakokat, személyeket, tárgyakat. És vannak kifejező művészetek, amelyek az érzelmeimet veszik célba, és elérik, hogy fölháborodjak, esetleg megnyugodjak, vágyak támadjanak bennem, vagy elhatározom, hogy ennek véget kell vetni. Ez így nem mehet tovább.

Géczi János dekolázsai itt, Tihanyi-ban ezeket a gondolatokat ébresztették bennem. Kollázs: egymásra rakott, egymástól független elemek. Dekollázs: leszakadni, amit fölraktak. Amit rákentek – a századok? Amit összekeverték az értelmükre oly büszke emberek?

Egy olyan embernek a munkái ezek, akiben mélyen egymásra rétegződtek az emberiség kultúrakincsei. Aki évezredek gondolatait, erőfeszítéseit, kudarcait jól ismeri. Egy olyan emberé, aki képes szavak-

ba foglalni gondolatait, érzéseit. Ő ezekkel az alkotásokkal, amelyeket jobbra nem ő maga készített, hanem csak úgy, „maguktól” készültek, vagy csupán kibányászott a szélesebb valóságból, üzeni akar. Mert minden művésznek, ha valóban művész, igénye, hogy üzenjen, közöljön. Emberek, így tesszük tönkre a világunkat! Emberek, eddig és ne tovább! Térjünk már végre

észre! Mondjunk ki értelmes mondatokat, amelyek összekapcsolnak bennünket. Tegyük helyre, ami nem oda való. Építsünk föl egy új világot. Próbáljunk meg emberek lenni az embertelenségben.

Hány oldala is van az éremnek?
Döntse el most ki-ki maga.

Korzenszky Richárd

Saját mozzanatok

Néha felsejlik egy-egy emberi testrészt, autógumi, betű vagy éppen szófoszlány, esetleg női alak, de ezeken gyorsan átsiklik a szemem, ottragadok, ahol a semmi van. A semmi látszik. Pasztellalapon foltok, talán görnyedő test sziluettje, vagy nem is, inkább valami kaparás, sodrás, dörzsmaradék, maszat, amit korrigál majd az agyam valamivé, kiegészíti, összerakja, absztrahálja. Mélyre ás, vájkal bennem, és aztán lesz valami.

Mondhatnám azt is, hogy a minden, az van ott. Mi más? Azokban a bármivé alakulni képes kaparásmaszatokban, az van ott, amit a képzeletem megenged. Felsejlessek, szigorúbban, ami kivétel oda belőlem.

Géczi János dekollázsaira mindenestre nem képként tekintek. Bár Kukorelly Endre a megnyitóbeszédében egyenesen szép képeknek nevezte az alkotásokat, amivel tulajdonképpen nem is lehet vitatkozni. Valóban szépen villognak itt a színek, a kékek és pirosak tetszetősen feszülnek egymásnak, vagy éppen összerendeződnek a kaparások, mintha csak valami horvát szigetcsoportot néznénk madártávlatból. De mégis, ezek nem képek, hanem mozzanatok, Géczi mozzanatai. Persze, senki nem Géczi mozzanatait nézi, mindenki a magáét lesi, a sajátját, a kicsinyest, az eltítkoltat, a durvát, a kikan-dikálót, mert ezeken csak ezt lehet nézni, a saját mozzanatot.

Géczi tavaly nyáron a budapesti Múcsarnokban *Feltakarás* címmel mutatta be a közterekről származó, a plakátok visszabontásával alkotott dekollázsait. A Múcsarnok elé kihelyezett hirdetőoszlopokra, illetve a kiállítótér falaira fel is ragasztott alkotásokat, amelyeket aztán visszabontott, ezek a lehántott felületek láthatók a tihanyi galériában. Kár, hogy a

sort nem folytatta, itt az apátsági falra is fel lehetett volna ragasztani a Múcsarnokból leszedetteket, majd a kiállítás végén vinni innen tovább az apátsági vakolattal együtt.

Kukorelly Endre író egyébként mindjárt a megnyitóbeszédének az első mondatával könnyít a helyzeten, mert dekoltázst mond dekollázs helyett – ahogy én is rendre félreolvasom és félremondom a szót –, ez rendben is van, ilyenek vagyunk. Ez is ott van rétegelve fent a falakon, pöndörödnek egymáson a hajdani felületek, ide citálhatnám a hagymahasonlatot, de tudjuk ezt, unalomig ismerjük, mégis pöndörödnek tovább. Hiába tudjuk, van, amikor a tudás sem véd meg minket.

A dekollázsok hálás téma, lehet róluk sokat elmélkedni, okosakat mondani, amit be is bizonyít a tárlaton mindkét beszélő, Kukorelly Endre és Korzenszky Richárd atya is. Fragmentumok, szétesés, rétegek, töredezés, szétmállás, Európa, ego, netán a nyelv, a művészet, a kultúra, a civilizáció, vagy az egész ökoszisztéma, pláne a szemérmetlen privát, maga a világ szétesése. Szavak, bravúrosan egymás után fűzött mondatok. Az ember szeret beszélni, okosnak tűnni, magyarázni a végtelenségig. (A tárlaton különböző videóriportok láthatók, amelyeken jobbra maga a szerző beszél a dekollázsokról. Láthatóan szeret róluk beszélni. Elcsípek egy mondatot, amiben azt fejtegeti, hogy utálja a saját kézírását, mert leleplez, mert póre, túlságosan kitarulkozó. Mindez vajon miként viszonyul ezekhez a feltakarásokhoz?)

Géczinek vannak szavai, sőt, tudjuk, hogy irdatlan sok szava van, rendbe is szedi őket, de ezúttal mégis csöndben marad, már ha a dekollázsokat nevezhetjük annak, mindenesetre a nyelv hallgat. Géczi

nem hallatja a hangját, legalábbis a megszokott módon, szavakkal nem, lemond a nyelv adta értelmezési lehetőségekről. Odaáll a fal elé, mondjuk, Rómában, és spaklival, körömmel, isten tudja, mivel, nekiáll leszedni a plakátot, aztán keres egy új falat, amit összemázolhat, ahova felkaszírozhatja azt. Géczi fizika, verejtek, élet-szag, meló és buké, sehol a képversek, a szavak kimódoltsága, a semmi van. Ami, mint tudjuk, a minden.

A letépéssel az a szándék, hogy megtudjuk, meglássuk, mi van a felület alatt, vagy hogy megszerezzük, magunkévá tegyük azt, ami a markunkban maradt. Tépni vagy nem tépni, ez az egyszerű választás mindig ott morzsolódik az ember gondolataiban. Ez az eldöntendő kérdés, és sokszor nem is lehet jól választani, mert nincs olyan, hogy jó döntés, csupán el kell mozdulni valamelyik irányba. Beavatkozni vagy sem, hagyni vagy ambicionálni? Nem tudni, melyik a bátrabb, hagyni mindent, hogy magától lerohadjon, vagy előre tépni, előrelépni?

Géczi tép, látjuk, hogy nem vacakolt, lehasította a felületekről azt, ami megragadta a figyelmét, mást nem lehet letépni, csak ami megragadja a figyelmet. Ami figyelmünkre érdemes, azt többnyire szinte szüntelen szemléljük. Amiről nem tudjuk levenni a szemünket, az előbb-utóbb szomorúvá válik, vagy lesújtóan szomorúvá. Ez a kettőség van. Nincs más lehetőség.

Géczi megfoszt és újat hoz létre. Azt sejtjük, hogy nincs jó megoldás, vagy, ha megengedőbb vagyok, írhatom azt is, hogy nincs rossz megoldás, viszont így vagy úgy, de mindenképp az ember végtelen magánya tárul fel. A rétegek semmije alatt az egyedüllét.

Martinovics Tibor

Amíg világ a világ – és azon is túl

Mit tesz a jól nevelt ember, mielőtt megnéz egy képzőművészeti tárlatot? Felkészül az alkotó(k)ból, a művészeti stílusból, a korból, valamint – ha vannak ilyenek – előkotorja az emlékezetéből a korábbi személyes élményeket. Jó is ez, kell is ez. Így az illető könnyebben összefüggéseibe helyezheti a kiállításon láttakat, de az sem mellékes, hogy a háttérismeret-anyagán tátongó lyukakat nem szükséges a helyszínen betömködni az okostelefonról. De van, amikor a sok konzervinformáció inkább teher, mint áldás.

Például azért, mert könnyen preconcepciók kialakításához vezetnek. Géczi János tihanyi kiállítására menet a jelen sorok írója biztosra vette, hogy ebben a recenzióban elsírja „régén minden jobb volt” bánatát, miszerint hol van már az igazi plakátkultúra. Hogy a LED-falaktól és a citylightoktól bajosan készíthetők dekollázsok. A pixelek elenyésznek, az utókor pedig ennyivel is kevesebbet tud majd az álmainkról, a drive-jainkról (ugye, így mondják modernül?), arról, hogy milyen autóra vagy kulináris élvezetre vágytunk.

A szilárdnak gondolt elképzelésemen már a templom nehéz faajtáját benyitva megjelentek a hajszálrepedések, hogy az oltár előtt állva és az altemplomban teljesen szétporladjon. A cicomátlan, szerény méretű helyiségben a lélek béklyóit ledobva valami nagyszerűvel – az örökkévalósággal? – kapcsolódik össze. Talán Géczi János is ezért építette fel az altemplom másolatát a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban *Carmen figuratum* című kiállításán.

Az ízig-vérig 21. századi, ízléses, minimalista stílusú, hihetetlenül gazdag ismeretanyagot nyomasztás nélkül, mondhatni, szórakoztatva átadó – vagyis a jó értelemben vett „infotainment”-re építő – múzeumból a galériába belépve ágyú- és golyószórócsövek meredeznek rám az első, nagy méretű képről. Még mindig a tihanyi apátság alapítólevelének hatása alatt

lévén, nem számítottam erre a taslira. De nem brutális pofon ez, hiszen kiderül, egy ártalmatlan toborzóplakátról van szó. Arra viszont elég, hogy átmenjen az üzenet: ez itt már a kiállítás.

A falra függesztett alkotásokról Grönlandtól a Tüzföldig mindenütt ismert, nemzetközivé vált kifejezések, márkalogók és -jelképek néznek vissza ránk. Hajlamosak vagyunk ez utóbbiakra úgy tekinteni, mintha az ősröbannáskor keletkeztek volna, és itt is lesznek, ameddig a Nap vörös óriássá nem válik. Itt meg kissé elgyötörtén, némelykor alig felismerhetően jelennek meg. A generációk kedvencének számító nyalánkság ikonikus piros pötytyeivel makacsul küzd a halhatatlanságért. Mi így is felismerjük, hogy a neve már régén eltűnt a ráragasztott rétegek alatt, de akik ezt a művet nézik mondjuk, ötven év múlva, lehet, hogy a pötytyöket virtuóz alkotói bravúrnak tekintik csupán. Akárcsak a kiállítás számomra legemlékezetesebb darabját, amelyen egy idősödő nő csonka portréja látható. Hű, de ismerős... Csak nem az a magyar színésznő, aki annak idején szenvedélytől lángolva, indulatoktól vibrálva mondta Nagy László, József Attila és a többiek verseit? Lám, a szó, bármilyen felemelő és szép is volt, elszállt. A kép, ha szakadozottan is, de maradt. Ha már így belejöttem a szubjektív értelmezésbe, egy másik, ugyancsak női fejet ábrázoló

dekollázst önkényesen „Pompeji nő”-nek neveztem el magamban, és szerintem nem én vagyok az egyedüli, akinek a képről a dél-itáliai romváros freskói jutnak eszébe. A kis méretű alkotás elképesztően szuggesztív. Valami örök igazságot hordoz. Ez az igazság szavakba önthetetlen, mindent felölelő, egyetemes. Másutt országok, kontinensek térképét vélem felfedezni. Nem tudom eldönteni, hogy Géczi János vajon szándékosan nyúlt-e ezen motívumokhoz, vagy egyfajta médiumként hívta-e le azokat a nagy közös háttértárból. Akárhogy is, megmozdul a befogadó fantáziája. Aztán leszűri magának, amit az adott pillanatban leszűrendőnek talál.

Ha már pillanat: nekem azokból megszenteltek jutottak a borongós és hideg januári szombat délutánon. Ránézésre érettségiző korú, iskolai kiránduláson részt vevő kamaszokkal volt teli a galéria. „Ilyet én is tudok” szintű vélemények helyett értelmes, érdeklődő tekintetek. Ha nem is tudták pontosan, mit láttak – mivel a galérián amúgy csak kényszerűen kellett áthaladniuk a kijárat felé menet –, megértettek valamit. Látszott az arcukon. Maga volt a csoda. De menni kellett, várta őket a busz, a többi napi program. Az élet, amelynek még csak most vágnak neki fiatalos hévvel, reményekkel teli szívvel, mint ahogyan tette ezt előttük számtalan generáció, és teszi utánuk is, ha Isten is úgy akarja.

A hirtelen beállt csöndben halk női gregorián ének töltötte be a teret. Alig hallhatóan, szinte éterien. Eltűnődöm:

ahogy a plakátokat felülragasztják, letépi, ahogy a belőlük készült művek az enyészeté lesznek, úgy a fizikai valónkban egyszer mi is eltűnünk. De izgékonyágunk, a csak ránk jellemző frekvenciájú, a környezetünkre sugárzott energiánk, a lenyomatunk megmarad. Azután is, hogy – Oriana Fallaci csodálatos könyvének címét idézve – meghal a Nap, és a lét valamilyen más formában folytatódik.

A génjeiben eltárolva mindent, amik voltunk.

Hankó András

Két évvel ezelőtt a Magyar Kultúra Napját a Veszprém Európa Kulturális Fővárosa program nyitó rendezvényével ünnepeltük. Ki személyesen, más tévéképernyőn vagy az interneten kísérte figyelemmel a magyar kultúrát és benne Veszprémet bemutató ceremóniát. Pontosan két évvel később ugyancsak egy Veszprém-interpretáció került fókuszba. A Művészetek Háza rendezésében *Az én Veszprémem* címmel Kulcsár Ágnes szubjektív városportréiból nyílt kiállítás az Utcagalériában.

A csillagos égboltra függesztett tekintet

Kulcsár Ágnes: *Az én Veszprémem*. Szilágyi László Utcagaléria, 2025. január 21.

Torony-dimenziók
Városlátom: Turgóli Zsuzsanna alkotása a Szilágyi László Utcagalériában, 2020. július 14./18. (P. Ex.), Veszprém, Szilágyi László Utcagaléria

Séd, 2020. 5. sz., 29. old.

da az alulja
14./18. (P. Ex.), Veszprém, Szilágyi László Utcagaléria

Séd, 2015. 1. sz., 5. old.

Szűk, tematikus válogatás abból a mind tárgyában, mind technikájában gazdag életműből, amit Kulcsár Ágnes maga mögött tudhat. Nyolc kép nem tűnik soknak, reprezentatívnak még kevésbé mondanám. Különösen, ha arra is gondolunk, hogy a művészi pálya kezdetétől milyen hosszú, sokféle technikát és festői megközelítést felvonultató út vezetett az itt látható képi világig. Az az érzésünk mégis, hogy ez a néhány alkotás teljes és hiteles képet nyújt Kulcsár Ágnes jelenkori vizualitásáról, egyben világlátásáról.

Milyen ez a Veszprém-kép? Csupa pozitív, sőt, emelkedett jelző jut eszembe: archaikus, mesés, mitikus. De mondhatjuk egész bátran, egyszerűen csak szépnek! Az én szótáramban nem kopott el ez a jelző, és nem is jár ki mindennek. A szépség fogalma, tudjuk, sokkal összetettebb, mint elsőre gondolnánk. Semmiképp sem elcsépelte, sem kiüresedett. Aztán az is eszünkbe juthat, hogy aki ezeket a képeket festette, szeretettel nézett arra, amit tárgyául választott. Legyen az kívül, a külső környezetben, vagy bent, a lélekben, a belső tájakon.

Ismerve Kulcsár Ágnes más, térben és időben is szerteágazó tematikájú alkotásait, egyáltalán nem csodálkozunk azon, hogy egy várost elbeszélve is, gesztusait, motívumait a természetből meríti. Különböző alakokban visszatérő tájelemeket látunk, fát és virágot, fényben pompázó és sötétből világító leveleket, földet és eget, a várost és a városrészeket, utcákat, épületeket. De látunk egy másik valóságot is, amely épp annyira sajátja Kulcsár Ágnes képeinek, mint az, hogy természeti formákkal operál. Valami módon minden képen láthatóvá válik egy másik tér- és idősíki, egy spirituális valóság is.

Általában is igaznak gondolom, de Veszprém-képeire feltétlen, hogy egy létező, konkrét alakzattól elindulva, a témára, mint ihlető motívumra épülve fokozatosan egy komplex látomás bontakozik ki. A naturalisztikus tájelem a képzelet által mintegy jelmezbe öltözik, a kompozíció

ezáltal a valóságtól elemelkedik, szinte légiessé válik. Ez a másik, immateriális dimenzió pedig gyakran felülírja a primer jelentést, a természetelvű ábrázolás egyszerűen csak, szinte magától értetődően, költőivé válik. Ha elfogadjuk a meghívást, és sikerül a látomásra intellektuálisan, érzelmileg is ráhangolódunk, ez az átalakulás bennünk is megtörténik. Az élmény által kicsit magunk is jobba válunk.

Ha én festeni tudnék, ennél többre nem is vágnék.

Egymásra csúsztatott síkokat látunk, lágy, lazúros térkitöltéseket, itt-ott gyermekrajzos kontúrokat. Keresetlenség, ösztönösség, álmvilág, táguló tér. S talán legfőképp, és minden változatban, kontúrral és foltként, monokrómban és sokszínűen, és mindenütt jelenvalón, csillagokat! A csillagos éggel, úgy tűnik, Kulcsár Ágnes alig tud betelni! A csillagok összekapcsolnak bennünket egy másik, jelképgazdag valósággal. Ez a mitikus valóság időben ugyan messziről, a távoli múltból érkezik, ám térben – és voltaképp így részben időben is – egészen közel van hozzánk. Nem szűnt meg létezni, csupán rejtve, a lélek mélyén lakozik.

Rudolf Steiner, a Felvidéken született, hol magyarnak, hol osztráknak mondott polihisztor filozófus a művészetről és az emberről, ember és művészet kapcsolatáról gondolkodva arról értekezik, hogy az ember egykorvolt romlatlanságában, amikor még élő kapcsolata volt a kozmoszsal, önmagára mint annak szerves részére tekintett. Önmagát nem a röggel, hanem a mindenséggel rokonította. Az ember ere-

detileg a csillagos égboltra függesztette tekintetét.

„Vegyük szemügyre azokat az időket, amikor az emberek még kevésbé keresték a Földön azt, amit szellemi életük tartalma-ként ki akartak fejezni, amikor a Földről feltekintettek a kozmoszba, ha lelkük legmélyebb szükségletének akartak tartalmat adni. Vegyük szemügyre azokat a korokat, amikor az emberek tisztán látó képességeikből merítve megfigyelték az állócsillagok helyét, a planéták mozgását. És mindazt, ami a Földön volt, annak visszfényeként szemlélték, ami a Föld kozmikus környezetében történt. A Földön csak az történik meg, ami minden egyes helyen annak a képmásaként, ami kívül a kozmoszban, a csillagos égbolt titkaiban megfigyelhető.”

Szemmel láthatóan Kulcsár Ágnes számára is referenciakeret a csillagok, mesék, mítoszok világa. Azt hiszem, épp ennek az ősi, ösztönös, mégis artisztikus képi világnak köszönhető, hogy látomásaiban mi is otthon érezzük magunkat. A szép fogalmába számomra többek közt ez az otthonosság, és ezáltal szerethetőség is, beletartozik.

Az érzékszerveinkkel fogható, ihletadó tárgyi és természeti valóságot szemügyre véve ikonikus veszprémi részleteket látunk. A várost gazdagon átszövő természeti értékek mellett megjelenik az épített környezet is, főként az épített örökség. Hangsúlyosan egy múltat idéző, annak értékeiben gyönyörködő városképet kapunk. A várat, látképét és annak részleteit, a tűztornyot, a Buhimot, a Séd-völgyet. Ahol maguk a helyszínek, sőt nevük is, mesélő történelem. Ez természetes és érthető is. Költészet és emelkedettség, olyasmi, ami ilyen értelemben inspirálóan hat az alkotóra és a szemlélőre is, ezekből az élményekből meríthető.

Végezetül a kiállításnak van egy aktuális jelentésrétege is, mégpedig a kiállítás helyszínéből adódóan. A kulturális topozsokkal operáló képek egy modern, funkcionális, föld alatti térben, csupasz, szürke betonfalra lettek felaggatva. A kiállítás itt izgalmas párbeszédbe elegyedik környezetével. Nemcsak azért, mert a csillagos ég felé itt valóban csak a képek segítségével lehet nyújtózni, de sajátos ez a helyszín azért is, hogy csupán reprodukciók, nyomdai úton előállított másolatok fogadására alkalmas. Nyilvánvaló, ebbe a közegbe csak nagyon korlátozottan tehetők ki eredeti műalkotások. Ha egyáltalán. Félő, hogy megrongálódhatnak, akár időjárás, akár

ember által, vagy egyszerűen csak méltatlan volna, mert az elégtelen feltételek miatt az alkotások anyagukban rejlő szépségeit, értékeit aligha élvezhetnénk. Azt gondolom, messzemenően értékelendő – becsüljük meg! –, hogy lehetőségünk van akár csak ebben a formában, ehelyütt is művészettel, ennek a válogatásnak köszönhetően Kulcsár Ágnes lélekemelő képeivel találkozunk. Amelyek ebben a szokatlan, kissé huzatos térben figyelmünkért, a meg-megálló járókelők simogató tekintetéért kiáltanak. S ha így lesz, akkor a képek is viszonzák majd a meleg tekinteteket. Kívánom, hogy kölcsönösen így legyen!

Perlaki Claudia

ismertetni egy, a gyászmisék többségétől jellegében kifejezetten eltérő, keveset játszott remekművet: Fauré *d-moll Requiemjét*. A héttételes kompozícióban nem a végítélet harsonás-üstdobos halálvíziója, a bűnös rettegése szólal meg, hanem a megbékélés, az örök nyugalom utáni sóvárgás, néhol áradó hömpölygéssel, néhol éteri finomsággal, máskor csöndes szomorúsággal, de mindenképp reménnyel. A halál, az elmúlás Faurénál út a végső megszabadulás, a mennyek örök békeisége felé, a félelem, a harag, az erőszak súlyait levetve. Valahogy úgy, ahogyan azt Brusznai Árpád is írja a 301-es parcellában: „Valakinek egyszer el kell kezdenie megbocsátani...”

A két szólista – az égi csilingelésű Zemlényi Eszter (*Pie Jesu*) mellett a kontemplatív ember hangját megszólaltató Fátrai János (*Hostias, Libera me*) – és a tizenöt énekar tagjaiból verbuválódott nagy kórus remek munkát végzett egy olyan materián, amely inkább ismeretlen volt, mint ismerős. A helyenkénti megbiccenésektől csak emberibb lett az előadás.

Végezetül pár szó az est dirigenséről. 2016. január 9-én, hangszerszólóját követően egy nyurga, fekete hajú konzis fiú hajolt meg a Brusznai-koncert közönségének. Idén a 200 fős oratóriumkórust és a szimfonikussá bővített Mendelssohn Kamarazenekart irányította ugyanő, a zeneszerző-karnagy Bánó Tamás Barnabás. Nyilvánvaló elfogódottsága után – hazai terepen a legkeményebb kihívás bizonyítani – tökéletesen feloldódott, emelkedett pillanatokot szerezve. Csak idő kérdése, és egészen biztosan sokszor hallunk még felőle!

Ugyanúgy és mindig másként volt ezúttal is minden. Az elmúlt év Brusznai Árpád születésének centenáriuma volt. S elvett három embert, aki szerette és tisztelte a Tanár urat: leányát, Margitot, az egykori tanítvány Balogh Elemér író és Papp Sán-

dort, a Brusznai Alapítvány kuratóriumának egykori elnökét. De itt a következő, az új generáció – a családban csakúgy, mint a pódiumon, az iskolákban vagy az alapítványnál. 2025-ben a Brusznai-emlékermet Inotay Nóra adta át dr. Takáts Erikának, a Padányi Biró Márton Katolikus Gimnázium magyar-történelem szakos tanárának és Rochlitz Júlia Máriának, a Lovassy László Gimnázium 12.-esének.

Brusznai Árpád emléke él és megmarad. Mert őrizzük. Mi mindannyian. Sic fuit, est et erit.

C. Szalai Ágnes

„...mindenkor a kötelességteljesítés mintaképe...”

Az egykori jutasi altiszteket bemutató kötetről

Illésfalvi Péter: *Jutas 100 – Száz arckép a jutasi altisztképzőből*. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltára, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a Zrínyi Kiadó kiadása, 2024. Könyvbemutató: A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltára, 2024. december 5.

Az egykori jutasi altisztképzőt (melynek két évtizedes fennállása alatt több elnevezése is volt, ezért jelen írásban ezen gyűjtőnév alatt fogom említeni) száz esztendeje, 1924-ben alapították. A jeles centenáriumnak a Honvédelmi Minisztérium és érintett intézményei, úgymint a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, illetve a tevékenységutód, ma Szentendrén működő MH Altiszti Akadémia emlékévet szenteltek, mely április 12-én a Bálna Honvédelmi Központban egy emlékkiállításal nyílt, majd november 30-án Szentendrén kötetbemutatóval zárult. Mivel a jutasi altisztképző Veszprém (az akkor

még a város belterületén kívül eső) északi részén működött, az emlékévé városunkhoz, azon belül a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltárához is több szálon, eseményen keresztül kötődött. Ez utóbbi intézmény (ahogyan már széles körben ismert) a kétezres évek elején az enyészettől mentette meg az altisztképző egykori főépületét, annak teljes körű felújítása óta immár két évtizede abban működik. Ez azzal a szívesen vállalt kötelezettséggel is jár, hogy a levéltár kiemelt figyelmet fordít Veszprém katonai hagyományainak ápolására, természetesen elsősorban az egykori jutasi altisztképzőre fókuszálva. Így december 12-én az emlékévé hivatalos zárása után, de ahhoz kapcsolódva helyt adott Illésfalvi Péter *Jutas 100 – Száz arckép a jutasi altisztképzőből* című kötete bemutatójának is.

A szerző hadtörténész, három évtizede dolgozik a Honvédelmi Minisztérium irányítása alá tartozó intézményekben. Ez alatt az idő alatt volt a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum fotótárosa, úgy a HIM, mint a minisztérium kötelékében dolgozott a hadisírgondozás területén, jelenleg főállású kutatója a Hadtörténeti Intézetnek. Ez alatt az idő alatt mindig a magyar katonai hagyományok, egykori hőseink emlékének ápolásáért munkálkodott, a teljes Kárpát-medencét be- és bejárva, bőven a tőle elvárható hivatali kötelességen (és időn) túl. Közel száz címet tartalmazó publikációs listájának számos tétele rokonítható most bemutatott kötetével, ezekben kézikönyvszerűen nyújtotta át olvasóinak egy-egy téma összefoglalt adatsorát, egy terület arcképcsarnokát. Kiemelném ezek közül is a több társával

közösen szerkesztett *Hősök Naptára* című köteteket, melyek az események centenáriumához kapcsolódóan az első világháborús hőseinknek állítottak emléket, és mivel ezekből szemelvények mindennap, a Kosuth Rádióban is hallhatók voltak, a széles közönséggel ismertették meg elfeledett alakjaikat.

Ahogy Illésfalvi kötetének alcíme is elárulja, a szerző a százéves évfordulóra száz, az egykori altisztképzőhöz kötődő személy életrajzát gyűjtötte össze, az intézmény hét parancsnokáét és kilencvenhárom növendékéét. Ez utóbbiakat fegyvernemenkénti bontásban közli, úgymint gyalogság, tüzérség, gyorsfegyvernem, műszaki fegyvernem, légiérő, természetesen a népesebb fegyvernemekből többet. A könyvhöz többféleképpen közelíthet a reménybeli olvasó. Egyrészt mindenképpen alkalmas a végigolvasásra, bár a bemutatón maga a szerző sem erre ajánlta művét az érdeklődőknek. Való igaz, hogy a kötet nagyon adatgazdag, de Illésfalvi jól ír, nagy szókinccsel rendelkezik, így a hadtörténészekre jellemző szakmaiság szem előtt tartása mellett sem válik szárazzá a szöveg. Érdekesnél érdekesebb élettörténetek, hadi helyzetek sorjáznak a kötetben, így aki elejétől végéig átrághja magát rajta, nagyon bő betekintést nyer mind a Horthy-kor társadalmára érintett (szegényebb) néprétegeinek életkörülményeibe, mind a II. világháború magyar vonatkozású hadszíntereinek történéseibe.

Másodsorban természetesen kézikönyv is a mű; a kötet szereplőinek életrajzi adatai korábban sehol nem álltak ilyen gyűjteményes formában rendelkezésre. Az egyes személyeket másfél-két oldal-

ban mutatja be a szerző. Megtudhatjuk, ki milyen családból, településről érkezett az altisztképzőbe. Ott hogy jellemezték őt parancsnokai, milyenek voltak a tanulmányi eredményei, részesült-e esetleg valamilyen speciális képzésben. Bár Földesi Ferenc korábbi munkáiból már sokat tudhattunk róluk, mégis külön értéke a könyvnek a hét parancsnok életrajza. Jómagam írtam már például Beóthy Dezső (akkori) századosról, a Tanácsköztársaság helyi hármas direktóriumának tagjáról, de most, e kötet segítségével tisztázódott előttem valójában, hogy Beóthy hogyan kapcsolódott Veszprémhez, miért tért ide vissza többször pályája során. De ugyanúgy (örömteli) meglepetés volt, hogy a talán legjelesebb parancsnok, vitéz Markóczy János altábornagy parancsnoki beosztása előtt még jóval annak a Székely Hadosztálynak a vezérkarában szolgált, amelyre vonatkozó legteljesebb forrásgyűjtés szintén a veszprémi levéltárban található.

Természetesen a szereplők iskola utáni katonai pályájáról is olvashatunk, melynek valamennyiük esetében kiemelkedően fontos része a második világháború valamely hadszíntere. Ide kapcsolódik jelen írás – eredetileg a kötet mottójául szolgáló – címe. Mivel a válogatás egyik alapelve a szerző által bevallottan a (kitüntetések által bizonyított) harctéri helyállás volt, számos példával cáfolja a kötet a „jutasi őrmesterekre” a múlt rendszerben ragasztott negatív sztereotípiákat. Aki végzett már hasonló életrajzi kutatásokat, tudja, hogy a szereplők életútjának a katonai pályán túli nyomon követése milyen nehézségeket okoz. A szerző mégsem volt rest egyesével utánamenni alanyainak, így egy-egy „jutasi” altiszt sorsát megismerve arról is képet kaphatunk, milyen kilátásai voltak a háború után egy magyar királyi hivatásos altisztnek, mennyire becsülte meg az új rendszer korábbi hősies helyállását, önfeláldozását, illetve azt a szakértelmet, melyről ezekkel, de a „hétköznapi” tevékenysége által is tanúbizonyságot tett.

Harmadjára társadalomtörténeti kutatásokhoz is remek forrásként, adatbázisként szolgálhat Illésházi kötet. Már a parancsnokok életrajzai szép ívet rajzolnak le a Horthy-kor társadalmával kapcsolatban, a dualista elit tovább élésétől vitéz Tóth Imre utolsó parancsnokig, aki zseléri származásával a köztudatban élve ellentétes képet fest a két háború közötti társadalmi mobilitásról. De még jobb alap társadalomtörténeti kutatásokhoz a növénydekek köre. Kiknek nyújtott felemelkedési lehetőséget az altiszt pálya (általában a zselléreknek), honnan érkeztek (meglepően sokan az ország keleti feléből), milyen eltérések voltak a fegyvernemek között (minél „elitebb” egy fegyvernem, annál magasabb társadalmi osztályokból is érkeztek jelentkezők).

Mindezek alapján bátran ajánlom Illésházi Péter kötetét a veszprémi közönség figyelmébe. Ma már talán sokkal kevesebben ismerik a Török Ignác utcai épületet „ruszki laktanyaként”, gondolnak a „jutasi őrmesterekre” valamiféle „bakasanyargató” rémként, mint amikor két évtizede

az altisztképzővel kapcsolatos intenzívebb kutatások megkezdődtek. Ennek ellenére kijelenthető, hogy a kötet teljesen újszerű, egyben hiánypótló, mivel az intézményt munkájának eredménye, a végzett növénydekei alapján mutatja be az érdeklődőknek.

Nagy Szabolcs

Nyolcvannégy etapban

Kilián László: *Az idő mítosza. Művészetek Háza Veszprém – Napkút Kiadó. Veszprém–Budapest, 2024.*

A fa mítosza (2017) és *A vas mítosza* (2020) után a 2024 végén megjelent *Az idő mítoszával* teljessé vált Kilián László monumentális regénytrilógiája. A harmadik könyv bemutatója szép számú érdeklődő előtt a veszprémi Művészetek Házában volt, méghozzá a szerző narrációjával, aki nemcsak kultúrunkás, nemcsak író, hanem showman is, így az előző két kötet bemutatójához hasonlóan most is igazi csemegével lepte meg közönségét. Ezúttal Johann Sebastian Bach jelmezébe öltözve, ezoterikus kiegészítőkkel ékesítve vezényelte végig a műsort. Ennek keretében videón kivetítve, zenei kísérettel aláfestve mutatott be szemelvényeket képen és hangban legújabb művéből, utolsónak pedig maga énekelt el egy zsoltárt a lipcsei Tamás-templom géniuszától. A rendhagyó bevezető után a szerző kilépett felvett szerepéből, és immár a hagyományos bemutatókra jellemző módon először kérdésekre válaszolt, majd dedikált. A lebilincselő produkció minden elismerést megérdemel, csupán a videós vetítésből hiányzott néha-néha a szerző személyes jelenléte, hogy a szerepjátszásból kilépve, a bemutatott részeket néhány szóval kommentálva megkönnyítse a könyv eleve bonyolult gondolatmenetének követését, illetve összefüggéseit az előző két kötettel.

Éppen ezért, ezt a hiányt pótlandó, érdemes rámutatni néhány fontos szempontra: míg *A fa mítosza* tizenkét részből és kilencvenegy porcióból, *A vas mítosza* tizenkét részből és nyolcvannégy osztatból, addig *Az idő mítosza* hét részből és nyolcvannégy etapból áll. Terjedelemben ez utóbbi a leghosszabb a három közül, mondanivalójában pedig az egyik legsúlyosabb filozófiai kategóriát, az időt ragadja meg. Ennek szellemében, ahogy a szerző azt felvett szerepében érezte, itt kiemelt szerepet kap a zene. Goethe feljegyzéseiből tudjuk, hogy a térbeliség, a zavaró térbeli elemek látványának teljes kiiktatása végett ő az igazi zenét mindig behunyt szemmel hallgatta. Nos, könyvet behunyt szemmel nem lehet olvasni, hiszen az irodalom éppen úgy időben ábrázoló művészeti ág, mint a zene. Kilián László könyve éppen azért súlyos, a dol-

gok mélyére ható vállalkozás, mert ezt a két absztrakt művészeti ágat próbálja egymással összehangolni. Arra a kezdetektől fogva számtalan példa van, hogy a szerző valamilyen térbeli eseményt ábrázol az irodalom időbeli eszközeivel. Erre elsőként Lessing hívta fel a figyelmet, amikor Akhilleusz pajzsának leírását elemzi Homérosz *Iliászában*.

Kilián *az időt időben ábrázolni* korreláció látszólagos paradoxonát úgy oldja fel, hogy minden egyes etapban szerepel egy-egy klasszikus vagy modern zenemű, és ezek fontos, jelentéshordozó szerepet játszanak a művész értelmzésében. A teljesség igénye nélkül, de mégis releváns mennyiségben és amolyan útmutatóként érdemes megemlíteni a legfontosabbakat: Rossa László: *Serkenj fel, kegyes nép*, Bach: *D-moll toccata és fuga*, Bach: *Goldberg-variációk*, Bach: *Hegedűpartita*, Bach: *Francia szvit*, Bach: *Nun komm der Heiden Heiland*, Bach: *Nyolc kis prelúdium és fuga*, Bach: *Das wohltemperierte Klavier*, Bach: *Máté-passió*, Bach: *h-moll szvit*. Aztán a harmadik részben Bachot Händel váltja fel: *A-dúr concerto grosso*, *Xerxész áriája*, *Vízizene*, *g-moll concerto grosso*, *Alcina áriája*, *Julius Caesar Egyiptomban...* A negyedik részben Mozart következik, az ötödikben a nagy klasszikusok után a rockzenész Oldfield, a hatodikban és hetedikben megszűnik az egészen nagy idolként egyeduralma, és vegyes lesz a kép: Monteverdi, Rolling Stones, Mendelssohn, Purcell, Ravel, LGT, Csajkovszkij, Grieg, Sosztakovics, Mahler, Debussy, Kodály, Bartók, Mascagni, Beatles, Wagner, záróakkordként pedig Richard Strauss: *Also sprach Zarathustra (Imigyen szóla Zarathustra)*.

A rendkívül gazdag zenetörténeti anyagnak a regény egészére vonatkozó értelmezésére kellő felkészültség híján nem vállalkozom, de a nagy bálványokat (Bach, Händel, Mozart) követő rockzenész, majd a felaprózódó világ sok mindent elárul; Richard Strauss lehangsúlyosabb helyre tett műve pedig egyértelmű utalás Nietzsche-re, aki ebben a művében fogalmazta meg híres mondatát: Gott ist tot – Isten halott.

A regény irodalomtörténeti előzményeinek és sajátos előadásmódjának elemzése egyrészt szétfeszítenék az ismertető kereteit, másrészt ezekről *Csupa legendák és jelek* címen már bővebben szoltam *A vas mítoszaról* írt recenzióban. Aki nekivág *Az idő mítoszá*nak, az ott útikalauzra találhat.

Ircsik Vilmos

Mindenkor első az ember, az elvek csak utána következnek

Szinetár Miklós az Agóra
Veszprém Kulturális Központ-
ban. 2025. január 16.

Szinetár Miklós rendező Veszprémben élete fontos irányítójaként történetekkel alátámasztva foglalta össze hét évtizedes pályafutásának gyakorlatát.

Néhányan talán méltóbbnak találnák a *Séd* célkitűzéséhez, ha nemrég megjelent *Önéletrajz-szerűség és egyebek 2.* című könyvéről írának kritikát, mert beszélgetésekről nem szokott a lap beszámolni. A szerző viszont úgy véli, az interjú olyan műfaja az újságírásnak, amelyet mostanság rengetegen gyakorolnak, de valódi beszélgetés ritkán hallható. Ráadásul az Agóra (lánykori nevén Hemo) színháztermében, amelyet nem kifejezetten két fotelben ülő személy mutogatására terveztek, s ahol más előadásokon a nagyérdeműt jóval többen szokták szórakoztatni.

Rónai Egon tapasztalt riporter, érdekli a vele szemben ülő másik ember, akitől jó néhány történetet már biztosan hallott, hiszen a televízióban többször kérdezte pályája során Szinetár Miklóst. Rónai még ahhoz a generációhoz tartozik, akik főlkészülnek interjúalanyaik életéből, természetesen olvasta az önéletrajz kötetét. Akár azt is feltételezhetnénk, kérdéseire tudja a választ, fél kézzel is elvezetheti az estet, de nem ez történt, a riporter nem játssza a bennfentest, nem kacsint össze sem interjúalanyával, sem a közönséggel. Kíváncsi emberként kérdez, kapcsolódik az elhangzott gondolatsorhoz, hallhatóan nem az előre megírt listán fut végig. Partnere, pontosabban az est főszereplője valódi és nem unalomig ismert válaszokat ad, így azután a nézőtérén helyet foglalók úgy érezhették, maguk is részesei az eszmecserenek.

A nyájas olvasó ironikus mosollyal nyugtázhatná, egy született történetmesélővel ez cseppet sem megerőltető feladat, s kétségtelen, van benne némi igazság. Csakhogy este hétkor 110 kilométer utazást követően kell fenntartani a több mint hetven éve folyamatosan dolgozó 94 esztendősről szóló figyelmét és kedvét. Szinetár Miklós profi módon állja a sarat, anekdotái szellemesek és a kérdések fonákjának megmutatására is alkalmasak, vagy kiváló dramaturgiai érzékkel néhány perc pihe-nésre is, mert a hallgatóság figyelmének hullámain is érzékeli.

Még szerencse, hogy a jólneveltség nem tartja vissza a krónikást bizonyos évszámok emlegetésekor, ami egy hölgy esetében kizárt lenne. A rácsodálkozás a megélt több mint kilenc évtizedre a tisztelet jele, Szinetár Miklós nemcsak fizikailag van kitűnő állapotban, de munkabírása

is bámulatra méltó. Tavaly befejezte önéletrajz-szerűségének második kötetét, az Operaházban pedig a *Fra Diavolo* című francia vígoperát állította színpadra, amelyet hetven éve rendezett először ugyan-csak ott. A visszahívásra leginkább azért büszke, mert nehéz időszakban, 2002 és 2005 között volt az Operaház igazgatója. Negyven százalékkal csökkenteni akarták az intézmény költségvetését, tiltakozásul lemondott posztjáról. Mint ahogy hívják minden intézménybe, ahol évekig igazgató volt. A Magyar Televízió például 1962–1971 között főrendezője, 1971–1974 között művészeti vezetője, 1974–1979 között művészeti igazgatója, 1979–1986 között elnökhelyettese, 1986–1990 között főrendezője volt. Még elgondolni sem kevés: majdnem harminc év egy intézmény élén szocializmussal, rendszerváltással, majd három különböző kormányval! A Magyar Televízió sok éven át befolyásolta nézőinek ízlését, amiben nem kis szerepet játszott Szinetár Miklós. Soha nem készült annyi operafilm, nem közvetítettek annyi színházi előadást, nem forgattak annyi gyermekfilmet, mint a hetvenes, nyolcvanas évek idején, az úgynevezett Szinetár-korszakban. Nem a múlt megszépítő meszesesége miatt hangzott el a színpadról a rengeteg tudományos, közéleti műsor címe, hanem annak alátámasztására, hogy a Magyar Televízió az egyetlen tévétársaságként működött az országban, szükségszerűen kellett tömegeket megszólítani a hatalom mindenkori képviselőivel szemben is. Szinetár Miklós nem tartja hősnak magát bizonyos műsorok megvédése kapcsán, sőt hangsúlyozta, nem volt hajlandó feláldozni a szólásszabadság, az elvek oltárán senkit. Számára mindenkor az ember volt az első, hogy senkit ne kelljen elküldeni, szilenciumra ítélni.

Dallos Zsuzsa

Aki előreszaladt

*Katalógus Lossonczy Tamás és
Lossonczy Ibolya Észrevétlen
jelenvaló című kiállításához.*

Modern Képtár – Vass László
Gyűjtemény, 2024. október 5.
– 2025. január 31. Kiadó: Művészetek Háza Veszprém, 2024.

A Lossonczy házaspár művészetébe szinte önkéntelenül épült be az őket körülvevő környezet gazdag forrása: életük történelmi és politikai helyzete, a hétköznapi, a megannyi baráti beszélgetés, zenei és olvasmányélmények, a természeti-biológiai és légköri jelenségek ugyanúgy, mint az érzelmi impulzusok. 1945–48 között Ibolya pályája sikeresen alakult, tárlatait kedvezően fogadta a kritika, Tamás pedig bekerült a művészeti élet centrumába, alakíthatta és befolyásolhatta azt. Nem Tamás, hanem a történelmi körülményeken múlt, hogy egyedi jellemzőkben gazdag művészete a hatvanas években kikerült a

magyar avantgárdból. Előreszaladva egy avantgárd utáni helyzetet modellezett, és Ibolya sem kapott kiállítási lehetőséget.

Az ifjú Lossonczy Tamás jogi tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolára cserélte, s a liberális tanítási módszereiről ismert Vaszary Jánostól tanult. Vaszary arra ösztönözte növendékeit, hogy a látvány felszíne mögötti konstruktív és pszichikailag érzékelhető szerkezetre kérdezzenek rá. 1923–24 táján Lossonczy is a látvány lényegének jellel transzponálásával kísérletezett, és eljutott a nonfigurativitás határáig. Miközben a magyar művészet lépést próbált tartani a tőle elvágott európai művészettel, Lossonczy az 1926-os párizsi látogatásakor megtapasztalt művészeti tágasságból és változatosságból merítve merész kísérletekbe fogott. Ekkor készítette első nonfiguratív kompozícióit, kezében tartva Kassák *Tisztaság* című munkáját.

Lossonczyék lakását 1945-ben bombatalálat érte, Ibolya és Tamás addigi műveinek többsége elpusztult. Az alkotásokról fennmaradt fotókon fakturális hatás és nyomhagyások próbálgatása köszön vissza. Amikor a magyar avantgárd már végképp légüres térbe került, Lossonczy 1929-ben Hágába utazott Bodon Sándor építészhez. Celluloidlemezből csavart plasztikai és a Huszár Vilmos műtermében készített fotogramjai, kollázsai szintén megsemmisültek. Lossonczy Hágából Párizsba ment, ahol találkozott Piet Mondriannel is, de hazatérve elbizonytalanodott az itthoni visszhangtalanságtól. Művészi és emberi válságba került, a gazdasági világválság, a honi politikai-társadalmi-művészeti viszonyok fojtogatóan hatottak rá. Tízéves depressziója alól későbbi felesége, Schwarz Ibolya szabadította fel, akit 1938-ban ismert meg. Ő buzdította arra, hogy művészi elveinek vállalásával kezdjen újra festeni. Felhívta rá Kállai Ernő figyelmét, majd barátságot kötött Vajda Lajossal és Martyn Ferencsel.

Az újrakezdés nyomait Vass László gyűjteménye is rögzíti, az 1945–47-es ösztönös, álomszerű alkotásokon ott libegnek-lebegnek Lossonczy emblematicusává vált, szabadon szárnyaló szitakötői, az ikerháromszögek, amik már 1940–42 óta jelen voltak a vásznain. 1945-től négy éven át Lossonczy majdhogynem a művészeti élet középpontjába került, szinte minden lényeges kiállításon szerepeltek a művei, azonban a nonfiguratív művészek (mint Martyn, Gyarmathy vagy Lossonczy) az Európai Iskolán belül is háttérbe szorultak, Kállai vezetésével ki is váltak onnét. A Misztótfalusi Kiadó Semmelweis utcai helyiségében létrehozták a Galéria a 4 Világtájhoz kiállítótermet, ahol Lossonczy feleségével, Ibolyával közös kiállításon szerepelt.

A Vass Gyűjtemény 2024-es katalógusa a *Forradalom a művészetben* című 1947-es kiállítással kapcsolatban Hamvas Bélát idézi, aki szerint a festői jel végső soron hang, vagyis zene. S ha már zene, akkor tánc – tehetnénk hozzá. Pataki Gábor így ír az ott kiállított, tenyérnyinél alig nagyobb Lossonczy-művekről: „Két vagy három, néha nyilvánzóformaként vagy

lepkeszárnyként ívelődő háromszög kapcsolódási lehetőségeit, lehetséges viszonyulási pontjait és helyzetait próbálgatja rajtuk a művész. Mint a körös képeknél, itt is mintha kihívásra felelne: miként tud eleget tenni az általa felállított, redukált elemszám következtében megnehezített feladványnak? Ennek megfelelően variálja nem csupán a téri ritmust, hanem a színviszonylatokat is, a hideg-meleg kontrasztokkal kísérletezik, nem átalítja például bekockázni egyik háromszöget. Hamvas Bélának e képek karakterét illetően igaz van, meg nem is: a művek inkább egy kísérleti terepen való mozgás eredményei, mintsem meditációs objektumok, illetve malgré lui azok, a szemlélésükkor kétségkívül érezhető, heroikus pátosz e felszabadult játék eredménye.”

Lossonczy 1948-as, régi műcsarnoki kiállítása a nonfiguratív művészet egyik hatyúdala volt, csakúgy, mint húsz évvel korábban Kassák mentorbeli, visszhangtalan tárlata. 1951-től Lossonczy a teljes hallgatást választotta, mígnem a hatvanas évek elején elementáris erővel szakad fel belőle az indulat és az alkotási vágy. Munkái sorozatokba rendeződtek, de nem lépett velük a nyilvánosság elé, egészen 1971-ig, amikor önköltséges bemutatót rendezett a Fényes Adolf Teremben. Nyugdíjazásáig egy szakmunkásképző iskolában tanított, ami ugyan függetlenséget biztosított számára, de művészeti szempontból a hazai és a nemzetközi szintén is elszigetelt maradt.

A Vass Gyűjtemény 1973-as képpárján mikroszkópon keresztül figyelhetjük a különféle lényeket, amik térbeli lebegésükkel, ködfátyol előtti csavarodásukkal akár a kozmosz fantáziateremtései is lehetnek. Az alakzatokat fénycsóvák világítják meg, ami Lossonczy gyakran alkalmazott metódusa. A fátyolszerű háttér egyszínű, nagyon is konkrét feketévé sűrűsödik az 1987-ben készült két alkotáson, mondanivalójuk is sokkal egyértelműbben kódolható a néző számára. Az 1994-es sorozat az élet napos, harmonikus oldalát mutatja, majdhogynem mediterrán derű ömlik rajtuk szét.

Lossonczy Tamás legfontosabb referenciája a felesége, Lossonczy Ibolya, a halk szavú szobrász volt, akiről a veszprémi katalógus szintén Hamvas Béla 1947-es gondolatait közli: „Már egy egész rövid együttlét ezekkel a halk formákkal valószínűvé teszi, hogy emögött a szerénység mögött nagy igény szunnyad. Valami igen finomat, gyöngédet és lényegeset, valahonnan igen mélyről felszínre hozni, lehetőleg minél halkabban, érzelmi és értelmi tömörségben: gyöngyszemet.” Ezzel cseng össze Sík Csaba szintén lírai megfogalmazása: „Szobrai kéz nem illette tájban,ombok és lankák között lennének otthon.”

Ibolya a magyar organikus absztrakt művészet legelső, kiemelkedő jelentőségű alkotója volt, de ő is más irányból indult: gyógyszerészetet tanult a Sorbonne Egyetemen, Londonban nyelvészetet hallgatott, hazatérve pedig kerámiaszakon végzett. Alapanyagáról, a bronzról egy egész földtörténeti korszak kapta a nevét. A bronztapintása selymes, patinája pedig nemcsak

esztétikai hatást jelent, hanem egyben meg is védi az alkotást a környezet romboló hatásaitól. A Lossonczy Ibolyát ismerők úgy emlékeznek vissza rá, mint aki a figyelmes háziasszony szerepében elrejtőzve volt hű a nevéhez. Szobrai néhány plasztikai probléma átgondolt monumentumai: „a megragadottság, az igazság vonzásának tudomásulvételei, minden spekulációtól mentes elemzése”. Az organikus művészet – aligha véletlenül – az ötvenes években újra megigézi. Arp a saját művészi útjáról azt írta, hogy az első produktum két torzó volt, azután a képződmények következtek, „a képződés összesűrűsödés, a Föld és az égitestek megdermedése... merevedés, a kő, növény, állat, ember tömege... olyasvalami, ami növekedéssel jön létre. Azt kívántam, hogy műveim megtalálják a maguk szerény helyét a fák között, a hegyekben, a természetben”. Lossonczy Ibolya művészetének tárgya szintén a szerves világ, a létezését fenntartó törvények és a szobrászat maga.

Vass László feleségével, Marikával közről figyelhette a Lossonczy házaspárt, s mivel semmiféle kényszer nem hatott rájuk (hacsak a gyűjtemény szigorú egységének megtartását nem tekintjük annak), saját maguk döntöttek, hogy milyen művek kerüljenek a gyűjteményükbe. A gyűjtő házaspárról sokat elárul, hogy Lossonczy Tamás kivételes életművéből mely darabokat emelték be a magángyűjteményükbe, és hogy fontosnak tartották Lossonczy Ibolya érzékeny világának megmutatását. Érdemes ezzel a szemmel is lapozgatni a 2024-es veszprémi kiállítás katalógusát.

Mórocz Anikó

Egy református lelkész tudósításai a *Hölgyfutár*-ban az 1850-es években

Hudi József szerk.: *Pap Gábor református lelkész Balaton-felvidéki levelei (1852–1858)*. Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa, 2024.

A hazai sajtóban már a 18. századtól kezdődően nagy gyakorisággal jelentek meg olyan „vidéki” tudósítások, levelek, amelyek színes, érdekes történetekről, a társasági és a szélesebb körű társadalmi élet eseményeiről (színházi és zenei előadásokról, bálokról, a fürdőletről, neves családi eseményekről, időjárás különlegességekről) szóltak. Ehhez természetesen kellett olyan „tudósítók, levelezők”, akik a munkájuk mellett nemcsak íráskészséggel, hanem széles körű tájékozódási lehetőséggel is rendelkeztek.

íráskészséggel, hanem széles körű tájékozódási lehetőséggel is rendelkeztek.

Közöttük az egyik ilyen volt Pap Gábor református lelkész, aki 1852 és 1858 között a vidéki parókiáiról (Arács, Balatonudvari, Litér, Vörösberény, Vilonya), egy viszonylag lokális térségből, a Balaton-felvidékről hét éven át nagy rendszerességgel küldte „tudósító” leveleit a kor társasági lapja, a Pesten megjelent *Hölgyfutár* számára.

Hudi József (a korábban megjelent füredi kötődésű könyvei után) ezúttal Pap Gábor leveleit nemcsak egybeszerkesztette, hanem kitűnő tanulmányt is írt a szerzőről (aki később az egyházkerület jelentős püspöke, könyvek szerzője lett). A lelkész leveleire nemcsak a kitűnő írói stílus jellemző, hanem a történelem térségi holisztikus megjelenítése is, amely utóbbi azt tükrözi, hogy egy-egy levelében tíz-tizenöt kisebb-nagyobb eseményt, személyeket, számos helyszínt is sorra vesz, mintegy bizonyosságául annak, hogy itt, a Balaton-felvidéken, Füred vonzáskörzetében bizony érdemes élni és körülnézni.

Szinte hihetetlen tájékozottságát az is mutatja, hogy e leveleiben közel négyszáz személynév és több mint százötven településmegnevezés szerepel. A helyszínek között nagy gyakorisággal Arács, Pest, a füredi fürdőtelep, Tihany és Veszprém szerepelnek. (Ez utóbbi a legtöbbször.) Sorain átüt a hazafiságérzés számos megjelenítése, például ahogyan Tapolca kapcsán tette: „Bizton hiszem, hogy ott, hol a táncrend ily nemzeti szellemben van megállapítva, a társalgás is nemzeties leend” – írta 1856 decemberében. Ugyanitt olvasható az erkölcsi alapállása: „...a levelező nem hallgathat ott, hol erkölcsileg az érzés magát kötelezve; békekezettel nyújtanak annyival inkább, mert sohasem személyeskedés, hanem az igazság vezérlé tollamat”.

Ezért – ahogyan kiolvasható a leveleiből – „a (megírt) személynek mindig kedveztem”, de a köz érdekét tartotta a legfontosabbnak. Ezért bírált és szólt elmarasztalóan azokról a közállapotokról, amelyek elmaradottsága a fejlődés jelentős gátja volt: akár kis, akár nagy jelentőségűnek is számítottak ezek. S hogy ezeket líraisággal jeleníti meg, kifinomult ízlését, szépírói stílusát tükrözi, még akkor is, ha az ellentétekre figyel fel: „Míg Veszprém-ben borong a közfájdalom a korán lehervadt (társasági) élet felett, a Savanyúvízben fölrajzik az élet, s a fürdőhely mindinkább élénkül. Leveté a park fekete téli öltönyét, lombosodó fái zöld palástba rejtik a zengő csalóányt, virágillata életet lehelve száll az örömdalok közt égbe törő pacsirta után.”

Másutt ezt írja: „Mi a közszellemet illeti, erről csak örömdalokat írhatok. Veszprém-ben van részvét a közügyek iránt, van akarat áldozatot tenni a közjó oltárára, s ez akarat tettekben is nyilatkozik. Fényes bizonyossága ennek a múlt évben rendezett dal- és zeneestély...” (1856. február.) S említsük meg azt is, mennyire elismerően szól a helyi nőkről: „Veszprém gazdag szép hölgyekben, s farsangi táncestélyein a tél komor ábrázatával kellemes ellentétet

képez az ifjúság tavaszának igéző virágfüzé-
rére. Vajha e virágok mindegyike a nem-
zet szellemélete tavaszának is virága lenne,
akkor nyugodtan nézhetnénk szemközt a
jövövel...? (Ugyanott.)

E leveleskönyv művelődés- (benne
hely-, irodalom-, zene-, színház- és élet-
mód-) történeti jelentőségét azért szüksé-
ges hangsúlyozni, mert a társadalom nagy
változásait akkor lehet teljeskörűen megis-
merni, értelmezni, ha ezt az emberek min-
dennapi életének kis és nagy eseményei
árnyalják, mert mindenki a saját élettörté-
netével éli meg a „nagy” sorsfordulókat.

Ezért is kell és öröm lapozgatni, elol-
vasni ezt a könyvet.

Tölgyesi József

Sanctum – Veszprém

Zenés irodalmi beszélgetés.

Hazánk uniós csatlakozásának

20. éve alkalmából szervezett

programsorozat. Eötvös Károly

Könyvtár, Kisfaludy-terem, 2024.

november 29.

Juhász Ferenc lányáról, Annáról azt ol-
vasni, hogy irodalmár, illetve kulturá-
lis menedzser. A megyei könyvtárban az
is kiderült róla, hogy év eleje óta járja az
országot zenés irodalmi összeállítással,
alkotótársaival. *Sanctum*, azaz szentély
nevű műsorukkal a kultúra és a művésze-
tek élményét viszik el a hallgatósághoz.
Mire Veszprémbe ért a program, tovább
nemesedett, hiszen a Kisfaludy-teremben
már mint a Kulturális és Innovációs Mi-
nisztérium, valamint a Petőfi Kulturális
Ügynökség *1100 év Európában, 20 év az
Unióban* programjának részeként került a
műsor a szép számú közönség elé. Azóta
az is kiderült, hogy Anna nagy sikerű be-
szélgetős műsora, a *Pura Poesia* a legnép-
szerűbb női lap felületeire költözött, az
érdeklődők még szélesebb köre merítkez-
het meg az eredetileg irodalmi vlogban el-
hangzott izgalmas történetekben.

A Kisfaludy-terembe érkező sok-sok
veszprémi az említett hangulatból kapott
ízeltőt, illetve valami többet is, mert Ju-
hász Annának ez alkalommal három ven-
dége, beszélgetőtársa is volt: Für Anikó
Jászai-díjas színművész, a Halhatatlanok
Társulatának tagja, Hrutka Róbert zene-
szerző, előadóművész, valamint a hely,
Veszprém kulturális életének jeles képví-
selője, Gécz János, József Attila-díjas köl-
tő, író, képzőművész, aki ráadásul tanult
szakmája szerint biológus is.

Jó volt követni a műsorvezetőt, aki
otthonosan mozog az európai és hazai
kultúrtörténetben, kiválóan hasznosítva
mindazt, amit kislányként édesapja, Ju-
hász Ferenc mellett üldögélve, annak híres
vendégeivel – írók, költők, közéleti szemé-
lyiségek – folytatott beszélgetésekből el-
raktározott. Ezzel ő is szinte észrevétlenül

került a hazai és nemzetközi kultúra legér-
tékesebb közegebe.

Bevezetésként arról beszélt, hogy fel-
nőtt élete folyamán hogyan gazdagította
kiváló örökségét. Első kulturális rendezvé-
nyét Rómában szervezte, mert akkoriban
ott járt egyetemre. Róma Gécz Jánosnak
is „szent hely”, azaz sanctum, mert éppen
húsz éve ott lakott, ahol korábban Vesz-
prém szépművész szobrása, Csikász Imre,
de később ugyanabba a házba költözött
Fellini és Masina is. Minden mindennel
összefügg, legyen szó irodalomról, zenéről
vagy filmről, derült ki Für Anikó szavai-
ból, akinek egyik szent helye éppen Vesz-
prém, ahogyan húsz éve és azóta is Hrutka
Róbert életének is fontos helyszíne a ki-
rálynék városa. Versekkel, zenével kísért
közös emlékek jöttek elő Itáliából, Horvát-
országból, a Vajdaságból, közös barátok
Csányi Vilmostól Bereményi Gézáig, Cseh
Tamásig. Gécz János versé formált gon-
dolatait, érzéseit Juhász Anna tolmácsolta,
Für Anikó megzenésített verset is énekelt
Hrutka Róbert gitárkíséretével. Nagyon is
valóságosnak tűnt az egymás szavába vág-
va adomázó, vidám kis csapat, akiket lát-
va, hallgatva az volt az ember érzése, hogy
valami nagy egész – az európai, benne a
magyar kultúra – egy szép kis darabját
kapta ez alkalommal ajándékba.

Örsi Ágnes

Állati jó slam poetry

Slam poetry klubest.

Foton Audiovizuális Centrum,

2024. december 7.

Veszprém slam poetry klubja, az oda-
LÖKÖTT KÖLTészet továbbra is töretlen
népszerűségnek örvend, nemcsak a fiatal
középiskolások és egyetemisták körében,
tematikus estjeik mindenkit képesek meg-
szólítani. Aki egyszer részt vett valamely
slames eseményen, az többnyire visszaté-
rő vendéggé válik, hiszen a műfaj szóra-
koztató jellegéből adódóan szinte mindig
sikerül megteremteni azt a felszabadult
hangulatot, ami jellemzője egy jó slam
poetry estnek.

A csapat 2023-tól a Foton Audiovi-
zuális Centrum kávézójában rendezi havi
klubos összejöveteleit, ahol a legutóbbi al-
kalommal *Nagy az Isten állatkertje* cím-
mel tartottak témaestet. A házigazdák,
Bögi Eszter és Hertling Petra közvetlen
és kedves stílusukkal hamar megalapoz-
ták az este hangulatát. Irányításuk alatt az
esemény gördülékenyen és könnyedén le-
zajlott, miközben mind az előadók, mind
a közönség szemmel láthatóan jól érezte
magát.

A slames hagyományoknak meg-
felelően az úgynevezett Open Mic-kal
indult az este, ahol szabadon választott
szövegekkel állhattak színpadra elsősor-
ban azok, akik a témaversenyen nem vet-

tek részt. Ez az első blokk igen változatos
volt a színvonal tekintetében: voltak felejt-
hető, gyengébbre sikerült előadások, de
jócskán kaptunk a nagyszerű, maradandó
gondolatokból, melyek visszaadták a várt
slam-élményt. Az előadók többségének
szókimondó, mégis intelligens és ötletes
szófordulatai most is hatottak a közönség-
re, hamar megmutatkozott, a humornak és
a szórakoztató performanszoknak mekko-
ra közösségkovácsoló ereje van.

Mindvégig energikus és dinamikus,
hangos nevetésekkel teli volt az este, egész
egyszerűen működött a kémia előadó és
hallgató között, még azok is magukénak
érezhették ezt a műfajt, akik először láto-
gattak el egy ilyen eseményre.

A közel egyórás szabad blokk után
következett a program fénypontja, a ver-
seny, ahol kíváncsian vártuk, hogy a részt-
vevők milyen kreatív módon tudják akár
szó szerint, akár átvitt értelemben megje-
leníteni a meghirdetett témát. A három-
perces időkeret izgalmas kihívást jelentett
mindenki számára, hiszen a slammerek-
nek egyszerre kellett frappánsnak, szó-
rakoztatónak és tartalmasnak lenniük. A
zsűri – amelyben fix helyük volt a meghí-
vott vendégeknek, míg a többi pozíciót a
helyszínen töltötték be – 1 és 10 pont kö-
zötti skálán értékelte az előadásokat.

Kiemelkedő volt Kotroczó Máté ak-
tuális társadalmi problémákat érintő szö-
vege, de igazán hatásos volt Vucskó Vera
az állatok világát a Spotify zenéivel páru-
zamba hozó, kreatív metaforákkal és ütős
csattanókkal teli performansza, mely bár
időtűllépés miatt nem kapott helyezést,
mégis az est egyik legemlékezetesebb mo-
mentuma maradt. Kifejezetten ötletes volt
Morvai Levente slam-szövege, aki kitalált,
internetes mítoszokból vett élőlényeket
sorakoztatott fel, de emlékezetes maradt
Horváth Eszter kissé pajzán, humoros szó-
viccekkel élő előadása, mellyel végül meg
is nyerte ezt a fordulót.

Az est utolsó részében a Tízszavas
verseny zajlott, amelyben a résztvevőknek
a helyszínen megkapott szavakat 20 perc
alatt kellett kreatívan beépíteniük műve-
ikbe. A zsűri ebben a blokkban Morvai
Levente rögtönzött produkcióját találta
a legjobbnak, aki az itt, valamint a téma-
versenyen szerzett pontjai alapján az este
győztese lett.

Ahogy a legtöbb slam poetry ese-
ményen, most is megmutatkozott, hogy
a műfajnak mekkora létjogosultsága van
Veszprémben; 2009-es megalakulása óta
még mindig nagy népszerűségnek örvend,
üde színfoltja a város kulturális életének.
Sikerének egyik titka, hogy a közönséggel
való kapcsolatteremtésre épít. Nem csu-
pán verselés, hatásos performansz, hanem
mozgalom is egyben: hangot ad azoknak,
akik máshogy nem tudják elmondani, ami
belülről feszíti őket. A csapat bizonyára
2025-ben sem fog csalódást okozni, kíván-
csian várom, idén milyen meglepetésekkel
érkeznek a slammerek.

Éltető Erzsébet

Ki vendégeskedhet a Parnasszuson?

Közgyűléséből ágazott le *Veszprémi Parnasszus* című irodalmi estjébe a Magyar Művészeti Akadémia Veszprémi Regionális Munkacsoportja évzáró eseményén tavaly december 13-án, Luca napján. Az összejövotelt az Eötvös Károly Könyvtár Zug nevezetű egységében rendezték.

Az MMA lírikusainak, prózáíróinak sereg-szemléjére érkezők meglepve tapasztalhatták, hogy egy éves beszámolóba és jövőre szóló terveinek ismertetőjébe csöppentek bele. A korábban érkezők ugyanúgy részt vehettek a nyilvánosan meghirdetettek előzményén, mint akik időre jöttek, mint-hogy az értékelőt, programismertetőt – de legalábbis annak végét – meghallgathatták az országos szervezet helyi csoportjának vezetőjétől, Oberfrank Páltól.

Mindenki megtudhatta a hivatalos, tagoknak szóló gyűlésen, milyen eseményeket rendezett a munkacsoport, illetve milyen elképzeléseik, törekvéseik megvalósulását tervezik 2025-ben. A tagság bővítését szeretnék teljesebbé tenni a korábbi időszakhoz képest, valamint többek között az eddigieknél erőteljesebben szeretnének bekapcsolódni a Salvatore Quasimodo költői verseny előkészítésébe, lebonyolításába a balatonfüredi rendezőkkel együttműködve.

A késve kezdődött esten – ami kora délután történt – Bakonyi István irodalomtörténész látta el a házigazdai feladatokat. A Székesfehérváron tevékenykedő szaktekintély végigkalauzolta a közönséget a kortárs irodalmi kalandon. Ismertette a meghívott és műveikkel bemutatkozó szerzők irodalmi munkásságát.

A *Veszprémi Parnasszus* című esten a szerzők saját felolvasásai mellett Rátóti Zoltán és Oberfrank Pál színművészek előadásában is számos vers és prózai mű elhangzott, igen érzékletes és értelmező feldolgozásban. A két színházi szaktekintély megmutatta, a kortárs irodalom a magyar irodalom korábbi örökségéhez méltó témákkal és értékkel büszkélkedhet.

Saját műveivel és személyesen mutatkozott be Iancu Laura, Mezey Katalin, Péntek Imre és Nagy Koppány Zsolt. Műveikkel képviseltették magukat Rátóti és Oberfrank közvetítésével Kovács István és L. Simon László.

Az igazi műsorszámába menő produkció színvonalas és értékes élményt adott a jelenlévők számára. Az irodalmárok, az elhangzott művek meggyőzőek, igazi értéket jelentő produkciók voltak.

A hallgatóságban csak az motoszkált mindvégig, hogyan lehet városunkban *Veszprémi Parnasszus* címmel megren-

dezni egy irodalmi alkalmat, hogy a bemutatott szerzők, művek között egyetlen veszprémi vagy e helyre vonatkozó, idekapcsolódó momentum sincs. A hiányérzet az alkalom végéig megmaradt, és azóta is kérdésként, kétséggként foglalkoztathatja azokat, akik ott voltak.

Kilián László

Téli jazz kandalló nélkül

Oláh Kálmán és Andy Middleton a Papírkutyában, 2024. november 25.

A 2024-es év számomra sok izgalmas változást hozott, és visszagondolva, két meghatározó fordulópont is kötődik Oláh Kálmán koncertjeihez. A tavasz–nyár Pluto, Oláh Kálmán és Balázs Elemér barokk jazzestjével indult, és legalább olyan felszabadultan alakult, ahogy ez a három fantasztikus zenész jazzbe ültette Bach munkáit. Mostani írásom pont vízkereszt, vagyis a karácsonyi ünnepkör lezárásának napján ölt végleges alakot, ám sok szempontból maga az esemény indította számomra az ünnepi időszakot advent első hetében, november 25-én a Papírkutyában.

Oláh Kálmán Liszt Ferenc- és Erkel Ferenc-díjas művészt, jazz-zongoristát, zeneszerzőt és tanárt, azt hiszem, nem is kell bemutatnom. Ezen az estén a csínyben Andy Middleton amerikai szaxofonművész volt a tettestársa, aki jelenleg Bécsben él, és a University for Music and Art of the City of Vienna professzora (valamint aktív klímaharcos). Néhány éve játszottak már duó formában a környéken (2022 nyarán a balatonfüredi Parker Jazz Club színpadán), és időnként kvartettben is elcsíphetjük őket kis hazánk színpadjain.

Az este első etapjában a kiváló muzikusok Duke Ellington munkássága előtt tisztelegtek, mivel 2024-ben volt 50 éve, hogy a mester egy májusi napon eltávozott az égi harmóniák világába. A kiválasztott sztenderdek jól ismert darabok, ám a duó formáció több teret ad a szabadságnak, improvizációnak, így a megszokott dalok egészen új köntösben tűnhetnek fel. Kezdeként a *Sophisticated Lady* egy 18 perces változatát kaptuk, a hangulatot megalapozó, téli lecsendesedéssel, majd egy kis váltás következett, tenorról szoprán saxofonra, és így szálltunk fel arra a bizonyos vonatra a *Take the „A” Train* című Billy Strayhorn-sztenderddel, ami a Duke Ellington Orchestra legismertebb dala.

Az első blokk utolsó dala a *Caravan* lett, egészen örült tempóban, erősen karizmatikus, afro-kubai stílusban dolgozott meg a két művész a pihenőért – ahogy Kálmán megjegyezte: „A jazz nem más, mint kockáztatni”. Egy kis pihenő nekem sem jött rosszul, bevallom. Nagy tisztelője vagyok Oláh Kálmán munkásságának, számomra ő bizony nem háttérzene; a tömény akusztikus élmény igényli a folya-

matos figyelmet. A szünetbe ráadásul pont belefért a Papírkutyá egyik emblematikus tapasának elfogyasztása is.

A második etapban búcsút mondtunk Duke Ellingtonnak, és Dave Brubeck egyik klasszikusával, az *In Your Own Sweet Way*-jel folytatódott az este, amelyben a csaknem tízperces zongoraszóval igen messze utazhattunk. A folytatásban elmerülhettünk még Bronisław Kaper lengyel származású, 1936 után az Egyesült Államokban az MGM-nek alkotó zeneszerző filmzenei világában, majd következett Antônio Carlos Jobim szerzeményével egy kis Dél-Amerika – a *Corcovado* (*Quiet Nights of Quiet Stars*) csendes, ráérős bossa novája tovább erősítette az ünnepi hangulódást. Zárásként és ráadásként aztán elhangzott még Charlie Parkertől a *Billy’s Bounce*, majd Bernard Tavernier Dexter Gordon életéről szóló filmjének ajánlója után a *Round About Midnight* is.

Különös, hogy milyen emlék, lenyomat marad meg egy-egy esemény kapcsán a leginkább az emberben – nálam ennek a koncertnek az esetében nagyon erős volt az adventi hangulat. Ha lehunyt szemmel erre az estére gondolkodom, szinte látom magam előtt a kirakaton át az utcai lámpák fényében a hópelyheket, valamint a színpad mellett a meghittén duruzsoló tüzet a kandallóban – pedig aznap nem havazott, és a Papírkutyában rengeteg klassz elem alkotja az eklektikus enteriőrt, de kandallójuk pont nincs. Nekem ott, aznap kezdődött a karácsony.

Nyakas-Fehér Fatime

Ösztönös bűbáj hangszerekre

György Richárd és György Norbert koncertje a Pannon Egyetemen. 2024. november 26.

Felföldi Gábor múlthatatlan érdeme, hogy a Pannon Egyetem színpadjaira olyan zenei produkciókat tud becsalogatni, amelyekről még egy sokat próbált zenész is visszakapja az önfeledt, önmagáért való zenélés iránti szenvedélyét, amit azért ebben a szakmában sokszor el lehet veszíteni a hosszú évek során.

Néha unom már a saját, pátosszal átitatott írásaimat, s a lazaság sem jön mindig, ezért most egy kicsit lebénelva ülök a gép fölött, hogy mit is írhatnék erről a két fiatal, veszprémi srácról, amitől nem fulladunk majd az érzelmeimbe. Nem könnyű eset. Aki párszor már látta őket a színpadon, annak szembeötlő lehet Ricsi féktelen életigenlése, amit a rajta átfolyó zene tökéletesen tükröz, miközben Norbi stabilan tartja őt a ritmusaival, hogy bármerre is sodródik a tesó, a biztonságos közeg mindig megmaradjon. Én ezt a szimbiózist közöttük eleddig csak a Curved Space koncertjein figyelhettem meg, most pedig kaptam egy merőben más audiovizuális élményt, mind stílusban, mind zenében. A

szemem előtt bomlott ki egy egészen más zenei világ. Előtűnt az alternatív rock mögött megbújó hangszeres tehetség, és rendszeresen meglepődtem.

Az akusztikus zenélésnek több nehézsége is van az elektromos hangszereken megszólaltatott zenéhez képest. Túl azon, hogy hangosítani is nehezebb az akusztikus hangszereket (ráadásul – mivel mindketten hangmérnökök is – ezt itt most maguknak oldották meg), az akusztikus gitáron történő pontos, tiszta és kellemően dinamikus játék is nehezebb, mint elektromos társán. Ricsi ezen az estén egy nejlonhúros flamencogitárral és egy fémhúros akusztikus gitárral adta elő a dalait, ami még egy kicsit bonyolítja a dolgokat, mert mindkét hangszer merőben más technikai eszköztárat igényel. Írnom sem kell, nyilván, hogy mindkét stílust kiválóan, kellő lendülettel és lazasággal hozta. A hangszerei megszólalását effektekkel támogatta, ami komoly segítséget jelentett a megszólaló szerzemények kibontásában, hatásukra kinyílt a zene. A dalok közti meséi, a technikai átszerelések kommentjei végig mosolyogva, folytonos szertelenséggel adtak egy olyan hangulatot az egész koncertnek, mintha egy házibuliban történné mindez, nem is egy koncerten. Norbi, a komoly tesó meg olyan változatosan, pontosan és dinamikusan adta a kíséretet, hogy sehol sem billent meg a produkció. Egy cajonnal és egy csörgővel hozta a tempót végig, aminek hallatán semmi hiányérzetem nem támadt.

A koncert szerzeményei merítettek a reneszánsztól a flamencón át a rockig, s a különböző stílusok mind egy irányba szűrődtek át azon a világon, ami a testvérpár sajátja. A darabok többségének története is van, amit Ricsi előre elmesélt nekünk, s így segített át a zene értelmezésén. Persze improvizációk is bőven akadtak, s így, hogy a komolyan megkomponált darabok között megbújt némi szertelenség, lett egy könnyen élvezhető hullámválása az egész koncertnek, pedig gyakran igen súlyos gitártémákkal, látszólag érthetetlen, de valójában jó helyre komponált ritmusváltásokkal varázsoltak a srácok.

Nem tudom, ezt a produkciót mennyire szánták egyedinek, de remélem, hogy lesz folytatása, mert bőven van még benne lehetőség a kibontakozásra. A György testvérek felhelyezték magukat a komolyan veendő veszprémi alkotók térképére.

Nyakas Krisztián

Társasutazás pihenőszékben, okarinával

Kövi Szabolcs pihenőszékes koncertje. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. november 26.

A mindennapokban gyakran hallgatók instrumentális aláfestő zenéket, többféle tevékenységhez is – a pihenésen és meditáción kívül a koncentrációt igénylő feladatokhoz is hasznosnak bizonyulnak, mint például a fordítás, írás vagy olvasás (bevallom, főzéshez azért lendületesebb muzsikát választok). A mi háztartásunkban végtelenül tudományosan „nyugibugi zene” a műfaj pontos megnevezése. Az internet szinte kimeríthetetlen lelőhelye az ilyen célra használható zenéknek, választhatunk természetközeli hangokat, a már megszokottak mondható pánsíp mellett handpan-alapú zenéket, speciális frekvenciákat, mantrákat... A lehetőségek tárháza csaknem végtelen.

Kövi Szabolcs zenész, zeneszerző már harminc éve áldozza kreatív energiáit a minőségi, változatos meditációs, relaxációs zenék készítésére. Eredeti hangszere – ahogy ezt a novemberi esemény bevezetőjében maga is elmondta – a fuvola, de számtalan, a világ minden tájáról származó fafűvős hangszerrel dolgozik. Ezoterikus kompozíciói világzenei művek, az erős ír és dél-amerikai hatás mellett harmonikusan megférnek a magyar vagy távol-keleti motívumok is. Eseményein (hogy miért nem koncertet mondok, azt később kifejtem) a háttérből főszerepbe helyezi át szerzeményeit – a szintén saját készítésű, számítógépről játszott zenei-természeti alapra ad elő élőben a tucatnyi hangszeren, felváltva (bár az egyik hangszer, a háromcsöves indián furulya valójában egyszerre három szótalmot játszik).

A program ugyan koncertként van hirdetve, de úgy érzem, ez inkább egyfajta társas, de kötetlen, meditációt-relaxációt elősegítő, célzott performansz lenne, amely belső munkára hívja a jelenlévőket. A terem „kultúrház” jellegét a Zsolnai Tímea gyönyörű, mives tóklámpáiból áradó hangulatvilágítás hivatott feledtetni, a hétköznapiakból pedig az Iguazú-vízeséstől a Hawaii-szigeteken át egészen Tibetig repítő vetítés próbálja kiszakítani a közönséget. Az ellazulást segítik a rendelkezésre álló pihenőszékek, amelyeken a térd és a szív egy vonalba kerül, így a szívnek könnyebb a dolga a keringés fenntartásában. Mindez – a számtalan hangszer bemutatása mellett – az én ízlésemnek picit száraz bevezetőben hangzott el, mielőtt megkezdődött az esemény.

Nagyon szerettem volna azt írni, hogy varázslatos, egyedi élményben volt részem, de sajnos nem ez történt. A zene csodálatos, és maga az elképzelés is jó, ám a környezet minden igyekezet ellenére sem volt ideális; sem a hangulatfények, sem a vetítés nem tudták teljesen kizárni a „tanterem”-jegyeket a tudatomból. Talán egy kisebb, drapériákkal lágyítható helyen, némi illóolaj vagy füstölő mellett más lett volna a helyzet...

Így aztán a kisördög óhatatlanul a fülembe súgja a megkerülhetetlen kérdést – mennyiben ad többet, mennyiben más egy ilyen program, mint ha valaki otthon fogja magát, kikeres egy szimpatikus nyugibugi-darabot az általa preferált streaming

platformon, és kényelembe helyezkedik a kanapéján, fotelében, kerti nyugszékében?

Talán pont abban, hogy nem otthon vagyunk.

Sokfélék vagyunk, eltérő körülményekkel, élethelyzetben. A pihenőszékes események azoknak jelenthetnek igazi élményt, akinek a belső munkára, csendre, relaxációra csak akkor van lehetőségük, ha ezt beprogramozzák a naptárukba, és tudatosan, fizikailag is távolabb helyezik magukat az életüktől – és ehhez nem kell messzebb menniük az Agóránál.

Nyakas-Fehér Fatime

A közösség jövőjéért tesz most a közönség

A Zonta–Rotary–Lions 31. adventi jótékonyági koncertje a Pannon Egyetemen. 2024. december 7.

Nem először és bizonyára nem is utoljára vettem részt a Zonta Club Veszprém hagyományos, gyertyafényes adventi koncertjén. Az ünnepi hangulat megteremtésének alapja ez számomra, melynek egyik garanciája állandó résztvevőjük, a Kovács Péter által vezetett Mendelssohn Kamarazenekar. Idén a Magyar Rádió Gyermekkorúsának ifjúsági vegyes karával kiegészülve adtak telt házas koncertet.

Az est fővédnöke, Porga Gyula a közösségben való létezés előnyeiről szövegezte megnyitóbeszédében: az érzésről, hogy nem vagyunk egyedül, figyelünk egymásra és közös célért adakozunk, ahogy fogalmazott: „A közösség jövőjéért tesz most a közönség”. A közönség itt most a figyelmét az előadókra, a jegyárat pedig szokásos módon jótékony célra fordította, hiszen az idei jegybevételt a Zonta–Rotary–Lions együttműködés a gyermekek korai fejlesztésével foglalkozó Bara-háznak ajánlotta fel.

A köszöntők után szinte váratlanul érték a közönséget az angyalhangok. A Magyar Rádió Gyermekkorúsának ifjúsági vegyes kara egy Benjamin Britten által szerzett *Szűz Mária-himnusszal* nyitotta a műsort, melynek angol szövegű részét a közönség előtt a színpadon, a latin szövegbetéteket pedig a terem emeleti, hátsó részén énekelte egy kisebb gyermekcsoport, így őket nem is láthattuk, csak az éteri hangot hallhattuk „valahonnan”, ami az aula akusztikájában valóban angyalian csengett. Az épület többszintes struktúráját még egy alkalommal kihasználták; Orlandus Lassus *Visszhang* kánonját (*O la che bon echo*) két részre válva adták elő, a kórus egy része az emeletről, ekkor már a közönségnek szemből énekelte, ezzel keltve valós visszhangélményt.

Corellinek a Mendelssohn Kamarazenekar által előadott *G-moll karácsonyi*

*concerto grossó*járól nem tudok elfogulatlanul nyilatkozni: újrhallgatása minden alkalommal megindít, ifjúkorom első zenei kirándulására, brémai koncertünkre emlékeztet, ami alapjaiban határozta meg a közösségi zenéléshez fűződő viszonyomat hallgatóként és művelőként egyaránt. Akkor még nem tudtam, hogy ez a mű a pásztorok örömtáncát fejezi ki, akiket álmutból ébreszt az angyal Jézus születésének hírével.

A gyerekek egy francia népének feldolgozásával, Kodály *Adventi énekével* folytatták a műsort. Művészeti vezetőjük, Dinyés Soma olykor humort sem nélkülöző konferálásában megemlítette, hogy a jelenleg a teljes kórust képviselő gimnazista korosztályban már helyet kapnak a mutáló általános iskolás fiúk is – és bár a hangváltás akár nyomot is hagyhatott volna a műsor minőségén, ebből semmit nem lehetett érzékelni.

A műsor első felét záró egyházzenei műveket – Horváth Márton Levente *O salutaris hostia*, Nystedt *Laudate Dominum* és a plakáton helytelenül Stanfordnak tulajdonított bölcsoadal, helyesen Philip Stopford *Lully, Lulla, Lullay* című szerzeményét – Szűcs Magdaléna vezetésével adta elő a társulat hibátlanul.

A koncert szünetét két Buxtehude-alkotás, majd egy Schütz-mű követte a zenekar és a kórus közös előadásában. A gyerekek gond nélkül birkóztak meg a korosztályukhoz talán kevésbé illő szerzeményekkel éppúgy, mint a koncert végén a sokkal inkább testhezálló spirituálékkal. Megszólalásaik precizitása végtelen mennyiségű gyakorlást sejtet, szólistáik – akik közt egészen ifjú is akadt – tökéletesen valósították meg a karnagy elképzeléseket. Schütz *Mein Sohn, warum hast du uns das getan* című művében a nyolcéves Jézus szerepét egy valóban nyolcéves fiú énekelte kifogástalanul. (Hogy Schütztől mennyire volt haladó ötlet ezt az olasz barokk művet a zeneileg kevésbé hangzatos német nyelvre lefordítani, már bizonyára kielemezték arra érdemes zenetudósok.)

A gyerekek szinte sterilen tökéletes előadásában számomra egy dolog volt zavaró, ez pedig a – talán a professzionalizmus fennköltségéből, talán a tinédzserkorból adódó – mosolytalan komolyság... Ez valamennyit oldódott a műsort záró vidám egyveleg és a vastapsok nyomán, de összességében a gyermeki mosolyt hiányoltam a műsor egészéből.

A záró összeállítást megelőzően a Mendelssohn Kamarazenekar drámai, de saját stílusban játszotta el Sibelius *Andante festive* című gyönyörű barokk szerzeményét, majd következhetett a komolyságot feloldó finálé, a spirituálé egyveleg. Ahogy Dinyés Soma fogalmazott: a spirituálé úgy keletkezett, hogy az afrikai zene elment Amerikába „jazzesedni”, és ezután érkezett Európába. Akár így van, akár nem, a gyerekek előadásában számos visszatappsal jutalmazta a közönség a négy ismert szerzeményből álló blokkot és összességében a koncertet.

A gyertyák kialudtak, az előadás végén valamennyien magunkkal vihettünk

valamit. Egy kis meghittséget, az anyagi hangok csengését, az ünnep meghatottságát és örömet, a jótékonyság érzésének ajándékát. Őrizzük ezt lelkünk mélyén a következő adventi gyertyagyújtásig.

Hancz Karolina

Csesztetés egy felvonásban

I'm online. A Karaván Színház vendéjátéka. Veszprémi Petőfi Színház, Latinovits–Bujtor Játékszín. 2025. január 14.

Nyári Oszkár vezetésével 2000-ben Budapesten (IX. ker.) alakult meg a Karaván Színház az akkori Piccoli, mai nevén Pincészínházban, azzal a céllal, hogy a színjátszás mellett alapítványi színészképző stúdiót is működtessen. Elsősorban színészetben tehetséges roma és minden olyan gyerek, fiatal számára kívántak lehetőséget nyújtani, aki mögött nincs meg a szükséges támogató háttér, és képességeinek kibontakoztatását, érvényesülését számos veszélyeztető tényező befolyásolja. A művészeti alapítvány ingyenes budapesti és kaposvári színészképző stúdiójával segíti elő a fiatalok esélyeinek javítását, társadalmi mobilizációját. Célja az is, hogy jelen legyen a roma kultúrában, valamint hogy a kultúra eszközeivel segítse a romák és nem romák együttélését. A Karaván Színház és Művészeti Alapítvány vállalt feladata tehát a színjátszás és a tehetséggondozás.

Egyik fő célja, az érzékenyítés érdekében illesztette műsorrendjébe a Veszprémi Petőfi Színház a Karaván Szobaszínház előadását, ami az iskolai és internetes zaklatásról szól. A jelenség sok tizenéves mindennapjait keseríti meg. Évről évre több, mára egyenesen rengeteg az áldozat és az elkövető is. Az előadást 13 éven felüli fiatalok, osztályok, szülők és nevelők, valamint gyerekekkel foglalkozó szakemberek számára ajánlja a Karaván Színház.

Amikor az előadást láttam, egy általános iskola diákjai töltötték meg a Latinovits–Bujtor Játékszín széksorait. A véletlen is úgy hozta, hogy az egyik térfélen a 13–14 évesek foglaltak helyet, a másikon a tőlük fiatalabbak; reakcióik is merőben mások voltak, ahogyan követték a zaklatási történetet. Az idősebbeknek láthatóan már ismerős volt a téma, néma csendben figyelték az előadást, mialatt az ifjabb frakció hangos nevetéssel követte a cselekményt – ők még el sem tudták képzelni, hogy amit látnak, velük is megtörténhet.

Miről is van szó? Életünk része, hogy a nagyobb hangú, nagyobb fizikai erejű, esetleg csavarosabb észjárású gyerekek fölényük kihasználásával valósággal rászállnak a náluk gyengébbekre. Az iskolai zaklatásnak egyébként is hosszú múltja van, a lehetőségek bővülését jelentette a

világháló és a mobiltelefon megjelenése. Azóta, ha valaki célponttá válik, éjjel-nappal megtalálják a gyalázkodó üzenetek. Erről szolt a történet is. Pálma, a félig roma diáklány új középiskolába kerül. Osztályában azonnal megkezdődik a versengés; van lány, aki a barátját félti tőle, van másik, aki őt szeretné kizárólagos barátjának, így több oldalról is megindul a zaklatás. Pálma egyébként is egyedül van, munkát nem találó apja külföldre megy dolgozni, anyukája pedig Pestre, őt is csak hétvégeként látja. Mindkét szülő saját gondjaiba mélyedve telefonon tartja a gyerekével a kapcsolatot. Több zaklatási ügy is bonyolódik az iskolában, van, amelyiknek öngyilkossági kísérlet a vége.

A roma és nem roma tehetséges fiatalok által előadott történet vége nem happy end, mégis mindenkinek látnia kellene, hiszen óriási a veszély, ami a gyerekeket fenyegeti. Mégis, hogyan lehet az ilyen támadást kivédeni? A Selmeczi Bea által írt darabot Tóth Géza rendezte, aki az előadást követően a fiatal színészekkel együtt beszélgetni hívta a diákközönséget. Érdekes gondolatok, vélemények kerültek felszínre, amit a rendező azzal összegzett, hogy soha senki sincs egyedül. Ha zaklatást tapasztalsz, azonnal beszélj róla annak a felnőttnek, akiben leginkább megbízol! Tőle fogsz segítséget kapni!

Órsi Ágnes

Opus

Zenés estek az Árpád-házi Szent Margit-templomban. Adventi énekszó, 2024. december 22.

Karácsony előtt sok zenei program közül választhatunk városunkban. A Margit-templom mindig kiemelkedett változatos egyházzenei áhítataival hosszú évek óta. Az Opus Énekegyüttes szívesen választja ezt a helyszínt megszólalásaihoz. Ez alkalommal Rostetter Szilveszterrel, a templom orgonistájával közösen adták elő adventi műsorukat.

Az Opus Énekegyüttes 2013 óta színesíti Veszprém gazdag kórustáborát, 2017 óta Kővári Péter vezetésével. A 13 állandó tagot számláló kamaragyüttes repertoárja kiterjed az egyházi és világi kórusirodalomra, az ehhez kapcsolódó kamarazenére, a reneszánsz madrigáloktól és motettáktól kezdve a 20. századi és modern művekig. Már több alkalommal szerepeltek a Margit-templomban, jó kapcsolatot ápolnak a templom plébánosával és kántorával, akik mindig készségesen segítik a megszólalásaikat. Ezt a karnagy bemutatkozó köszöntőjében meg is említette. A koncert programját az adventi-karácsonyi időszak tematikájához és helyszínéhez kapcsolódva állították össze.

Az első négy műsorszám Szent Ambrus *Úrjöveti himnuszának* feldolgozása volt különböző formákban. Először Nicolaus Bruhns koralfantáziája hangzott el orgonán – *Nun komm der Heiden*

① Egy rövid dalszöveg:

- 56-ban két nagy
villanó van csak
első éves ^{évi} gyűlési beszéd
jött ki az V-ből és sokan
deut látnak is a földön it's

② Melyik mit megmond,
bar valahány jövevény
is van

Telvidék

12-öt törvény - Bonyai

57-ben az ország évi
gyűlési beszéd

megmondás és a hely

szövegének megértsége

3 év múlva ~~átvétel~~

64-ben vissza - törvény

újra

Aradnál, nagy érték

vagy jó lenne

kulturális ~~szöveg~~

egyet az állomány nagy

doni: haradját

újra kezdett minden állat

segédanyag

Aradnál